

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

Науково-теоретичний
та практичний журнал

BIBLIOTECHNYI VISNYK

Scientific theoretical
applied journal

№ 1 (225) 2015

Засновники

Національна академія наук України
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського

Головний редактор

Володимир ПОПИК, доктор історичних наук,
генеральний директор
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Редакційна колегія

Л. Дубровіна (*заступник головного редактора*)

Н. Маслакова (*заступник головного редактора*)

Г. Бор'як

О. Василенко

В. Горovий

Т. Гранчак

І. Давидова

Т. Добко

Г. Ковальчук

С. Кулешов

К. Лобузiна

В. Омельчук

О. Онищенко

М. Романюк

Г. Солоїденко

В. Широков

В. Леонов (Російська Федерація)

Р. Мотульський (Білорусь)

С. Нарбутас (Литва)

Є. Потшебницька (Польща)

Заснований у червні 1993 року.

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 17072-5842 ПР від 09.08.2010 р.

Виходить 6 разів на рік

Адреса редакції:

НБУВ, пр-т 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна

Тел. (044) 524-43-50

E-mail: bibvesti@bigmir.net

Електронна версія журналу:

http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html

Передплатний індекс 74049

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.

Видання індексується Google Scholar

Founders

National Academy of Sciences of Ukraine
V. Vernadskyi National Library
of Ukraine

Editor-in-Chief

Volodymyr POPYK, doctor of sciences in History,
Director General
of V. Vernadskyi National Library of Ukraine

Editorial board

L. Dubrovina (*Deputy Editor-in-Chief*)

N. Maslakova (*Deputy Editor-in-Chief*)

H. Boriak

O. Vasylenko

V. Horovyi

T. Hranchak

I. Davydova

T. Dobko

H. Kovalchuk

S. Kuleshov

K. Lobuzina

V. Omelchuk

O. Onyshchenko

M. Romaniuk

H. Soloidenko

V. Shyrokov

V. Leonov (Russian Federation)

R. Motulskyi (Belarus)

S. Narbutas (Lithuania)

Ye. Potshebnyska (Poland)

Founded in 1993.

The State Registration Certificate:
КВ № 17072-5842 ПР of 09.08.2010

Frequency of publication is bi-monthly

Editorial office address:

VNLU, 3, Prospekt 40-richia Zhovtnia, Kyiv, 03039, Ukraine

Tel.: (044) 524-43-50

E-mail: bibvesti@bigmir.net

Electronic version of the journal:

http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html

Subscription Index 74049

The opinions expressed herein are solely the views of the
authors and do not necessarily reflect those of the editorial
board.

The journal is indexed in Google Scholar

Зміст

Волохін О. Каталогізація ресурсів Інтернету за допомогою Дублінського ядра метаданих.	3
Чегринець М. Формування авторитетного файла предметних рубрик у ХДНБ ім. В. Г. Короленка	8
Помчалова О. Авторитетні записи заголовків індивідуальних авторів – основа поліпшення якості електронного каталогу бібліотеки	12
Стронська Н. Створення інформаційного ресурсу «Українська бібліографія в особах»: структура інформаційної моделі	17
Патрикєй С. Створення краєзнавчих бібліографічних показників про історико-географічні регіони України у міжвоєнний період (1918–1939)	22
Опришко Т. Українська літературно-художня періодика 20-х – першої половини 30-х років ХХ ст.: джерелознавчий та історіографічний аспекти.	27
Малолєтова Н., Бодак О. Міжнародний документообмін Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в системі формування бібліотечно-інформаційних ресурсів	33
Гранчак Т. Міжкультурна комунікація як напрям діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	46
Грет М. Реклама бібліотек у блогах	52
Кулицький С. Подолання прагматичного шуму при підготовці аналітичних продуктів з економічної тематики.	57

ОГЛЯДИ. РЕЦЕНЗІЇ

Стрішенець Н. Діалог бібліографів	64
--	----

ПОСТАТІ

Біографія сумління і честі	67
--------------------------------------	----

Contents

Volokhin O. Cataloguing of the Internet resources by using Dublin Core Metadata	3
Chehrynets M. The creation of the subject headings authority file in the Korolenko Kharkiv State Scientific Library.	8
Pomchalova O. Authority file individual authors headings as basis for improvement of library e-catalogue	12
Stronska N. Creating of information resource «Ukrainian bibliography in personalities»: the structure of the information model	17
Patrykei S. Creation of local history bibliographies of historical and geographical regions of Ukraine in the interwar period (1918–1939)	22
Opryshko T. Ukrainian literary and artistic periodicals of 20th – first half 30th of XX c.: sources-based and historiographical aspects	27
Maloletova N., Bodak O. The international book exchange of the Vernadskyi National Library of Ukraine in the library and information resources development system	33
Hranchak T. Intercultural communication as an area of activity of the Vernadskyi National Library of Ukraine	46
Hret M. Advertising of libraries at blogs	52
Kulytskyi S. Overcoming of pragmatic information noise in the preparation of analytical products on economic subjects	57

REVIEWS

Strishenets N. Dialog of bibliographers	64
--	----

PERSONS

Biography of conscience and honor	67
---	----

Олег Волохін,

головний інженер з інформаційних технологій
Кіровоградської ОУНБ ім. Д. І. Чижевського

Каталогізація ресурсів Інтернету за допомогою Дублінського ядра метаданих

Висвітлюється досвід Кіровоградської ОУНБ ім. Д. І. Чижевського з каталогізації ресурсів Інтернету за допомогою Дублінського ядра метаданих з подальшою конвертацією даних у бібліографічний формат обміну даними UNIMARC. Розглянуто технологічний ланцюжок процесу, в основі якого лежить використання оригінального онлайн-програмного забезпечення «Редактор-конвертор метаданих», розробленого автором.

К л ю ч о в і с л о в а: Дублінське ядро метаданих, створення метаданих, конверсія метаданих, UNIMARC.

Головною метою проекту «Каталогізація ресурсів Інтернету за допомогою Дублінського ядра метаданих» було створення оригінального механізму каталогізації цифрових ресурсів мережі Інтернету. Бібліотекарі-каталогізатори мають значний досвід та теоретичне підґрунтя з каталогізації традиційних, друкованих, джерел інформації (книг, журналів, газет тощо). Природа ж цифрових ресурсів інша порівняно з паперовими джерелами. Тому спроба опрацювання цифрових об'єктів з використанням винятково «паперової» бібліографічної підготовки каталогізатора приречені на невдачу або, принаймні, на недосконалий результат.

Основною новаторською ідеєю наших фахівців стала зміна підходів до каталогізації цифрового об'єкта, а саме, застосування на початковому етапі каталогізації формату метаданих Дублінського ядра (ДЯ). Було запропоновано таку технологічну схему:

Дублінське ядро метаданих → конвертація в UNIMARC (УКРМАРК) → імпорт до бібліографічної БД

Ініціатива щодо запровадження Дублінського ядра метаданих виникла у 1995 р. як спроба групи фахівців з бібліотечної, музейної справи та ІТ-фахівців створити формат опису ресурсів Інтернету. З роками ініціатива поступово переросла в певний набір елементів верхнього рівня, з піделементами (кваліфікаторами) другого рівня та певними правилами їх застосування. У подальшому формат ДЯ був прийнятий в якості стандарту Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO),

національного стандарту США та багатьох інших країн світу.

Головним у виборі формату ДЯ для нашого проекту став той факт, що з самого початку опису враховується цифрова природа опису інформаційного об'єкта, тобто ДЯ цілком сприймає цифрову природу об'єкта, а не перебудовує традиційні, паперові елементи опису на цифрові, що призводить до певних втрат або викривлення даних.

Для реалізації проекту у відділі ІТ Кіровоградської обласної наукової бібліотеки було розроблене оригінальне програмне забезпечення, яке доступне безкоштовно в онлайні. Це Редактор-конвертор Дублінського ядра метаданих (<http://library.kr.ua/dc/dcredituni.html>), який дає змогу створювати, редагувати метадані у форматі ДЯ, а надалі, у разі потреби, конвертувати опис у формат UNIMARC (УКРМАРК) і зберігати його у файлі формату ISO-2709 UNIMARC. У подальшому такий опис інтернет-ресурсу можна імпортувати до бібліографічної бази даних професійної бібліотечної системи, тобто на виході отримати традиційний бібліографічний MARC-опис, який нічим не відрізняється від описів джерел на паперових носіях. Програмний модуль Редактор-конвертор (розробник – головний інженер з ІТ О. М. Волохін) є базовим ланцюжком такого методу каталогізації. Щоб використати дане програмне забезпечення, його не потрібно встановлювати на конкретний персональний комп'ютер. Воно розміщене у мережі Інтернету і використовується вільно усіма бажа-

ючими. Отже, можливий опис ресурсів, якщо комп'ютер підключений до Інтернету.

Редактор-конвертор вже понад десять років є програмним інструментом, рекомендованим офіційним сайтом ДЯ для добування, створення, редагування та конвертації метаданих. У спеціальному розділі «Інструменти Дублінського ядра» розміщено декілька веб-посилань на цю програму: <http://dublincore.org/tools/index.shtml>. До речі, це поки що єдине програмне забезпечення, здатне конвертувати метадані Дублінського ядра до формату UNIMARC. Редактор-конвертор надає каталогізатору цілу низку корисних даних вже з першого звернення до ресурсу. Вони є результатом «розмови» між програмою та сервером, де розташований ресурс, на рівні «комп'ютер – комп'ютер», про обсяг цифрового документа, тип файлу, кодову таблицю тощо. Для добування цих даних самостійно каталогізатору знадобиться ціла низка нетривіальних дій. У програму вбудовано довідкову систему, яка дає змогу каталогізатору звернутися до головних правил застосування елементів ДЯ в процесі роботи над ресурсом. Спочатку редактор допомагає створити коректний, у сенсі синтаксису html, опис ресурсу в форматі Дублінського ядра метаданих, який можна скопіювати і внести до цифрового документа у разі, якщо ваша установа є власником (видавцем) цього ресурсу.

```
<META NAME="DC.Title" CONTENT="АЛЬМАНАХ. ЛІТЕРАТУРНА КІРОВОГРАДЩИНА. 2012 рік.>
<META NAME="DC.Creator.CorporateName" CONTENT="Кіровоградська обласна організація Конгресу літераторів України">
<META NAME="DC.Subject" CONTENT="Кіровоградщина, публіцистика, поезія, гумор, сатира, проза">
<META NAME="DC.Subject.topical" CONTENT="Художня література – Українська, 20 ст. – Збірники">
<META NAME="DC.Description" CONTENT="Альманах містить вірші й прозу авторів Кіровоградщини, що пишуть українською та російською мовами й об'єднані в обласній організації Конгресу літераторів України. Їх різноманірна творчість відзеркалює думки й почуття сучасної людини, любов до України, рідного краю. Розділ сатири та гумору включає оповідання й вірші, яким властиві всі відтінки цього жанру – від м'яко іронічних до гостро викривальних. В «Антології одного вірша» представлені автори з інших регіонів – у тому числі й ті, хто входить до інших письменницьких спілок. Це четвертий альманах Кіровоградської обласної організації Всеукраїнської творчої спілки «Конгрес літераторів України» (КОО ВТС КЛУ). Попередні альманахи були видані в 2009, 2010 і 2011 рр. Для широкого кола читачів.>
<META NAME="DC.Publisher.CorporateName" CONTENT="ОУНБ ім.Д.І.Чижевського">
<META NAME="DC.Contributor.PersonalName.220 Compiler" CONTENT="Юрченко, Анатолій Петрович">
<META NAME="DC.Contributor.PersonalName.635 Programmer" CONTENT="Волохін Олег Михайлович">
<META NAME="DC.Date.available" CONTENT="2013-04-02">
<META NAME="DC.Format.medium" CONTENT="text/html">
<META NAME="DC.Format.extension" CONTENT="5 Kbytes">
<META NAME="DC.Format.medium" CONTENT="charset: windows-1251">
<META NAME="DC.Type" CONTENT="Text">
<META NAME="DC.Identifier"
CONTENT="http://library.kr.ua/elib/almanakh/almanakh2012.html">
<META NAME="DC.Source" CONTENT="ББК 84(4УКР)6я44 УДК 82 Л 64 Література Кіровоградщина. Альманах Кіровоградської обласної організації Конгресу літераторів України/Упоряд. Юрченко А.П. – Кіровоград: «Імекс-ЛТД». – 2012. – 146 с. ISBN 978-966-189-109-7">
<META NAME="DC.Language" CONTENT="uk">
<META NAME="DC.Language" CONTENT="ru">
<META NAME="DC.Rights" CONTENT="© ОУНБ Кіровоград – 2013">
```

Другим етапом роботи з програмою є процес конвертування створеного опису в бібліографічний формат UNIMARC. Процес конвертації запускається окремою кнопкою і є повністю автоматичним. Але перед цим програма, шляхом формально-логічного контролю, перевіряє створені дані на достатність (або повноцінність) щодо конвертації до складнішого формату UNIMARC. А саме: чи вказана мова документа, роль зазначених в описі авторів та ін. Без цих мінімальних параметрів опис у форматі UNIMARC вважатиметься неповноцінним і конвертування не відбудеться. У разі відповідності конвертор відобразить конвертовані дані у форматі UNIMARC для їх загальної оцінки каталогізатором.

```
001 http://library.kr.ua/elib/almanakh/almanakh2012.html
035 ##$ahttp://library.kr.ua/elib/almanakh/almanakh2012.html
100 ##$a20141008j#####u0rusy0102###ca
101 ##$arus$aukr
200 1#SaАЛЬМАНАХ. ЛІТЕРАТУРНА КІРОВОГРАДЩИНА. 2012 рік. $fКіровоградська обласна організація Конгресу літераторів України
210 ##$cОУНБ ім.Д.І.Чижевського$д2013
230 ##$atext/html, 5 Kbytes, charset: windows-1251
300 ##$aПеревірено 08.10.2014
324 ##$aББК 84(4УКР)6я44 УДК 82 Л 64 Література Кіровоградщина. Альманах Кіровоградської обласної організації Конгресу літераторів України/Упоряд. А. П. Юрченко – Кіровоград: «Імекс-ЛТД». – 2012. – 146 с. ISBN 978-966-189-109-7
330 ##$aАльманах містить вірші й прозу авторів Кіровоградщини, котрі пишуть українською та російською мовами й об'єднані в обласній організації Конгресу літераторів України. Їх різноманірна творчість відзеркалює думки й почуття сучасної людини, любов до України, рідного краю. Розділ сатири та гумору включає оповідання й вірші, яким властиві всі відтінки цього жанру – від м'яко іронічних до гостро викривальних. В «Антології одного вірша» представлені автори з інших регіонів – у тому числі й ті, хто входить до інших письменницьких спілок. Це четвертий альманах Кіровоградської обласної організації Всеукраїнської творчої спілки «Конгрес літераторів України» (КОО ВТС КЛУ). Попередні альманахи були видані в 2009, 2010 і 2011 рр. Для широкого кола читачів.
336 ##$atext/html
336 ##$a5 Kbytes
336 ##$acharset: windows-1251
608 ##$aТекст$дDublin Core
610 0#SaКіровоградщина, публіцистика, поезія, гумор, сатира, проза
610 0#SaХудожня література – Українська, 20 ст. – Збірники
702 0#SaЮрченко, Анатолій Петрович$4220 Compiler
702 0#SaВолохін, Олег Михайлович$4635 Programmer
710 02SaКіровоградська обласна організація Конгресу літераторів України
856 4#Suhttp://library.kr.ua/elib/almanakh/almanakh2012.html
```

А у разі невідповідності каталогізатор має можливість повернутися на попередню сторінку (до редактора ДЯ) і відкорегувати дані, в іншому випадку каталогізатор зберігає дані опису на власному комп'ютері. Конвертор збереже їх у файлі ISO-2709 UNIMARC. У подальшому кожний такий файл з описом цифрового документа можна імпортувати до будь-якої бібліографічної системи. Таким чином, опис, започаткований у форматі ДЯ, в кінцевому варіанті перетворюється на повноцінний MARC-опис професійної бібліографічної системи (див. табл. 1).

Для застосування методу потрібне додаткове навчання персоналу. Каталогізатори вивчають стандарт Дублінського ядра метаданих та отримують навички роботи з онлайн-програмою Редактор-конвертор. На сайті Кіровоградської ОУНБ ім. Д. І. Чижевського вже понад десятиліття застосову-

Таблиця 1

Відповідності між форматами, реалізовані в алгоритмі конвертора

Dublin Core	UNIMARC	
Title (Назва)	200 \$a 200 \$e 517 \$a	Основна назва Відомості, що відносяться до назви Варіант назви
Creator (Створювач, Автор)	700 \$a 701 \$a 710 \$a 711 \$a	Ім'я особи — первинна інтелектуальна відповідальність Ім'я особи — альтернативна інтелектуальна відповідальність Найменування організації – первинна інтелектуальна відповідальність Найменування організації – альтернативна інтелектуальна відповідальність
Subject (Предмет)	200 \$f 610 \$a 60 \$a 675 \$a 676 \$a 680 \$a 686 \$a	Перші відомості про відповідальність Неконтрольовані предметні терміни Найменування теми як предмета Універсальна десяткова класифікація (UDC/УДК) Десяткова класифікація Дьюї (DDC/ДДК) Класифікація Бібліотеки Конгресу (LCC/КБК) Індекси інших класифікацій
Description (Опис)	330 \$a	Резюме або реферат
Publisher (Видавець)	210 \$c	Ім'я видавця, розповсюджувача і т. д.
Contributor (Співавтор)	702 \$a 712 \$a	Ім'я особи — вторинна інтелектуальна відповідальність Найменування організації – вторинна інтелектуальна відповідальність
Date (Дата)	200 \$g 210 \$d 210 \$h \$100	Наступні відомості про відповідальність Дата видання, поширення і т. д. Дата виготовлення Біти 9–12
Type (Тип)	608 \$a	Форма, жанр, фізичні характеристики документа – як точка доступу
Format (Формат)	230 \$a 336 \$a	Специфічна область матеріалу: характеристика електронного ресурсу Тип комп'ютерного файла
Identifier (Ідентифікатор)	001 010 \$a 011 \$a 020 \$b 035 \$a 856 \$u	Ідентифікатор запису (обов'язкове для UNIMARC) Міжнародний стандартний книжковий номер (ISBN) Міжнародний стандартний номер серіального видання (ISSN) Номер документа в національній бібліографії Інші системні номери Уніфікований покажчик ресурсу (URL)
Source (Джерело)	324 \$a	Примітки факсимільного видання
Language (Мова)	101 \$a 100 100	Мова документа Біти 22-24 Біти 34-35
Coverage (Охоплення, Покриття)	300 \$a	Загальні примітки
Relation (Відношення)	432\$1856 \$u 442\$1856 \$u 488\$1856 \$u 451\$1856 \$u 452\$1856 \$u 461\$1856 \$u 463\$1856 \$u 300 \$a	Замінене Замінене на... Інші взаємопов'язані роботи Інше видання документа, що каталогізується на аналогічному носії Видання на іншому носії Рівень набору Рівень фізичної одиниці Загальні примітки
Rights (Авторські права)	333 \$a	Примітки про особливості поширення і використання

ються описи в форматі Дублінського ядра метаданих практично для кожної опублікованої html-сторінки (загальна кількість – понад 7 тис.). Сайт можна вважати найбільшим в українському сегменті Інтернету, де застосовується Дублінське ядро.

Наступним етапом пілотного проекту бібліотеки стало створення окремої бібліографічної бази даних у системі ІРБІС з доступом через ОРАС бібліотеки до всіх об'єктів цифрової бібліотеки нашого сайту (загальна кількість перевищує 400 об'єктів, станом на осінь 2014 р.).

Цифрова бібліотека – це окремий розділ сайту (<http://library.kr.ua/elib>), де зібрані оцифровані книги з рідкісного та цінного фондів Кіровоградської обласної бібліотеки, статті з журналів, твори сучасних

авторів нашого регіону. Роботу щодо початкового наповнення бази даних цифровими джерелами розпочато у квітні 2014 р. Перший етап проекту завершився створенням бібліографічних описів об'єктів, наявних у цифровій бібліотеці, у грудні 2014 р. У подальшому база даних поповнюватиметься одночасно з новими публікаціями цифрової бібліотеки.

Перші результати від реалізації проекту підтверджують наші очікування стосовно доцільності використання метаданих Дублінського ядра саме у бібліотечній практиці. Хоча дехто з бібліотекознавців стверджує зворотнє. Побувають твердження, що набори метаданих є неповноцінними, дуже спрощеними сутностями порівняно з MARC-форматами у сенсі якісного каталогізування суб'єктів, що підлягають бібліографічному опису. Спробуємо довести протилежне за результатами напрацювань, отриманих у ході реалізації нашого проекту.

Дійсно, набір елементів Дублінського ядра версії 1.0 складається лише з 15 елементів. Ми його не застосовуємо, а використовуємо винятково версію 1.1, котра складається з тих же 15 елементів, але багато з них мають низку піделементів другого і, навіть, третього рівня, які називаються кваліфікаторами. Тому версію 1.1 ДЯ ще називають кваліфікованою. Крім того, низка елементів ДЯ має ще й так звані СХЕМИ, які в бібліотечному світі називають контрольованими словниками.

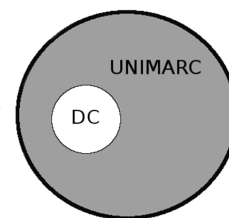
Розглянемо порівняльну таблицю кількісних характеристик форматів UNIMARC та Дублінського ядра:

Таблиця 2

Порівняння Дублінського ядра та UNIMARC за кількістю полів/підполів

Схема опису	Кількість елементів/полів	Кількість кваліфікаторів/підполів	Сумарно
Дублінське ядро метаданих v1.1	15	43	58
UNIMARC	189	1021	1210

Якщо розглядати усі поля, елементи, підполя, кваліфікатори обох форматів як прості контейнери для розміщення певних елементів бібліографічного опису, то кількість контейнерів формату UNIMARC у 5 разів перевищує кількість контейнерів ДЯ. Тобто UNIMARC має можливість вміщувати на своїх полях та підполях найбільшу кількість структурних одиниць, куди входить одне або декілька певних бібліографічних відомостей. Різниця суттєва: співвідношення кількості елементарних контейнерів UNIMARC до ДЯ – 1210 до 58 на користь UNIMARC. І це основний аргумент.

Спробуємо довести зворотне, а саме, що каталогізація віддалених ресурсів Інтернету за допомогою метаданих Дублінського ядра на початковому етапі з подальшим конвертуванням даних (за допомогою програмного забезпечення Редактор-конвертор ДЯ) до формату UNIMARC є доцільним і перспективним методом каталогізації.

Стандарт ДСТУ ГОСТ 7.1-2006 визначає правила складання бібліографічного опису документа, набір областей та елементів бібліографічного опису, наповнення і спосіб представлення елементів. Згідно з цим документом, до складу бібліографічного опису входять обов'язкові і факультативні елементи. Елементи бібліографічного запису і є тими контейнерами, якими в форматі UNIMARC є поля і підполя, а в форматі ДЯ – елементи і кваліфікатори. В бібліографічному описі можуть бути тільки обов'язкові елементи або обов'язкові і факультативні.

Розглянемо схему бібліографічного опису, що складається лише з обов'язкових елементів.

Основний заголовок / Перші відомості про відповідальність. – Відомості про видання. – Місце видання, Дата видання. – Обсяг. – (Основний заголовок серії). – ISSN.

Схема передбачає наявність 8 (обов'язкових) елементів і, згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1-2006, опис стає повноцінним бібліографічним описом. Значимо, що це мінімалістична схема. Дуже спрощено Редактор-конвертор утворює вищезазначену схему опису з таких елементів ДЯ:

DC.Title (Заголовок) /DC.Creator (Створювач, Автор). – DC.Format.Medium (Формат). – DC.Publisher (Видавець), DC.Date (Дата). – DC.Format.Extent (Формат). – DC.Identifier (Ідентифікатор).

Звичайно, класичний бібліографічний опис може вміщувати значно більшу кількість елементів (з урахуванням факультативних), але й Дублінське ядро метаданих у своєму арсеналі має ще 50 варіацій елементарних інформаційних контейнерів.

Поглянемо на приклади. Перший приклад є традиційним бібліографічним описом паперової книги з нашого книжкового каталогу:

Літературна Кіровоградщина : поезія, проза, гумор, сатира: літературний альманах / Анатолій Кримський [та ін.] ; редкол.: А. П. Юрченко (відп. ред.) [та ін.] ; укл.: А. П. Юрченко ; Кіровоградська обл. організація Конгресу літераторів України. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 145 с. : портр. – Текст: укр., рос. – ISBN 978-966-189-109-7

А ось опис цифрової копії цієї ж книги з сайта бібліотеки. Опис розміщено в каталозі цифрової бібліотеки і створено за допомогою Дублінського ядра метаданих:

Літературна Кіровоградщина, 2012 рік [Електронний ресурс] : поезія, проза, гумор, сатира : альманах / Кіровоградська обласна організація Конгресу літераторів України ; укл. Анатолій Юрченко ; прог. Олег Волохін. – text/html, charset: windows-1251. – Кіровоград : ОУНБ ім. Д. І. Чижевського, 2013. – 5 K.bytes. – <http://library.kr.ua/elib/almanakh/almanakh2012.html>

Перевірено 03.10.2014.

Очевидно, що опис, створений за допомогою Редактора-конвертора та ДЯ не виглядає менш повноцінним порівняно з традиційним описом паперового документа.

Додамо декілька аргументів на користь такого методу каталогізування цифрових ресурсів Інтернету за допомогою звичайних статистичних розрахунків. У процесі реалізації проекту ми отримали окрему бібліографічну базу даних в автоматизованій системі ІРБІС на документи цифрової бібліотеки нашого сайта, де на сьогодні розміщено понад 400 цифрових книжок, статей з журналів і газет. Кожен опис був створений з використанням ДЯ та онлайнного Редактора-конвертора. Особливо цікаво було отримати порівняння, наприклад, середньої загальної кількості полів / підполів на один запис цієї бази даних з іншими, традиційними, бібліографічними базами даних (наприклад книжок), створених традиційним способом і не тільки нашої бібліотеки, а й інших провідних книгозбірень. Розрахунки виконувалися за такою схемою: в якості професійної автоматизованої системи використовувалася САБ ІРБІС-64. Для аналізу бралися файли, отримані в результаті експорту з бібліографічних баз даних Кіровоградської ОУНБ. Спочатку з бази даних «Книги» були експортовані 3 файли розміром у 1 тис. записів, 3 тис. записів та 10 тис. записів. З ними виконувалися такі дії: вилучалися 4 поля з підполями з другорядними даними: кількість книговидач, дата створення запису, дані про каталогізатора, тип робочого аркуша в системі, тираж та налаштування каталожних карток. Ці дані були відкинуті, щоб «урівняти» записи паперових документів із записами цифрових документів. Такі дії виконувалися з усіма іншими файлами даних, що були задіяні в підрахунках.

Потім розраховувалася загальна кількість ПОЛІВ, а також ПІДПОЛІВ у кожному файлі, які, у свою чергу, ділилися на кількість бібліографічних описів у кожному файлі, відповідно. Було виявлено практично постійну величину кількості полів і кількості підполів на середньостатистичний запис для файлів у 1–3–10 тис. записів. Вона дорівнювала, в середньому, – 18 полів/запис та 33 підполя/запис. Далі для тестування бралися файли обсягом 1 тис. записів з декількох баз даних нашої бібліотеки (книг іноземної літератури, аналітичних описів журналів та газет, краєзнавчої періодики, рідкісних книг, навчальної

літератури). З інших установ для аналогічного тестування задіявалися два файли обсягом по 100 записів кожний з книжкових баз даних Державної наукової технічної бібліотеки Росії та Бібліотеки Конгресу США (вибірково описи книг видання 2010 р.).

І останньою була аналогічно проаналізована цілкова база даних ELIB, яка вміщує бібліографічні описи на документи сайту нашої цифрової бібліотеки, створені винятково за допомогою Редактора-конвертора Дублінського ядра метаданих, перетворені у повноцінні MARC-записи та імпортовані в систему ІРБІС. Остаточні результати зведені до табл. 3:

Таблиця 3

Файли для тестування	Кількість записів	Загальна кількість полів	Загальна кількість підполів	Середня кількість полів на 1 запис	Середня кількість підполів на 1 запис
БД «Книги»	1000	18212	33959	18	33
БД «Книги»	3000	55149	100946	18	33
БД «Книги»	10000	186250	340254	18	34
БД «Іноземні книги»	1000	20346	34675	20	34
БД «Аналітичні статті»	999	11540	17274	11	17
БД «Красназнавство»	1000	12780	18972	12	18
БД «Різдівські книги»	1000	17297	29467	17	29
БД «Книги, навчальна літ-ра»	27818	595399	1217086	21	43
Книги ДПНТБ Росії	100	2599	3739	26	37
Книги Бібліотеки Конгресу США	100	1402	2107	14	21
БД «ELIB»	402	10321	14534	25	36

Виявилося, що середня кількість полів/підполів бібліографічних MARC-записів, отриманих у результаті конвертації з описів формату Дублінського ядра метаданих, не тільки не поступається записам, створеним традиційним способом, а й займає лідерські позиції (поступається лише записам книг ДПНТБ Росії).

Таким чином, аналіз створених бібліографічних записів на цифрові джерела з цифрової бібліотеки нашого сайту дає підстави констатувати, що засто-

сування стандарту Дублінського ядра метаданих та розробленого програмного забезпечення для опису ресурсів Інтернету є доцільним і повною мірою уможливорює створення повноцінних бібліографічних описів цифрових ресурсів. Крім того, аналіз записів розвіює міф про неможливість створення повноцінних бібліографічних описів для електронних ресурсів із застосуванням менш потужного формату – метаданих Дублінського ядра.

Список використаних джерел

1. Волохін О. М. Каталогізація цифрових ресурсів Інтернет : Дублінське ядро метаданих : посібник. – Кіровоград, 2003. – 72 с.

2. Волохін О. М. Технологическая модель построения информационного портала библиотеки с использованием метаданных Dublin Core // Науч. и техн. б-ки. – 2004. – № 3. – С. 22, 35.

3. ГОСТ 7.82.2001. СИБИБД. Библиографическая запись. Библиографическое описание электронных ресурсов. Общие требования и правила составления. – Минск : Изд-во стандартов, 2001. – 26 с.

4. Формат бібліографічного запису (книги та серіальні видання) : структура / НАН України. Національна б-ка України ім. В. І. Вернадського; розроб. : О. В. Ісаєва, І. І. Багрій; наук. ред. А. Г. Бровкін. – К., 1998. – 88 с.

5. Негуляев Е. А. Универсальные схемы метаданных и задача описания веб-ресурсов // Библиосфера. – 2006. – № 1. – С. 43–54. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/universalnye-shemy-metadannyh-i-zadacha-opisaniya-veb-resursov>

6. Каталогізація електронних ресурсів : науково-методичний посібник / І. П. Антоненко, О. В. Баркова ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського НАН України. – К., 2007. – 114, [2] с.

7. UNIMARC manual / Alan Hopkinson. – Munich : K. G. Saur, 2008. – Mode of access : http://eprints.mdx.ac.uk/2655/1/UNIMARC-2008-AH_final.pdf. – Title from the screen.

Стаття надійшла до редакції 5.11.2014

UDC 025.3:004.77:004.67

Oleh Volokhin,

main engineer in information technology of the Chyzhevskiyi Kirovohrad Regional Universal Scientific Library

CATALOGUING OF THE INTERNET RESOURCES BY USING DUBLIN CORE METADATA

The author describes the Project of the Chyzhevskiyi Kirovohrad Regional Universal Scientific Library on Cataloguing Internet resources by using Dublin Core metadata with further data conversion to UNIMARC (bibliographic data exchange format). The technological chain is considered, where the original online software «Editor-Converter Dublin Core metadata» developed by the author is used. There is the statistics of the project is provided.

К е у о р д с : Dublin Core metadata, metadata creation, metadata conversion, UNIMARC.

УДК 025.3:004.77:004.67

Олег Волохин,

главный инженер по информационным технологиям Кировоградской ОУНБ им. Д. И. Чижевского

КАТАЛОГИЗАЦИЯ РЕСУРСОВ ИНТЕРНЕТА ПРИ ПОМОЩИ ДУБЛИНСКОГО ЯДРА МЕТАДАНЫХ

Освещается проект Кировоградской ОУНБ им. Д. И. Чижевского по каталогизации ресурсов Интернета при помощи Дублинского ядра метаданных с дальнейшей конвертацией данных в библиографический формат обмена данными UNIMARC. Рассмотрена технологическая цепочка процесса, в основе которой лежит использование оригинального онлайн-программного обеспечения «Редактор-конвертор метаданных», разработанного автором. Дается статистика результатов проекта.

К л ю ч е в ы е с л о в а : Дублинское ядро метаданных, создание метаданных, конверсия метаданных, UNIMARC.

УДК 025.343-028.27:004.63-027.568

Марія Чегриньць,

головний бібліотекар Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка

Формування авторитетного файлу предметних рубрик у ХДНБ ім. В. Г. Короленка

У статті порушуються актуальні питання предметизації. Особливу увагу приділено створенню авторитетного файлу предметних рубрик у Харківській державній науковій бібліотеці ім. В. Г. Короленка. Наведено приклади предметних рубрик, а також тематичних, географічних, хронологічних і формальних підрубрик в електронних бібліографічних записах. Наголошено на необхідності створення єдиного зведеного каталогу, що сприятиме подальшій інтеграції бібліотек для вирішення проблеми необмеженого доступу до інформації.

К л ю ч о в і с л о в а: предметизація, авторитетний файл предметних рубрик, електронний каталог.

У фонді ХДНБ ім. В. Г. Короленка налічується понад сім мільйонів документів. Одним з провідних завдань відділу наукової систематизації, предметизації та організації систематичних каталогів (ВСК) є їх розкриття за змістом (предметами, темами та галузями знання).

У 2002 р. ХДНБ ім. В. Г. Короленка придбала повний пакет автоматизованої інформаційно-бібліотечної системи ІРБІС. Індекссування документів наші фахівці почали виконувати у повному обсязі, тобто здійснювали не тільки систематизацію, а й предметизацію документів [12]. Саме з цього часу розпочалося поступове формування електронного інформаційного ресурсу – авторитетного файлу предметних рубрик (АФ ПР). Авторитетний файл предметних рубрик – це організований за спеціально встановленими правилами нормативний словник предметизаційної мови. Тобто АФ ПР є базою даних, що містить замість звичних бібліографічних записів систему інформації про лексичне наповнення мови предметних рубрик, яка виконує роль нормативного словника цієї мови.

Складність створення авторитетного файлу предметних рубрик полягає в тому, що не було досвіду предметизації документів. Предметизаційний принцип індекссування ґрунтується на відображенні змісту документа в понятійній системі певної природної мови та на використанні лексичних одиниць природної мови як термінів індекссування. Понятійна система відображена у формі списку предметних рубрик (ПР) та забезпечує можливість організації інформаційного пошуку. Предметні рубрики, підрубрики та предметні записи можуть бути подані у вигляді окремих слів, стійких словосполучень, аббревіатур [1]. У процесі предметного / тематичного аналізу слова та фрази

звичайної мови, які визначають «про що» йдеться у тому чи іншому документі, перекладаються на терміни мов предметизації [11, с. 295].

За відсутності національного стандартизованого списку предметних рубрик каталогізатори використовують Інформаційно-пошуковий тезаурус Національної парламентської бібліотеки України, Рубрикатор Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, таблиці УДК, видані українською мовою, алфавітно-предметний покажчик до повного варіанта таблиць Бібліотечно-бібліографічної класифікації, а також Середні таблиці ББК.

Хоча предметизацію усіх нових надходжень документів для автоматизованої інформаційно-пошукової системи розпочали у 2002 р., робота з електронним каталогом (ЕК) тривала з 1995 р. У першій частині електронного каталогу, яка формувалася з 1995 р., не було предметних рубрик, і тільки у 2003 р., коли обидві частини об'єднали, здійснили її конвертування до програми ІРБІС, внаслідок чого електронний каталог зміг стати важливим інформаційним ресурсом.

Серед фахівців побутує думка, що пошук за ключовими словами виключає необхідність формування предметних рубрик. Практика організації електронного каталогу та вивчення можливостей тематичного пошуку довела, що необхідно створювати авторитетний / нормативний файл ПР.

Після дослідження технічних особливостей САБ ІРБІС, її можливостей ухвалили рішення створити такий список предметних рубрик, який, з одного боку, максимально розкриває зміст документів, щоб швидко і якісно задовольнити потреби користувачів, а з іншого – відповідає найскладнішим і найнеочікуванішим запитам користувачів.

Наприклад:

Квасницький В. В.

Паяння матеріалів. – Миколаїв : НУК, 2006. –

ISBN 966-321-063-X : 17.00 грн

ББК К643я73-1

Рубрики: Метали – Паяння – Навчальні видання

Металлы – Пайка – Учебные издания

Переглянувши бібліографічний запис з назвою «Паяння матеріалів», користувач за відсутності ПР і лише за ключовим словом не мав змоги визначити предмет, про який йдеться у документі, і міг відсіяти цю інформацію, адже він здійснював пошук за темою «Паяння металів». З появою ПР книга навіть з такою назвою стане йому корисною, оскільки документ розкриває саме паяння металів, а не матеріалів взагалі.

Або:

K2-110004

Чиж, Віра Іванівна

Методологія облікових процедур в управлінні витратами:

монографія / В. І. Чиж; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. –

Луганськ : СЛУ, 2004. – 295 с. : іл. – Бібліогр. : с. 272–288

(252 назви). – ISBN 966-590-495-7 (в опр.) : 14.00 грн

ББК У44(2)10-862

У052.9(2)244-148.6

Рубрики: Житлово-комунальне господарство – Облік витрат

Жилищно-коммунальное хозяйство – Учет затрат

Таким чином, за наявності предметних рубрик читач вже не переглядатиме безліч непотрібних йому бібліографічних записів, а інформація про документи, назва яких не розкриває зміст, не буде для нього втраченою. Тобто при використанні предметних рубрик відсіюється непотрібна інформація («інформаційний шум») і не витрачається час на перегляд документів de visu.

Список предметних рубрик створюється відразу двома мовами: українською та російською, незалежно від того, якою мовою видано документ.

K2-98836

Рубан, Юрий Дмитриевич

Государство и технологии производства в животноводстве /

Ю. Д. Рубан. – К. : Аграрна наука, 2003. – 407 с. – Библиогр. в

конце глав. – ISBN 966-540-103-3 (в пер.) : 20.00 грн

ББК У32(2)52-21

П1533.4

Рубрики: Тваринництво – Управління

Животноводство – Управление

Сільськогосподарські тварини – Селекція

Сельскохозяйственные животные – Селекция

K2-108045

Топіха, Валерій Іванович

Формування ринку продукції тваринництва в Україні:

проблеми та перспективи / В. І. Топіха. – Миколаїв: МДАУ, 2004.

– 219 с. – Бібліогр. : с. 213–219 (108 назв). – ISBN 966-8205-11-1 : 11.00 грн

ББК У32(4УКР)52

Рубрики: Тваринництво – Ринок продукції – Україна

Животноводство – Рынок продукции – Украина

Названі вище документи видано різними мовами, але якщо користувач здійснюватиме пошук в україномовному списку ПР, то інформація залишиться поза його увагою, і навпаки, якщо документ українською мовою, а читач виконуватиме пошук у російськомовному списку, то відбудеться втрата інформації, незважаючи на те, що загалом для користувача наукової бібліотеки мова документа значення не має.

Відділом предметизуються всі види та типи документів, що заносяться до електронного каталогу: книги, автореферати, методичні та навчальні видання, електронні документи тощо. ПР можуть бути простими, але частіше – складними. При формуванні ПР використовуються підрубрики чотирьох видів: тематичні, географічні, хронологічні та формальні.

Тематичні підрубрики дають змогу відображати властивості, стан, структуру предмета, процеси, що з ним відбуваються тощо.

K2-176798

Математическое моделирование нестационарных колебаний

элементов конструкций: монографія / Е. Г. Янютин [и др.];

Харьк. нац. автомобил.-дорож. ун-т, Харьк. гос. ун-т

питания и торговли. – Х.: Лидер, 2014. – 296 с. : ил. –

Библиогр. : с. 277–296 (212 назв.). – ISBN 978-966-2732-14-6 :

27.00 грн

ББК В251.603.5

Рубрики: Елементи конструкцій – Нестационарні коливання –

Математичне моделювання

Элементы конструкций – Нестационарные колебания –

Математическое моделирование

K2-173399

Нові комбіновані методи оброблення робочих поверхонь

деталей машинобудування (із застосуванням нейросітьового

аналізу): монографія / [Ковалевський С. В. та ін.]; Донбас.

держ. машинобудів. Акад. (ДДМА). – Краматорськ :

ДДМА, 2013. – 195 с. : іл. – Авт. зазначено на звороті тит. арк. –

Бібліогр. : с. 183–195 (160 назв.). – ISBN 978-966-379-665-9 :

20.00 грн.

ББК К5с51

Рубрики: Машинобудування – Технологія – Нейросітьовий аналіз

Машиностроение – Технология – Нейросетевой анализ

Ав-122847

Волчек, Наталя Леонідівна

Розробка та наукове обґрунтування ефективного методу

контролю стану металу за параметрами розсіяння

характеристик твердості : автореф. дис. ... канд. техн. наук:

01.02.04 / Н. Л. Волчек; Ін-т пробл. міцності ім. Г. С. Писаренка

НАН України. – К., 2003. – 18 с. – Б. ц.

12.02.04

ББК К5-7в73

Рубрики: Метали – Обробка – Неруйнівний контроль

Металлы – Обработка – Неразрушающий контроль

Географічні: якщо виникає необхідність вказати територіальний аспект.

Ав-194569

Добровольська, Наталя В'ячеславівна

Суспільно-географічні аспекти екологічно збалансованого

землеробства (на прикладі Харківської області) : автореф. дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.02 / Н. В. Добровольська; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2014. – 20 с. – Б. ц. 14.09.14

ББК У32(4УКР)0-515.1

Рубрики: Землеробство – Екологічна збалансованість – Харківська область

Земледелие – Экологическая сбалансированность – Харьковская область

K2-175471

Харченко, Олег Валентинович

Феномен комічного у комунікативному просторі США : монографія / Олег Харченко; Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. – К. : Леся, 2014. – 463 с. : іл. – Частина тесту: англ. – Бібліогр. : с. 408–463. – ISBN 978-966-8126-89-6 (у паліт.): 46.00 грн

ББК Ш400.175.2

Ш12=432.1*66*51

Ю811.5

Рубрики: Комічне – Комунікативний дискурс – США
Комическое – Коммуникативный дискурс – США

Ав-117711

Бортник, Сергій Юрійович

Морфоструктури центрального типу території України: просторово-часовий аналіз : автореф. дис. ... д-ра геогр. наук : 11.00.04 / С. Ю. Бортник; Нац. акад. наук України, Ін-т географії. – К., 2002. – 32 с. – Б. ц. 20.11.02

ББК Д823

Рубрики: Морфоструктури – Україна
Морфоструктуры – Украина

Хронологічні підрубрики показують певний відрізок часу, період або дату події, тобто використовуються, якщо зміст документа має певні часові межі.

K3-54373

Павленко, Сергій Олегович

Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники / Сергій Павленко. – К. : Києво-Могилян. акад., 2005. – 602 с. : іл. – Бібліогр. : с. 342–549. – ISBN 966-518-259-5 : 25.00 грн

ББК Т3(4УКР)46

Рубрики: Гетьманщина, 1687–1709 рр.
Гетманщина, 1687–1709 гг.

K2-111823

Яворницький, Дмитро Іванович

До історії степової України : [Пер. з рос.] / Д. І. Яворницький. – Дніпропетровськ : Січ, 2004. – 443 с. – ISBN 966-511-390-9 (в опр.): 21.00, 17.76 грн

ББК Т3(4УКР)5

Рубрики: Історія України, XVIII – XIX ст.
История Украины, XVIII – XIX вв.

Формальні підрубрики відображають читацьке і цільове призначення документів.

K2-177192

Право соціального забезпечення України: підручник / [П. Д. Пилипенко, В. Я. Бурач, С. М. Синчук та ін.]; за ред. П. Д. Пилипенка; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – 4-те вид., перероб. і доповн. – К. : Ін Юре, 2014. – 476 с. – Бібліогр. наприкінці розд. та в підрядк. прим. – ISBN 978-966-313-500-7 : 46.00 грн

ББК Х305.9(4УКР)622я73

Рубрики: Соціальне забезпечення – Правове регулювання – Україна – Навчальні видання
Социальное обеспечение – Правовое регулирование – Украина – Учебные издания

K3-50014

Гологорский, Ефим Григорьевич

Справочник по строительству и реконструкции линий электропередачи напряжением 0,4-500 кВ / [Е. Г. Гологорский, А. Н. Кравцов, Б. М. Узелков]; под ред. : Е. Г. Гологорский. – М. : НЦ ЭНАС, 2003. – 340 с. : табл. – Авт. указ. на обороте тит. л. – Библиогр. : с. 333–334. – Предм. указ. : с. 335–337. – ISBN 5-93196-267-0 (в пер.) : 103.97 грн

ББК 3279 я2

Рубрики: Лінії електропередач – Будівництво і реконструкція – Довідкові видання

Линии электропередач – Строительство и реконструкция –

Справочные издания

Це можуть бути:

Довідкові видання (як показує приклад).

Продовжувані видання.

Навчальні видання.

Збірники.

Створюючи авторитетний файл ПР, використовуючи різні галузеві довідники, словники, енциклопедії, консультації спеціалістів відповідних галузей знань, каталогізатори-практики роблять усе можливе, щоб досягти точності, науковості предметних рубрик та підрубрик. Фахівцями визнається потенціал комп'ютерної предметизації у практиці предметного аналізу. Ставиться питання про можливості комп'ютерного аналізу предметизації, допомогу каталогізаторам, доповнення чи навіть заміну традиційного предметного аналізу за допомогою ПР. Все це дає змогу переглянути традиційні уявлення про предметний аналіз та предметні рубрики [11, с. 311].

Працівники відділу постійно підвищують ступінь комп'ютерної грамотності, навички пошуку в інформаційних мережах. Уточнюються відомості і в Інтернеті, хоча там можна знайти далеко не все й не так швидко, як в енциклопедіях, словниках, географічних атласах та інших виданнях довідкового характеру. На сьогодні АФ ПР ХДНБ ім. В. Короленка містить понад 167 тис. понять, продовжується його активне формування. Він постійно редагується, вносяться зміни та доповнення. Це допомагає нашим користувачам не тільки орієнтуватися у великих документних потоках і широко їх використовувати, а й – оперативно здійснювати пошук інформації [7].

Отже, авторитетний файл предметних рубрик у бібліотеці вирішує такі основні завдання: репрезентує базу термінів і служить нормативно-методичним та довідковим посібником під час предметизації документів; забезпечує доступ до бібліографічних записів електронного каталогу з потрібної теми.

В установі велика увага приділяється популяризації інформаційних ресурсів, а отже і рекламуванню можливостей інформаційно-пошукової системи ХДНБ ім. В. Г. Короленка. Ми сподіваємося,

що наукові бібліотеки України об'єднують зусилля для створення єдиного зведеного електронного каталогу та вирішення проблем систематизації, предметизації, тобто якості змістової каталогізації. Використання готових електронних інформаційних продуктів, таких як національні авторитетні файли, сприятиме інтеграції бібліотек для вирішення проблеми безперешкодного доступу до інформації. Саме корпоративні технології визначають розвиток автоматизації інформаційно-бібліографічних процесів на сучасному етапі.

Список використаних джерел

1. Індексвання документів. Загальні вимоги до систематизації та предметизації : ДСТУ ГОСТ 7.59:2003 (ІСО 5963-85), ІДТ. – К. : Держспоживстандарт України, 2004. – 10 с.
2. Актуальні питання каталогізації в умовах впровадження нових інформаційних технологій : матеріали наук.-практ. семінарів / Держ. закл. «Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка» ; [уклад. : Н. В. Подошовка, М. М. Чегринець]. – Харків, 2011. – 84 с.
3. Вилегжаніна Т. І. Лінгвістичне забезпечення для створення уніфікованого пошукового образу та пошукового запиту документа / Т. І. Вилегжаніна, О. М. Збанацька // Електронні ресурси бібліотек : за підсумками Всеукр. наук.-практ. конф. дир. держ. та обл. універс. наук. б-к, 14 – 17 жовт. 2003 р. – Кіровоград, 2003. – С. 126–134.
4. Волохін О. ІРБІС : система автоматизації бібліотек / О. Волохін // Бібл. форум України. – 2003. – № 2. – С. 8–10.
5. Збанацька О. Персоналії в інформаційно-пошуковому тезаурусі Національної парламентської бібліотеки України: форма представлення та використання при предметизації документів / О. Збанацька // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – Вип. 37. – С. 85–97.
6. Кушнарченко Н. М. Наукова обробка документів : підручник / Н. М. Кушнарченко, В. К. Удалова. – 3-тє вид. – Київ : Знання, 2006. – 331 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
7. Подошовка Н. В., Гарькавець В. Ю. Авторитетный / нормативный файл предметных рубрик как основное средство тематического поиска в электронном каталоге ХГНБ им. В. Г. Короленко // Актуальні питання каталогізації в умовах впровадження нових інформаційних технологій: матеріали наук.-практ. семінарів. – Х., 2011. – С. 36–42.
8. Сербін О. Згортання / розгортання інформації як спосіб уніфікації і представлення знання у веб-орієнтованому середовищі / О. Сербін // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2010. – Вип. 27. – С. 22–30.
9. Стерехова З. Пошуковий образ документа для електронного каталогу : ключове слово чи предметна рубрика? / З. Стерехова // Бібл. форум України. – 2007. – № 1. – С. 11–12.
10. Стрішенець Н. Поняття предметних рубрик в американському бібліотекознавстві / Н. Стрішенець // Бібл. планета. – 2010. – № 2. – С. 12–16.
11. Стрішенець Н. В. Сучасна американська бібліотечно-інформаційна терміносистема: бібліотекознавчий аспект. – К., 2011. – 501 с.
12. Чегринець М. М. Роль змістовного розкриття документних ресурсів у задоволенні інформаційних потреб користувачів // Актуальні питання каталогізації в умовах впровадження нових інформаційних технологій: матеріали наук.-практ. семінарів. – Х., 2011. – С. 8–11.
13. Щербан Р. Школа ІРБІС : регіональний досвід / Р. Щербан // Бібл. форум України. – 2012. – № 3. – С. 5–7.

Стаття надійшла до редакції 5.11.2014

UDC 025.343-028.27:004.63-027.568

Mariia Chehrynets,
main librarian of the Korolenko Kharkiv State Scientific Library

THE CREATION OF THE SUBJECT HEADINGS AUTHORITY FILE IN THE KOROLENKO KHARKIV STATE SCIENTIFIC LIBRARY

The aim of this article is a covering of actual problems of subject cataloging in the V. Korolenko Kharkiv State Scientific Library. The special attention is devoted to the creation of the authority file of subject headings which releases the content of documents for the satisfaction of users various inquiries. Examples of the subject headings as well as subject, geographical, chronological and formal subheadings in the electronic bibliographical description are provided. The necessity of the union online catalog creation is underlined. Keywords: subject cataloging, authority file of subject headings, online catalog.

УДК 025.343-028.27:004.63-027.568

Мария Чегринець,
главный библиотекарь ХГНБ им. В. Г. Короленко

ФОРМИРОВАНИЕ АВТОРИТЕТНОГО ФАЙЛА ПРЕДМЕТНЫХ РУБРИК В ХГНБ ИМ. В. Г. КОРОЛЕНКО

Автор статьи касается актуальных проблем предметизации. Особое внимание уделяется созданию в Харьковской государственной научной библиотеке им. В. Г. Короленко авторитетного файла предметных рубрик, который позволит максимально раскрыть содержание документов для удовлетворения разнообразных запросов пользователей. Приведены примеры предметных рубрик, а также тематических, географических, хронологических и формальных подрубрик в электронных библиографических записях. Акцентируется внимание на необходимости создания единого сводного электронного каталога, что будет способствовать дальнейшей интеграции библиотек для решения проблемы беспрепятственного доступа к информации.

К л ю ч е в ы е с л о в а: предметизация, авторитетный файл предметных рубрик, электронный каталог.

УДК 004.63-027.568:025.34-028.27

Олена Помчалова,

наук. співробітник ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Авторитетні записи заголовків індивідуальних авторів – основа поліпшення якості електронного каталогу бібліотеки

У статті висвітлено питання створення авторитетного файлу індивідуальних авторів у форматі ІРБІС/AUTHORITY для електронного каталогу Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, розкрито роль АФ «ІА» в уніфікуванні бібліографічних записів, які, у свою чергу, допомагають уникненню помилок при створенні бібліографічних записів.

К л ю ч о в і с л о в а: авторитетний контроль, авторитетні файли, авторитетні записи, індивідуальні автори, електронні каталоги, бібліографічний запис, Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського.

Швидке зростання обсягу інформації, ускладнення процесів опрацювання інформаційних запитів, розвиток мережових технологій спричинилися до необхідності створення у бібліотеках електронних каталогів (ЕК). У зв'язку з переходом від традиційних бібліотечних технологій до комп'ютерних виникає безліч проблем. Окрім програмного і технічного забезпечення, вдосконалення яких відбувається нестримно, негайного вирішення потребують питання поліпшення лінгвістичного забезпечення електронного каталогу і створення нових технологій, що підвищують ефективність обслуговування користувачів, опрацювання документів у бібліотеках. Розв'язанню цих проблем сприяє створення й підтримка авторитетних/нормативних файлів і ведення авторитетного контролю.

Організація авторитетних баз даних – обґрунтована вимога до функціональності оперативних пошукових автоматизованих систем сучасного рівня. Для успішного і ефективного функціонування системи автоматизації бібліотек (САБ) ІРБІС-64, в якій сьогодні працює Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського, досягнення високої вибірковості пошуку запису на документ, що розшукується, у базі даних ми прагнемо максимально використовувати всі технологічні особливості програми, у т. ч. можливість створювати власні електронні ресурси. Такими ресурсами є авторитетні/нормативні файли (АФ), формування яких цією програмою передбачено.

Авторитетний файл «Індивідуальні автори» (АФ «ІА») – це файл, що містить важливу, багатоаспектну, перевірену, записану з дотриманням відповідних норм і правил інформацію про автора. Крім того, це надійний засіб ідентифікації, який пропонує варіанти різночитання, містить довідкову інформацію. Авторитетні файли фіксують різні форми імені особи (псевдоніми, справжнє прізвище, варіанти написання різними мовами, світські прізвища духовних осіб тощо), дати життя, іншу інформацію. Таким чином, користувач електронного каталогу може здійснити додатковий пошук, навіть у разі збігу імен різних осіб.

Актуальність заявленої теми зумовлена багатьма причинами, зокрема:

- 1) зростанням кількості автоматизованих інформаційних систем і постійним їх удосконаленням, у першу чергу електронних бібліотечних каталогів;
- 2) необхідністю переведення інформації, накопиченої в бібліотеці, в машинозчитувану форму для підтримки електронного каталогу (ЕК) та організації віддаленого доступу до його баз даних (БД);
- 3) необхідністю кооперування роботи у сфері авторитетного контролю для запобігання дублювання вводу інформації в бібліотеках України, налагодження обміну записами на національному та міжнародному рівнях.

Важливість створення авторитетних файлів полягає в тому, що вони дають змогу:

- уніфікувати введення інформації, тобто досягти одноманітності у створенні заголовків БЗ, скорочення кількості помилок;
- зменшувати трудовитрати під час опрацювання документів за рахунок багаторазового використання раніше створених записів;
- здійснювати релевантний (повний і при цьому точний) пошук у бібліографічних базах даних ЕК;
- здійснювати фактографічний пошук інформації про авторів.

Мета статті – розкрити роль авторитетних файлів в уніфікуванні бібліографічних записів для уникнення помилок і розширення пошукових можливостей ЕК, а також висвітлити досвід роботи фахівців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського зі створення АФ «ІА».

Під час розроблення концепції створення та наповнення авторитетних записів у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського був узагальнений досвід провідних вітчизняних і зарубіжних бібліотек. У своїй роботі ми спиралися на дослідження І. Антоненко, Ю. Селиванової, Н. Кушнарєнко, Т. Масхулїї, В. А. Нохриної, О. Н. Рибальченко, Г. Панаїна, О. Притули та ін.

Робота над формуванням бази даних Авторитетного файлу «Індивідуальні автори» розпочалась у 2010 р. Для уніфікування роботи зі створення авторитетних записів фахівцями відділу наукового опрацювання документів і організації каталогів було розроблено інструкцію «Формування Авторитетного файлу «Індивідуальні автори» електронного каталогу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського», в якій регламентовано технологічний процес формування бази даних авторитетних записів, визначено набір полів і підполів і правила їх заповнення в режимі комп'ютерного опрацювання документів для організації ЕК на базі програмного забезпечення САБ «ІРБІС64». Правила розроблялися на основі чинних стандартів, нормативно-інструктивних і методичних документів з питань бібліографічного описування документів і формування заголовків БЗ.

Формування та ведення АФ «ІА» забезпечує уніфіковане зазначення відомостей про авторів, у першу чергу їхні імена, повноту цих відомостей, а також створення єдиної системи посилань з відповідними поясненнями.

З самого початку роботи було визначено пріоритетний перелік осіб для створення авторитетних записів, зокрема серед них:

- академіки і члени-кореспонденти НАПН України;
- академіки і члени-кореспонденти НАН України;
- директори і науковці установ НАПН України;
- міністри освіти і науки України;
- видатні діячі України в галузі освіти, культури, науки, релігії тощо;
- педагогічні та науково-педагогічні працівники навчальних закладів України (вищих, загальноосвітніх, дошкільних, позашкільних) усіх рівнів акредитації;
- фахівці провідних бібліотек України і Росії;
- науковці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Авторитетні записи створювалися в максимальному наближенні до об'єктів опису – авторів публікацій. У такій БД можна отримати інформацію про автора і його праці, встановити особисті контакти з авторами для детальних консультацій, для можливості подальшої співпраці. Слід зазначити, що при розширенні вмісту авторитетного запису на індивідуального автора виникали морально-етичні проблеми, пов'язані з розголошенням особистої інформації. Заслуговує на увагу проблема визначення допустимого обсягу інформації, який може бути опублікований без згоди автора і видаватися за запитами користувачів. Особливо актуальним це стало після прийняття Закону України «Про захист персональних даних», який набув чинності з 1 січня 2011 р. Це питання ще й досі активно обговорюється в пресі, на семінарах, конференціях тощо.

Нині триває робота і над створенням авторитетних записів на видатних вітчизняних і зарубіжних педагогів минулих століть, чії публікації є у фонді бібліотеки. Наприклад, вже створено АФ на таких діячів: Григорій Сковорода, Януш Корчак, Марія Монтессорі, Костянтин Дмитрович Ушинський, Микола Іванович Пирогов та ін. Цей список постійно розширюється за рахунок введення нових імен.

Формування АФ «ІА» здійснювалось за трьома напрямами:

- під час первинного створення БД АФ «ІА»;
- під час опрацювання нових надходжень;
- у процесі складання довідкових і посилальних записів.

Первинні записи в БД АФ «ІА» створювалися незалежно від процесу поточного опрацювання документів на підставі записів у Центральному алфавітному каталозі документів українською й російською мовами з урахуванням наявності й

кількості публікацій авторів. Усі дані наводились у найповнішій, перевіреній за авторитетними джерелами, формі з дотриманням норм сучасної орфографії. Імена авторів зазначалися мовою каталогізації (українською). Якщо автор писав двома і більше мовами, у т. ч. українською, друкувався під різними іменами, або траплялися випадки наведення різних форм імені автора, ці відомості зазначалися у відповідних полях.

Перед початком створення кожного БЗ на нові надходження документів з використанням заголовка індивідуального автора каталогізатори пересвідчувалися в наявності або відсутності авторитетного запису. Якщо такий запис був, він використовувався у процесі створення БЗ. Якщо потрібного запису не було, він створювався.

АФ «ІА» складається з комплексу машинозчитуваних нормативних, посилальних і довідкових записів, він відображає сучасні, перевірені відомості про особу. Для отримання або уточнення відомостей, встановлення зв'язків між основним (прийнятим) і варіантними (іншими) іменами особи використовувалися офіційні видання НАН, НАПН, інших галузевих академій наук України, довідкові видання (енциклопедії, довідники, словники тощо), офіційна інформація з сайтів установ і організацій, публікації про життя й діяльність осіб, бібліографічні посібники, бібліотечні каталоги, бази даних, інші відкриті джерела інформації, у т. ч. Інтернет, а також публікації самих авторів, які містили біографічні відомості.

При створенні запису в АФ індивідуальних авторів обов'язковими для заповнення було визначено поля:

- 210: Заголовок – основне (прийняте) ім'я особи
- 910: Місце роботи автора
- 410: Варіантні форми імені особи
- 510: Зв'язані прийняті форми імені особи
- 710: Зв'язані прийняті форми імені особи іншими мовами
- 340: Примітка про біографію й діяльність
- 801: Джерело складання запису
- 810: Джерело, в якому виявлено інформацію про заголовок
- 920: Ім'я робочого листа
- 907: Каталогізатор, дата

Інші поля було визначено як факультативні для заповнення.

Проілюструвати процес створення АФ «ІА» можна на прикладі особи першого президента АПН України Ярмаченка Миколи Дмитровича.

Для створення запису на закладці «Основне» у полі **210: Заголовок – основне (прийняте) ім'я особи** заповнювалися такі підполя:

- A: Початковий елемент вводу** (прізвище або ім'я): Ярмаченко
- B: Ініціали:** М. Д.
- C: Розширення ініціалів:** Микола Дмитрович
- F: Дати життя:** 1928–2010
- 7: Графіка:** са (кирилиця)
- 8: Мова заголовка:** ukr (українська)
- 9: Ознака вводу імені особи:** 1 (ім'я особи вводиться за прізвищем).

У полі **910: Місце роботи автора** зазначалися відомості про найбільш значимі місця роботи особи:

- Y: Працює особа в конкретній установі чи ні? – Ні**
- P: Місце роботи автора:** Інститут педагогіки НАПН України
Національна академія педагогічних наук України

У полі **710** зазначалося ім'я особи іншою мовою або в альтернативній графіці, оскільки автор друкувався цією мовою:

- 710: Зв'язані прийняті форми імені особи іншими мовами –** Ярмаченко Николай Дмитриевич

На закладці «Примітки» в полі **340: Примітка про біографію й діяльність** подано основні біографічні відомості й висвітлено діяльність особи. Для цього заповнювалися відповідні підполя:

- A: Текст приміток про біографію:**
- B: Текст приміток про діяльність:**

В інших полях зазначалися службові відомості. Таким чином, після заповнення всіх обов'язкових полів інтерфейс запису в БД АФ «ІА» має такий вигляд:

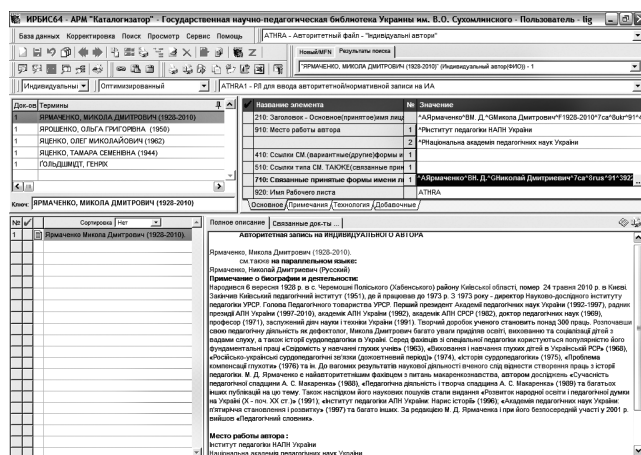

Рис. 1. Загальний інтерфейс запису в базі даних АФ «Індивідуальні автори»

Створені авторитетні записи активно використовуються в процесі аналітико-синтетичного опрацювання документів, зокрема формулювання заголовка бібліографічного запису. Для цього в ході заповнення поля **700: 1-й автор – Заголовок запису**

інформація вводиться через AUTHORITY-файл. При цьому є можливість переглянути повний запис і уточнити деякі відомості про автора:

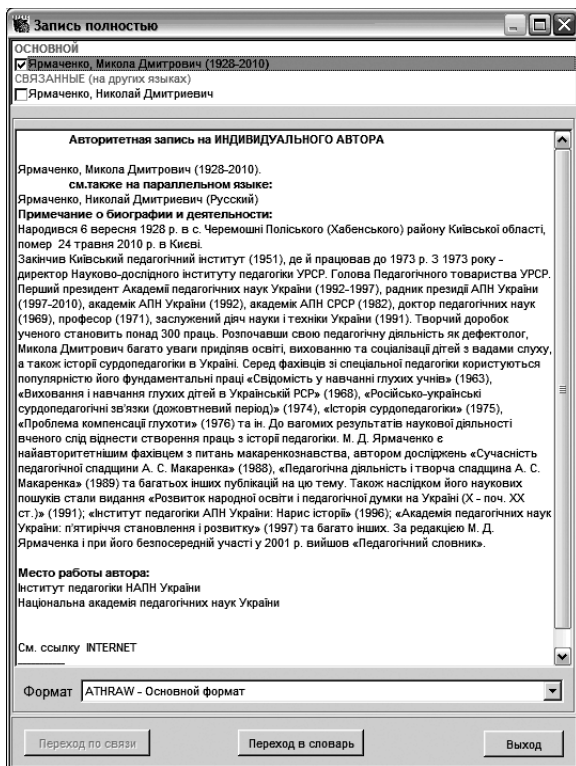

Рис. 2. Повний авторитетний запис

За умови заповнення поля **951: Посилання-зовнішній об'єкт** на закладці «Технологія» через посилання в Інтернеті з авторитетного запису є можливість отримати додаткову інформацію про особу, розміщену на сайтах різних установ, організацій тощо, наприклад:

Рис. 3. Інформація про М. Д. Ярмаченка на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

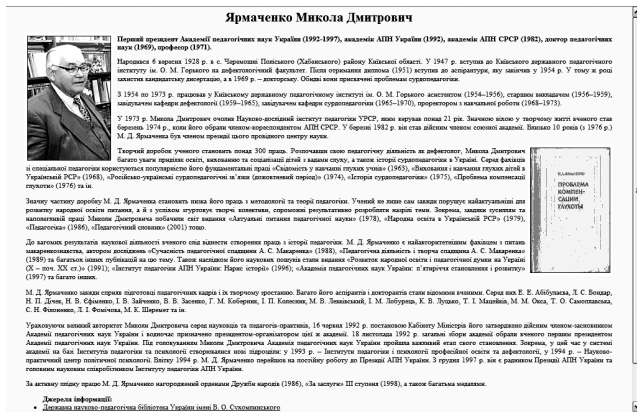

Рис. 4. Інформація про М. Д. Ярмаченка на порталі НБУВ

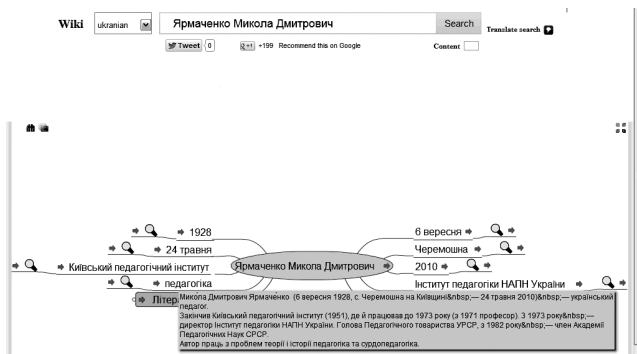

Рис. 5. Інформація про М. Д. Ярмаченка з сайту wiki

При складанні авторитетного запису на індивідуального автора наші каталогізатори дотримувалися єдиних правил для досягнення сумісності одних і тих самих імен в електронному каталозі. Слід зазначити, що складений одного разу авторитетний запис може змінюватися, доповнюватися іншими варіантами форм імені в міру поповнення ЕК, тобто авторитетний файл, як і сам електронний каталог, може і повинен редагуватися.

На 1 листопада 2013 р. обсяг БД АФ «ІА» становив близько 400 записів. Усі відомості про стан БД відображаються у «Паспорті БД АФ «ІА».

Висновки. Авторитетний файл «Індивідуальні автори» є унікальним галузевим інформаційним ресурсом, який допомагає оперативну і якісно опрацьовувати документи і здійснювати релевантний пошук за авторською ознакою в базах даних електронного каталогу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Його наявність дає змогу ідентифікувати особу автора, контролювати єдину форму заголовка і варіанти доступу до його документів і літератури про нього. База даних АФ «ІА» може вико-

ристовуватися і як довідкова база для отримання додаткової інформації про авторів.

АФ «ІА» створюється для гарантування якості наукового опрацювання документів, що надходять до Бібліотеки, дотримання єдності в роботі із заголовками, що містять імена індивідуальних авторів, пошуку видань певних авторів. База даних АФ «ІА» може використовуватися і як довідкова для отримання додаткової інформації про авторів.

Практична цінність дослідження полягає в тому, що розроблена технологічна схема створення АФ «ІА» й здійснення авторитетного контролю в умовах автоматизованої каталогізації реалізується в процесі опрацювання документів під час формування всіх бібліографічних баз даних ЕК ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Результатом створення АФ «ІА» може стати інтегрування записів в електронні каталоги бібліотек різних систем і відомств України на засадах кооперування.

Подібна база даних може бути самостійним інформаційним ресурсом, що становить інтерес не лише для освітянських бібліотек, але і для глобальних інформаційних систем регіонального, державного (національного) і міждержавного рівня.

Список використаних джерел

1. *Антоненко І. П.* Авторитетний контроль в інформаційному електронному ресурсі НБУВ / Ірина Антоненко // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., – 2012. – Вип. 34. – С. 17–27.
2. *Антоненко І. П.* Авторитетные записи и функциональный подход к их созданию / И. П. Антоненко //

Библиотеки национальных академий наук : проблемы функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теорет. сб. – К., 2006. – Вып. 4. – С. 197–211.

3. *Антоненко І. П.* Зміст авторитетного запису : джерела інформації / І. П. Антоненко // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформологія: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 16–18 трав. 2006 р. – К., 2006. – С. 77–80.

4. *Коваленко С. Г.* Створення авторитетного файлу «Індивідуальні автори» на базі АБІС «ІРБІС» для електронного каталогу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / Коваленко Світлана Георгіївна // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2012. – № 1(27). – Режим доступу : <http://www.journal.iitta.gov.ua>

5. *Лупінос М.* Авторитетний контроль / М. Лупінос // Бібл. планета. – 2007. – № 1. – С. 33–37.

6. *Масхулия Т. Л.* Электронный каталог: формирование и поиск [Электронный ресурс] / Т. Л. Масхулия // Библиотечное дело. – 2004. № 8. – Электрон. дан. – Режим доступа : <http://www.bibliograf.ru/issues/2004/8/32/44/110/>

7. *Рыбальченко Е. Н.* Использование средств лингвистического обеспечения электронного каталога для релевантного поиска информации и выполнения различных запросов / Е. Н. Рыбальченко // Науч. и техн. б-ки. – 2011. – № 7. – С. 46–51.

8. *Селиванова Ю.* Стандартизация и кооперация: тенденции каталогизации конца XX в. / Юлия Селиванова, Татьяна Масхулия // Библ. дело. – 2004. – № 6 (18). – С. 18–21.

9. *Сукиасян Э. Р.* Электронные каталоги / Э. Р. Сукиасян // Библиотека. – 2003. – № 2. – С. 38–41.

10. *Сукиасян Э. Р.* Машиночитаемый или электронный каталог [Электронный ресурс] / Э. Р. Сукиасян. Электрон. дан. – Режим доступа : http://www.gpntb.ru/win/ntb/ntb2000/6/f06_14.html. – Загл. с экрана. – 17.08.2014.

Стаття надійшла до редакції 2.10.2014

UDC 004.63-027.568:025.34-028.27

Olena Pomchalova,

research worker of the Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine

AUTHORITY FILE INDIVIDUAL AUTHORS HEADINGS AS BASIS FOR IMPROVEMENT OF LIBRARY E-CATALOGUE

The article is concerned with the problem of creating an authoritative file of individual authors with the help of IRBIS for the electronic catalogue at Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine. The author of the article reveals the role of AF "IA" in the procedure of standardizing the bibliographic records which in its turn helps to avoid mistakes while compiling bibliographic records.

К л ю ч е в ы е с л о в а: авторитетный контроль, авторитетные файлы, авторитетные записи, индивидуальные авторы, электронные каталоги, библиографическая запись, Государственная научно-педагогическая библиотека Украины им. В. А. Сухомлинского.

УДК 004.63-027.568:025.34-028.27

Елена Помчалова,

науч. сотрудник ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского

АВТОРИТЕТНЫЕ ЗАПИСИ ЗАГЛАВИЙ ИНДИВИДУАЛЬНЫХ АВТОРОВ – ОСНОВА ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ЭЛЕКТРОННОГО КАТАЛОГА БИБЛИОТЕКИ

В статье освещен вопрос создания авторитетного файла индивидуальных авторов в формате ИРБИС/authority для электронного каталога Государственной научно-педагогической библиотеки Украины им. В. А. Сухомлинского, раскрыта роль АФ «ИА» в унифицировании библиографических записей, которые, в свою очередь, помогают избежать ошибок при создании библиографических записей.

К л ю ч е в ы е с л о в а: авторитетный контроль, авторитетные файлы, авторитетные записи, индивидуальные авторы, электронные каталоги, библиографическая запись, Государственная научно-педагогическая библиотека Украины им. В. А. Сухомлинского.

Наталія Стронська,
пошукувач НБУВ

Створення інформаційного ресурсу «Українська бібліографія в особах»: структура інформаційної моделі

У статті обґрунтовується необхідність формування національних бібліографічних ресурсів як складника інформаційного простору української культури, здійснено огляд джерел та найважливіших електронних бібліографічних ресурсів бібліотек, подано загальну концепцію побудови відкритого інтегрованого електронного біобібліографічного ресурсу «Українська бібліографія в особах».

Ключові слова: українське бібліографознавство, біобібліографічні електронні ресурси, структура біобібліографічної моделі.

Розвиток українського суспільства, орієнтація на національну культуру як важливу духовну складову світогляду наших громадян є одним з актуальних завдань сьогодення. Створення нового гуманітарного інформаційного простору великою мірою залежить від достовірних бібліографічних джерел, в яких актуалізовані інтелектуальні ресурси, що виступають своєрідним генетичним кодом нації, портретним зрізом національної минушини і, водночас, надійним підґрунтям розвитку наукового знання з української історії.

Інтенсивний розвиток українського бібліографознавства за роки незалежності дав змогу заповнити лакуни в історії національного друку. З'явилося багато наукових праць, присвячених українським бібліографам ХІХ–ХХ ст.; це, зокрема, монографічні дослідження, дисертаційні роботи; створено біобібліографічні покажчики, присвячені як історії української бібліографії, так і окремим ученим та культурним діячам; опубліковано велику кількість статей, розвідок про доробок окремих видатних бібліографів та діячів бібліотечної справи періоду 20–30-х рр. Йдеться про публікації Л. А. Дубровіної, С. І. Зворського, Т. І. Ківшар, Г. І. Ковальчук, С. М. Косяк, Н. М. Кушнарєнко, Л. О. Магвійчук, В. В. Магусевич, Т. В. Новальської, О. Ю. Ноткіної, О. С. Онищенко, Г. І. Погребняк, В. І. Попика, О. П. Степченко, Т. О. Сосновської, Н. В. Стрішенець, І. В. Тимошенко, Д. В. Устиновського, Л. П. Одинокі, Т. І. Шовкопляс, С. Шоломової, У. П. Яворської, В. О. Ярошик, О. М. Яценка та ін.

Останнім часом дедалі частіше з'являються фундаментальні бібліографічні довідники. Так, на сайті Національної парламентської бібліотеки України, у розділі «Біобібліографічні посібники», розміщено електронну версію тритомного довідкового видання «Українські бібліографи. Біографічні відомості. Професійна діяльність. Бібліографія»,

вип. 1–3 (К., 2008), підготовленого колективом авторів-укладачів: Р. С. Жданова, Н. І. Абдуллаєва, В. О. Кононенко, за участю Л. Ю. Коцирій, І. О. Негрейчук та ін. Цей довідник репрезентує понад 360 біографій українських бібліографів – теоретиків і практиків, представників інших професій, які зробили вагомий внесок у бібліографічну справу.

Видання побудоване за енциклопедичним принципом. Воно містить стислі біографічні відомості: прізвище, ім'я та по батькові, дати життя, місце народження та смерті за колишнім і сучасним адміністративним поділом, навчальний заклад, в якому діяч здобув освіту та фах, дані про творчий і життєвий шлях, основні напрями бібліографічної діяльності, вчені звання, урядові нагороди тощо. Крім того, у хронологічному порядку подано перелік праць бібліографів (представлений якнайповніше), а також персоналію – праці про бібліографів.

Значний інтерес становить серія науково-допоміжних бібліографічних покажчиків «Бібліографознавство України», електронна версія яких також доступна на сайті НІБУ [1]. Із зарубіжних видань слід назвати відому працю Є. Ю. Пеленського «Бібліографія української бібліографії» [2].

Розпорошеність змістової бібліографічної інформації по різних наукових дослідженнях не сприяє створенню цілісної картини бібліографічного доробку українських бібліографознавців. Тому за ініціативою наукових бібліотек та гуманітарних інститутів сьогодні розпочалося створення електронних бібліографічних ресурсів, які активно поповнюються. Однак, цей процес значною мірою є некоординованим [3]. Отож формування інтегрованого національного біографічного ресурсу, складниками якого мають стати галузеві біобібліографічні довідники та інші біографічні джерела, є актуальним як для науки, так і

соціокультурного розвитку України. **Мета** статті – проаналізувати сучасний стан створення таких ресурсів та оцінити вже існуючий доробок.

До сьогодні тема формування інтегрованого національного біографічного ресурсу в конкретній постановці питання не висвітлювалася в спеціальних бібліографічних виданнях, за винятком праць О. М. Станкевич, присвячених завданням формування електронних ресурсів українського книгознавства XIX – першої половини XX ст. [4]. Дослідниця проаналізувала стан національної книжкової справи України за даний період, розкритий у працях Н. Шалашної, Н. Малиновської, Л. Головатої, Г. Гальчука, Т. Романюка, Л. Кужель, М. Тимошика, провела контент-моніторинг українського бібліотечного веб-сегмента Інтернету з питань інформаційних ресурсів стосовно історії вітчизняного книгознавства на підставі веб-сайтів бібліотек загальнодержавного значення, обласних універсальних наукових бібліотек, наукових бібліотек національних і державних університетів. Нею були також охарактеризовані основні складові елементів автоматизованої інформаційно-документної системи з історії вітчизняного книгознавства XIX – першої половини XX ст.

О. Станкевич, відштовхуючись від широкого розуміння поняття «книгознавство», запропонувала методику побудови своєрідного енциклопедичного сайту, де б знайшли відображення загальне книгознавство, видавнича справа та редагування, бібліографознавство, бібліотекознавство, діяльність книгознавчих і бібліографічних інституцій, у т. ч. бібліотек, видавництв, книгарень, книготорговельних спілок, а також фахові видання, персоналії книгознавців, бібліографічне забезпечення, веб-бібліографія та інші мережеві інформаційні ресурси відповідно до тематики розділу. На сайті, на її думку, можуть представлятися не лише різні бібліографічні ресурси, а й цифрові копії найважливіших праць та науково-довідкових ресурсів. О. Станкевич, викладаючи лише загальне бачення книгознавчого сайту, першою серед дослідників порушила питання про необхідність створення такого ресурсу, провела початковий моніторинг стану книгознавчих ресурсів (станом на 2008 р.) [5]. Але, на жаль, ця робота не була продовжена.

Сьогодні ми спостерігаємо досить динамічні поповнення та розвиток мережевих електронних ресурсів у галузі бібліографознавства, які могли б покласти початок створенню інтегрованого ресурсу «Українська бібліографія в особах». Однак, створення останнього передбачає обов'язковий етап концептуального проектування, котрий вимагає

зв'язування інформаційних потреб користувачів та представлення їх у вигляді сконструйованої концептуальної моделі даних, покликаної відображати об'єктивні елементи біобібліографічної предметної області та переводити в елементи абстрактної моделі. Побудова концептуальної моделі (або концептуальної схеми даних) спирається на професійно структурований опис предметної області. На думку фахівців, концептуальне або інфологічне проектування – це процес створення моделі інформації, який не залежить від будь-яких фізичних аспектів її представлення та має своїм результатом одержання семантичних моделей, що відбивають інформаційний зміст конкретної предметної галузі. Ця модель абсолютно не залежить від логічних та фізичних подробиць реалізації проекту. На даному етапі відбувається сприйняття реальної дійсності, абстрагування, вивчення й опис предметної області. Завдяки цьому визначаються об'єкти, властивості і зв'язки об'єктів, які мають відбиватися при проектуванні [6].

Традиційні біобібліографічні посібники, як правило, мають таку структуру: передмова; біографічний нарис; основні дати життя та діяльності; література про особу; список праць діяча; допоміжні покажчики [7]. Уявити створення об'єктивного біобібліографічного ресурсу українських учених, які працювали в галузі вітчизняної бібліографії, що складається з взаємопов'язаних компонентів біографії вченого та його бібліографії, без повноцінної науково-бібліографічної реконструкції його праць практично неможливо. Водночас, поява нових електронних технологій бібліографії висуває додаткові вимоги до опису таких ресурсів.

На нашу думку, у біобібліографічних персональних покажчиках для представлення інформації про українських бібліографів в електронному довіднику найбільш доцільним буде подання інформації про бібліографічні твори (електронні версії цих творів); про джерела стосовно життя і творчості особи (архівні особові справи, фотодокументи, біографічні та бібліографічні словники; бібліотечні та загальні енциклопедії; бібліотекознавчі бібліографічні та біобібліографічні покажчики; каталоги та бази даних бібліотек; інтернет-ресурси, що не мають аналогів у друкованому вигляді).

Сучасні бібліографознавці наголошують на трансформації бібліографічної сфери знання наприкінці XX – початку XXI ст. Зокрема, розширилась її об'єктна сфера. Вона ввібрала весь комплекс джерел знання (фільмографія, медіаграфія, ізографія, вебліографія тощо). Змінилася технологія підготовки бібліографічної продукції: фахівці перейшли від кустарщини

до системного створення баз даних за допомогою інформаційних технологій; підвищилась якість бібліографічної продукції, швидкість її генерування та розповсюдження. Однак, основна місія бібліографії залишилася незмінною – забезпечення інтелектуального доступу до джерел знання (ноосфери) [8].

Під електронною бібліографією розуміється бібліографія, яка функціонує в електронному середовищі. Слід зазначити, що останнє надає бібліографії низку суттєвих переваг – дає змогу не лише готувати електронні аналоги традиційної бібліографічної продукції, а й створювати принципово нові бібліографічні джерела з широкими можливостями поповнення та оптимізації, віддаленого доступу, багатоаспектного пошуку та оперативного оновлення [9].

Серед джерел електронної бібліографії у контексті нашого дослідження слід виокремити онлайнові форми: бібліотечні веб-сайти; електронні каталоги бібліотек; електронні бібліографічні покажчики; інтернет-навігатори (вебліографія).

Дослідники, аналізуючи сучасні процеси бібліографування, підкреслюють роль електронних інформаційно-бібліографічних ресурсів у соціальних комунікаціях, які покликані забезпечувати процеси повноцінного розвитку науки й освіти в Україні. Інформаційний обмін в умовах інтернет-середовища трансформується в інформаційно-електронний обмін. У цьому контексті важливим для України є формування національних бібліографічних веб-ресурсів, створення на їх основі інтегрованої системи національної бібліографії. Кінцевою метою такої системи є формування онлайн-інтегрованого ресурсу з сучасним пошуковим апаратом, який надасть користувачам у всьому світі доступ до інформаційних джерел національної бібліографії України у «єдиному вікні» [10].

Для створення біографічного інформаційного ресурсу українських бібліографів принципово важливими є теоретичні праці В. І. Попика та висунута співробітниками Інституту біографічних досліджень НБУВ ідея створення інтегрованого електронного інформаційного ресурсу «Український національний біографічний архів» [11; 12].

«Український національний біографічний архів» (УНБА) створюється не лише для України і українського зарубіжжя, а й для презентації України у світі. Він має крізь призму життєписів діячів минулого широко висвітлювати історію тих спільнот України, які нині є її етнічними меншинами; історичні й культурні зв'язки України з іншими народами і державами; внесок українців у економічний, політичний і культурний розвиток свого народу; персоналії іно-

земних діячів науки і культури, політиків, які мають вагомий здобуток у вивченні України, популяризації її історії та культури у світі, у налагодженні співпраці світової спільноти з Україною. Він мислиться і як невід'ємна складова інформаційно-біографічних ресурсів слов'янського світу, всього європейського континенту. Новаторство «Українського національного біографічного архіву» полягає у тому, що він має поєднувати у собі довідковий ресурс історико-біографічної інформації, спеціалізовану електронну бібліотеку наукових праць, біографічних публікацій та документів, іконографічну базу [13].

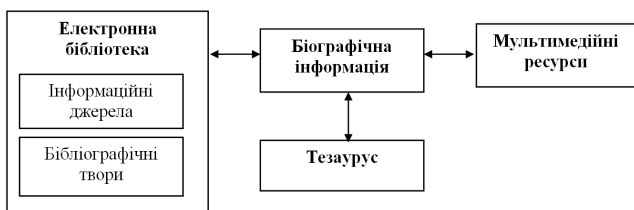
На сьогодні електронний комплекс УНБА складається з трьох самостійних, але функціонально взаємопов'язаних баз: «Персоналії», «Джерела», «Іконографія». Основними змістовими складниками інформаційного ресурсу є:

- Сторінки-персоналії.
- Розширена бібліографія.
- Повнотекстові публікації.
- Іконографія.
- Аудіо- та відеоматеріали.
- Посилання на зовнішні електронні ресурси [11, с. 388–393].

Проведений нами аналіз сучасних біобібліографічних онлайн-ресурсів і баз даних [14] показав, що у концептуальній схемі електронного біографічного довідника важливо передбачити представлення таких основних взаємопов'язаних блоків: біографічна інформація, електронна бібліотека, мультимедійні ресурси. Електронна бібліотека повинна акумулювати електронну бібліографічну інформацію, повнотекстові біографічні інформаційні джерела та бібліографічні твори українських фахівців. Мультимедійний блок має наповнюватися меморіальними електронними інформаційними ресурсами – образотворчими та відеоматеріалами, присвяченими іконографічній інформації та вшануванню пам'яті особи. Якщо ресурс концептуально передбачає не лише розміщення довідкової біографічної інформації, а й можливість історичного дослідження становлення української бібліографії, то важливим його складником має бути також понятійний апарат українського бібліографознавства, тобто, має бути передбачений тезаурус зі стислою дефініцією основних понять та об'єктів.

Кожен із цих блоків ґрунтується на своїх принципах розвитку та структурування матеріалів. І тут потрібні додаткові дослідження. За своїм інформаційним характером ресурс, що створюватиметься, буде, по суті, електронним архівом українських бібліографів, тому в основу його побудови доціль-

но покласти принцип персонального (особового) групування документів, тобто біографічна та інша документна інформація повинна концентруватися навколо визначеної особи (рисунок).

Структурна модель інформаційного ресурсу
«Українська бібліографія в особах»

Головною особливістю запропонованої структурної моделі, на відміну від стандартних електронних бібліотек, є те, що центральним записом інформаційного ресурсу виступатиме біографічний запис. З його структурними елементами будуть пов'язані інші типи записів системи. Отже, центральний блок репрезентуватиме «Біографічна інформація», основну групу документів складатиме «Електронна бібліотека» («Інформаційні джерела» та «Бібліографічні твори»), додаткова довідкова та допоміжна інформація буде представлена блоками «Тезаурус» і «Мультимедійні ресурси».

Всі блоки інтегрованого інформаційного ресурсу повинні взаємопов'язуватися змістовими гіперпосиланнями, що дасть змогу органічно переходити від одного об'єкта до іншого, досліджувати взаємозв'язки понять та об'єктів. Представлена модель інформаційного ресурсу акумулює у собі документні об'єкти різної природи, які можуть бути віднесені до історико-культурних бібліотечних, архівних та музейних об'єктів.

Під час укладання електронного варіанта біобіографічного довідника особливу увагу слід приділити стандартам бібліографування: опису документів (у т. ч. електронних джерел) та форматам бібліографічних записів. Сумісність стандартів опису бібліографічних ресурсів з бібліотечними, архівними та музейними стандартами уможливить запозичення готових записів з електронних каталогів, взаємоузгодження пошукового апарата біографічного довідника та бібліографічних ресурсів національних бібліотек, архівів, музеїв.

Висновки. Сучасна наука, сучасні інформаційні технології вимагають переходу методології та засобів репрезентації біобіографічних джерел на якісно новий рівень. Завдання зі створення національного українського біобіографічного ресурсу та біографічного словника може бути вирішене лише шляхом формування електронного інформаційного ре-

сурсу, інтеграції національних біографічних ресурсів у частині створення електронного інформаційного комплексу «Українська бібліографія в особах», чому значною мірою сприяє наявність бібліографічних електронних ресурсів та інформаційних джерел Інтернету – електронної бібліографії.

У запропонованій інфонологічній моделі, на відміну від стандартних електронних бібліотек, центральним записом інформаційного ресурсу пропонується зробити біографічний запис, зі структурними елементами якого мають пов'язуватися інші типи записів системи. Центральний блок представлятиме «Біографічна інформація», основну групу документів становитиме «Електронна бібліотека» («Інформаційні джерела» та «Бібліографічні твори»), а додаткову довідкову та допоміжну інформацію забезпечуватимуть блоки «Тезаурус» і «Мультимедійні ресурси».

Список використаних джерел

1. Українські бібліографи. Біографічні відомості. Професійна діяльність. Бібліографія / ДЗ «НПБУ»; авт.-уклад.: Р. С. Жданова, Н. І. Абдуллаєва, В. О. Кононенко; наук. ред. В. О. Кононенко, Н. Я. Зайченко; відп. ред. Т. І. Вилегжаніна. – К., 2008. – 232 с.; Національна парламентська бібліотека України [сайт]. – Режим доступу: <http://www.nplu.org/>; Бібліографічні посібники [Електронний ресурс] // Національна парламентська бібліотека України. – Режим доступу: <http://www.nplu.org/article.php?id=41>.

2. Пеленський Є. Ю. Бібліографія української бібліографії; UCRAINICA в західно-європейських мовах: вибрана бібліографія / упор. Є. Пеленський. – Едмонтон: Видво Канадського Інституту українських студій, 1990. – 18 с.

3. Наприклад, взяти такі цікаві за змістом ресурси, як: Видатні бібліотекознавці, бібліографознавці, книгознавці та документознавці України та світу [Електронний ресурс] // Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Режим доступу: http://www.library.edu-ua.net/scientific_information_work/exelent_pedagog/

Бібліографи Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки: біобіограф. покажч.: до 60-річчя Рівнен. обл. універс. наук. б-ки / Рівнен. обл. універс. наук. б-ка, Рівнен. держ. гуманіт. ун-т; упоряд. В. Р. Вавринюк, А. О. Кузнєцова; наук. ред.: Г. М. Швецова-Водка, В. П. Ярошук; ред. Л. Г. Сахнюк; рецензенти: І. В. Міляевич, Р. М. Юськова. – Рівне, 2000. – 40 с. – Режим доступу: <http://libr.rv.ua/ua/library/31/>

Українські бібліографи-ювіляри [Електронний ресурс] // Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека імені Олеся Гончара. – Режим доступу: <http://biblio.lib.kherson.ua/sered-riznogolossya.htm>

Бібліографи Одеської державної наукової бібліотеки імені М. Горького: біобіограф. довідник / Одес. держ. наук. б-ка ім. М. Горького; упоряд. Л. М. Бур'ян; наук. ред. і авт. вступ. ст. Г. Д. Оленко; ред. І. С. Шелестович; відп. за вип. О. Ф. Ботушанська. – Одеса, 2002. – 254 с. – Режим доступу: http://94.158.144.72/ONNB_ec/NashiVid/tStock/29547.pdf

Історія бібліотеки в особистостях [Електронний ресурс] //

Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія. – Режим доступу : <http://www.libr.dp.ua/175/osob.htm>

4. *Станкевич О.* Українське книгознавство у мережевих ресурсах вітчизняного бібліотечного веб-сегмента Інтернету / *О. Станкевич* // *Бібл. вісн.* 2010 – № 1 – С. 14–21 ; *Станкевич О.* Українське книгознавство XIX – першої половини XX ст. : план формування електронних ресурсів / *О. Станкевич* // *Вісник Львівського університету. Сер. : Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології.* – 2010. – Вип. 5. – С. 258–265; *Станкевич О.* Мережевий науково-інформаційний проект «Українське книгознавство XIX – першої половини XX ст.» : методика створення [Електронний ресурс] / *Олена Станкевич* // *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника.* – 2008. – № 1. – С. 286–306.

6. *Дейт К. Дж.* Введение в системы баз данных / *К. Дж. Дейт.* – Пер. с англ. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2005. – 1328 с.; *Мордвинов В. А.* Онтология моделирования и проектирования семантических информационных систем и порталов : справочное пособие / *В. А. Мордвинов.* – М. : МИРЭА, 2005. – 237 с.

7. Биобиблиографический указатель : рекомендации по составлению и оформлению. – К. : Наук. думка, 1988. – 58 с. Див. також : *Бібліографічний запис. Бібліографічний опис : загальні вимоги та правила складання : ДСТУ 7.1:2006 (ГОСТ 7.1-2003, ІДТ).* – Офіц. вид. – Чинний в Україні від 01.07.2007. – К. : Держспоживстандарт України, 2007. – III, III, 47 с.

8. *Фокеев В. А.* Электронная библиография в системе современных научных коммуникаций (в контексте пост-протобиблиографии) / *В. А. Фокеев* // *Вопр. библиографоведения.* – М., 2004. – Вып. 13. – С. 38–51.

9. *Самофал О. І.* Електронна бібліографічна продукція: створення та використання у віртуальному просторі [Електронний ресурс] / *О. І. Самофал* // *Імперативи розвитку електронних бібліотек: pro et contra = Imperatives of the Electronic Libraries Development: pro et contra : матеріали міжнар. веб-конф. (м. Харків, 27 берез. 2014 р.).* – Х., 2014.

– Режим доступу : library.nulau.edu.ua/biblioteka/Web-konf-2014/Imperatives.pdf; *Трачук Л.* Електронні бібліографічні ресурси віддаленого доступу на сайтах українських бібліотек / *Л. Трачук* // *Вісн. кн. палати.* – 2008. – № 12. – С. 10–13; *Фокеев В. А.* Электронная библиография в системе современных научных коммуникаций. – С. 40–39.

10. *Лобузін К. В.* Інформаційні технології створення національних бібліографічних ресурсів / *К. В. Лобузін* // *Бібл. вісн.* – 2013. – № 1. – С. 9–14 ; *Филиппова Л. Я.* Автоматизированные библиографические базы данных : пользовательский подход : книга для работников электронных библиотек и информационных служб, имеющих гуманитарное образование / *Л. Я. Филиппова.* – К. : Интеграл Кин, 1998. – 191 с.

11. *Попик В. І.* Ресурси довідкової біографічної інформації : історичний досвід формування, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку : монографія / *В. І. Попик* ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013. – 520 с.

12. *Попик В. І.* Проблеми формування електронного Українського біографічного архіву / *В. І. Попик* // *Студії з архівної справи та документознавства.* – 2004. – Т. 12. – С. 103–107; *Яценко О.* Інформаційні технології в діяльності Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського із формування електронних біобібліографічних ресурсів / *О. М. Яценко* // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – К., 2006. – Вип. 16. – С. 437–448; *Він же :* Уніфікація внесення інформації про особу типу ім'я/прізвище до комп'ютерної бази даних «Персоналії» / *О. М. Яценко* // *Українська біографістика.* – 2013. – Вип. 10. – С. 402–416.

13. *Попик В. І.* Украинский Национальный биографический архив – неотъемлемая часть электронных научно-информационных ресурсов славянского мира / *В. И. Попик* // *Укр.-македон. наук. зб.* – К., 2006. – Вип. 2. – С. 272–281.

14. *Стронська Н. Т.* Формування мережевих ресурсів українського бібліографознавства та перспективи його розвитку / *Н. Т. Стронська* // *Рукописна та книжкова спадщина України.* – К., 2014. – С. 621–633.

Стаття надійшла до редакції 4.02.2015

UDC 01(477)-028.27:004.65

Nataliia Stronska,
external Ph. D. student, VNLU

CREATING OF INFORMATION RESOURCE «UKRAINIAN BIBLIOGRAPHY IN PERSONALIES»: THE STRUCTURE OF THE INFORMATION MODEL

In the article we emphasize the necessity of the formation of the national bibliography resources as part of the informational space of Ukrainian culture, we provide an overview of sources and principal libraries' electronic bibliographic resources, reveal the state of methodical support of their creation, display significant prospects for further research of Ukrainian electronic resources of Bibliographers Studies and the necessity of detailed analysis of informational content of referential Internet resources and sites, the necessity of identification and digitizing of retrospective sources of Ukrainian Bibliographers Studies, the development of an open integrate electronic bio-bibliographic resource «Ukrainian Bibliographie on Names». We have shown that there has been gathered an experience of methodic bases of metadata formation, provide new conceptual basis of the resource formation has been developed.

К е у в о р д с : Ukrainian bibliographers studies, biobibliographers electronic resources, bibliographers studies sources, the model of structure conception.

УДК 01(477)-028.27:004.65

Наталья Стронская,
соискатель, НБУВ

СОЗДАНИЕ ИНФОРМАЦИОННОГО РЕСУРСА «УКРАИНСКАЯ БИБЛИОГРАФИЯ В ЛИЦАХ»: СТРУКТУРА ИНФОРМАЦИОННОЙ МОДЕЛИ

В статье обосновывается необходимость формирования национальных библиографических ресурсов как части информационного пространства украинской культуры, сделан обзор источников и важнейших электронных библиографических ресурсов библиотек, представлена общая концепция построения открытого интегрированного электронного биобиблиографического ресурса «Украинская библиография в лицах».

К л ю ч е в ы е с л о в а : украинское библиографоведение, биобиблиографические электронные ресурсы, структура биобиблиографической модели.

УДК 908(477.43/.44)«1918-1939»:014.3

Світлана Патрикей,

канд. іст. наук, провідний методист Рівненської обласної бібліотеки для молоді

Створення краєзнавчих бібліографічних покажчиків про історико-географічні регіони України у міжвоєнний період (1918–1939)

У статті проаналізовано стан бібліографічного забезпечення досліджень історико-географічних регіонів України у період між двома світовими війнами (1918–1939). Подається детальний опис бібліографічних видань, присвячених тому чи іншому історико-географічному регіону нашої країни.

К л ю ч о в і с л о в а: історико-географічний регіон, краєзнавчий рух, Кабінет виучування Поділля, бібліографічні видання, краєзнавча бібліографія.

У міжвоєнний період територія України була поділена між різними державами: Румунії належала Буковина, Чехословаччині – Закарпаття, Польщі – Західна Україна, Радянському Союзу – Наддніпрянська Україна. Це зумовило нерівномірний розвиток краєзнавчої бібліографії у різних регіонах України.

У 20-х роках ХХ ст. на території Радянської України розпочинається процес так званої «українізації», основною метою якого було культурне відродження нації, що істотно позначилося на розвитку літератури, мистецтва, культури і науки.

Внаслідок цієї політики відбувається інтенсивний розвиток масового краєзнавчого руху як в Україні загалом, так і в окремих її регіонах. Активну участь у краєзнавчій роботі беруть виші, наукові товариства та установи, громадські краєзнавчі формування – товариства, гуртки, комітети, бюро краєзнавства.

Особливо активно розвивався краєзнавчий рух на Поділлі. На початку 20-х років ХХ ст. на базі Вінницької філії Всенародної бібліотеки України було створено Кабінет виучування Поділля, співробітники якого за неповні 10 років існування цієї установи встигли підготувати низку ґрунтовних покажчиків про свій край.

Співробітники кабінету не обмежувалися своїм історико-географічним регіоном, а збирали літературу, присвячену й іншим теренам, таким як Волинь, Галичина, Буковина та ін. Крім того, вони займалися науково-експедиційною діяльністю та

науково-видавничою роботою. Кабінет своїми силами друкував «Інформаційний огляд дослідницько-краєзнавчої роботи на Поділлі», наукові монографії з історії, природи, культури Поділля. Тут активно пропагувалася ідея створення кабінетів виучування краю в усіх регіонах України.

Багато уваги узагальненню набутого Кабінетом практичного досвіду, розробленню пропозицій щодо організації краєзнавчої бібліографії в межах певного регіону приділяв директор Вінницької філії Всенародної бібліотеки України В. Д. Отамановський. Його напрацювання стали суттєвим внеском у теорію української краєзнавчої бібліографії [7].

Масштабність та глибина поставлених завдань, своєрідність напрямів діяльності філії дістала схвальну оцінку відомих українських бібліографознавців тих років.

Але в період сталінських репресій діяльність Вінницької філії бібліотеки та Кабінету виучування Поділля припиняється. Більшість співробітників цієї установи зазнала репресій у 30-х рр. Директор В. Д. Отамановський у 1929 р. був заарештований і притягнутий до відповідальності по справі Спілки визволення України. ВБУ визнала недоцільним подальше існування філії і запропонувала об'єднати її з Центральною округовою бібліотекою ім. К. А. Тімірязєва. Щоправда зазначалося, що округова бібліотека має продовжувати роботу філії в галузі краєзнавства та краєзнавчої бібліографії.

На жаль, з великої кількості ґрунтовних бібліографічних праць з краєзнавства Поділля, підготовлених співробітниками Кабінету, вдалося видати тільки дві – «Часописи Поділля (в межах УСРР)», яка містила інформацію про всі періодичні видання, що побачили світ у цьому краї з 1838 р. (час видання першої газети) до 1927 р. (10-річчя Жовтневої революції) та «Жовтнева революція на Поділлі. Матеріали до бібліографії (1917–1920 рр.)». Вже після ліквідації Кабінету Вінницька бібліотека ім. К. А. Тімірязєва, створена на базі Вінницької філії ВБУ, у 1930 р. видала ґрунтовний покажчик «Геологія і гідрологія Поділля», підготовлений його співробітниками. Решта бібліографічних матеріалів, переважно гуманітарної тематики (з історії, літературознавства, освіти, культури, етнографії тощо), ретельно зібраних Кабінетом виучування Поділля, була вилучена радянськими органами і втрачена для науки.

Помітну роль у підготовці бібліографічних посібників, присвячених історико-географічним регіонам, зіграли бібліографічні товариства, створені в Одесі. Одеське бібліографічне товариство мало свій друкований орган «Известия Одесского библиографического общества», на сторінках якого регулярно публікувалися краєзнавчі списки літератури про Причорномор'я та Новоросійський край.

У 1925 р. в Одесі починає працювати нове бібліографічне товариство, яке видавало «Записки», де друкувалися бібліографічні покажчики не тільки про Одещину, а й Степову Україну. Але існувало воно недовго, в 1930 р. припинило свою діяльність у зв'язку із сталінськими репресіями.

Значний внесок у розвиток кримознавчої бібліографії у 20–30-ті рр. зробив В. В. Симоновський – відомий український бібліограф. Його перший історико-краєзнавчий галузевий бібліографічний покажчик «Бібліографія з кримського тютюництва і тютюнової промисловості» 1926 р. був надрукований у «Бюллетене Кримського центрального статистического управления». В. В. Симоновський зібрав також матеріал про кримознавчу літературу, видану у перші роки радянського періоду, і надрукував її список у ювілейній збірці «Весь Крим» (1926 р.). До цього списку через брак місця у збірнику ввійшли лише найзначніші праці і статті 1917–1926 рр. Їх кількість обмежили 720, серед них були видання російською і кримськотатарською мовами.

Згодом В. В. Симоновський підготував до друку

нове, доповнене, видання покажчика, в якому відображалася література за 1900–1926 рр. Цей довідник налічував 20 друкованих аркушів, містив 1828 назв робіт, у т. ч. й національними мовами (караїмська, кримськотатарська, кримчацька) [6].

Працюючи бібліотекарем у різних наукових закладах, В. В. Симоновський склав також покажчик місцевих видань «Перечень краеведческой литературы, выходящей в Крыму 1930–1931 гг.» (1931 р.), який зберігся лише у рукописному вигляді. Крім того, вчений ініціював створення в Криму бібліографічного товариства, яке б здійснювало всю краєзнавчу бібліографічну роботу на півострові, але передчасна смерть не дала змоги реалізувати задумане.

Почесне місце в бібліотечному краєзнавстві означеного періоду посідає краєзнавчий бібліографічний покажчик другого ступеня Ф. П. Максименка «Матеріали до краєзнавчої бібліографії на Україні», виданий у 1930 р. [4]. Укладаючи його, вчений прагнув допомогти бібліотекарєві, краєзнавцю, подаючи докладний реєстр бібліографічних праць, що стосувалися окремих місцевостей і регіонів України. У покажчику відображено бібліографічні праці за 1847–1929 рр., серед яких виокремлено бібліографічні покажчики, списки, огляди в журналах і газетах, монографічні видання.

Покажчик Ф. П. Максименка складається з 12-ти основних розділів. Кожний розділ присвячений певному краю. Видання має довідково-допоміжний апарат, складений дружиною бібліографа Н. В. Кравченковою. Він включає покажчик авторів, редакторів та рецензентів, предметів та географічних назв; реєстр місцевих періодичних видань, до яких є друковані покажчики; покажчик співвідношення дореволюційних губерній і сучасного адміністративно-територіального поділу УРСР та частини РРФСР; список розділів десятичної системи, що їх використано у посібнику.

«Матеріали до краєзнавчої бібліографії України» були найвищим досягненням української краєзнавчої бібліографії 1920-х рр. Незважаючи на те що в 30-х рр. це видання піддавалося гострій критиці, на сьогодні воно є класикою вітчизняної бібліографії [4].

Велике значення для краєзнавчої бібліографії Криму має бібліографічний покажчик другого ступеня «Бібліографія бібліографічних покажчиків літератури про Крим» виданий Є. Є. Гобш-

тейном у 1930 р. У посібнику вперше зроблена спроба звести воедино всі відомі до той час кримознавчі бібліографічні посібники, які містять анотації. У вступній частині бібліограф прослідкував динаміку досліджень Криму, яку він справедливо пов'язав із важливими періодами історії півострова [2].

Серед видатних бібліографознавців, які активно працювали на ниві краєзнавчої бібліографії у 20-ті роки ХХ ст., слід відзначити М. І. Ясинського. Зазначимо, що з 20-х років у радянському краєзнавстві панував термін «краєзнавча бібліографія», який стосувався союзних республік, у т. ч. України. У М. І. Ясинського на той час було своє (правильне) тлумачення таких понять, як «країнознавча», «краєзнавча» і «крайова» бібліографія.

Краєзнавчу бібліографію, на думку дослідника, слід розробляти не за адміністративними, а за природно-економічними районами. Вчений, зокрема, виділяв такі історико-географічні регіони України, як Волинь, Галичина, Донбас, Київщина, Поділля, Степова Україна і Крим. Він вважав, що потрібно досліджувати край всебічно, в цілому, і не тільки природу та економіку, а й побут людей, їхню мову тощо [17].

У 30-ті роки ХХ ст. почалося згортання бібліотечного краєзнавства як у Радянському Союзі загалом, так і в Україні зокрема. На вітчизняне краєзнавство негативно впливали, з одного боку, широкомасштабні репресії, які руйнували кращі краєзнавчі традиції, з другого – багаторазові зміни адміністративно-територіального поділу України.

Але головною причиною, що призвела до занепаду бібліотечного краєзнавства в Україні, було проголошення його «буржуазною псевдонаукою». У 30-х рр. багато краєзнавців зазнали репресій, великий масив цінних краєзнавчих видань вилучили з обігу.

Крім того, в цей період у зв'язку з неодноразовими змінами адміністративно-територіального поділу України бібліотеки почали дещо формально підходити до визначення меж свого краю, орієнтуючись лише на нові кордони своїх територій. Тому видання КБП, присвячених історико-географічним регіонам, було припинено.

У роки сталінських репресій всі роботи зі створення бібліографічної інформації про історико-географічні регіони на території підрадянської України фактично були «заморожені», а діяльність у цьому напрямі розглядалась владою

як прояв українського буржуазного націоналізму.

По-іншому краєзнавча бібліографія розвивалася у 20–30-х роках ХХ ст. на Західній Україні, яка входила до складу Польщі. Наприклад, на території Західної Волині вагомий внесок у її розвиток зробили польські бібліографи, вчені та громадські діячі.

У 1936 р. у Луцьку було створено Польське краєзнавче товариство. У 1939 р. на сторінках журналу «Ziemia Wołyńska», що був офіційним органом Волинського округу Польського краєзнавчого товариства [5], побачила світ одна з перших теоретичних праць, присвячена проблемам волинської бібліографії. Автор статті М. Данілевичова вважала, що розвиток досліджень Волині гальмується відсутністю бібліографічних праць, які б підсумовували все написане про Волинь, і запропонувала налагодити облік інформації у двох напрямках: ретроспективному та поточному.

У статті порушено багато важливих методичних проблем створення універсальної бібліографії Волині, зокрема: питання про джерела розшуку інформації, територіальні рамки відбору матеріалу, доцільність включення популярних робіт, розмежування понять «краєзнавча література» та «місцеві видання» та ін. М. Данілевичова запропонувала оригінальне вирішення цих складних методичних проблем, які не втратили своєї актуальності і до цього часу [5].

У 30-ті рр. робилися серйозні спроби щодо повного обліку інформації про Волинь. Протягом 1930–1939 рр. у Рівному виходило продовжуване видання «Rocznik Wołyński» [16]. Його головним редактором був Я. Гоффман, який на сторінках видання розміщував різноманітні бібліографічні матеріали. Найвизначніший із них – «Бібліографія Волині», яка друкувалася польською мовою, починаючи з другого (1931 р.) до восьмого (1939 р.) тому [9–14].

Хронологічні межі першого випуску були ширшими від інших, сюди включалися деякі видання 1914-го і 1916 р. Серед відображених праць переважають статті та рецензії з серіальних видань, головним чином, продовжуваних збірників та праць наукових установ.

За місцем видання більшість відібраних праць було видано у Польщі (Варшаві, Кракові, Лодзі, Гданську), а також в українських містах (Львові, Луцьку, Рівному, Сарнах).

У третьому томі «Рочніка Волинського» Я. Гоф-

фман повідомляє про чеську і німецьку літературу про Волинь, яка була виявлена за допомогою праці професора Вроцлавського університету Е. Ганіша «Нова література про польську Волинь».

У 20–30-ті рр. у Галичині із зростанням національної свідомості українського населення підвищувався інтерес до вивчення своєї історії, культури, мови, вироблялися комплексні підходи до організації туризму, краєзнавчих досліджень. Українські фахівці різного профілю досить успішно працюють над географічними, історичними, фольклорно-етнографічними дослідженнями, докладають чимало зусиль для збереження та популяризації пам'яток старовини. Ці процеси супроводжуються появою численних публікацій краєзнавчих матеріалів у багатьох українських періодичних виданнях та виходом у світ, поряд з науковими, певної кількості науково-популярних книг, брошур, туристичних путівників. Тобто відбувається становлення краєзнавства як науки [1].

Розвиток краєзнавчого руху в Галичині у міжвоєнний період багато дослідників пов'язують з діяльністю краєзнавчо-туристичного товариства «Плай», яке утворилося у Львові в жовтні 1924 р. 1935 р. товариство «Плай» спільно з Є.-Ю. Пеленським видало тематичний покажчик «Матеріали до краєзнавчої бібліографії Галичини, Волині й Закарпаття: українські книжки за 1900–1935 рік», який є цінним джерелом для виявлення вітчизняних краєзнавчих видань періоду, що досліджується.

Покажчик Є.-Ю. Пеленського складається з трьох розділів, які поділені на дрібніші рубрики. Укладач включив сюди наукові і науково-популярні видання українських дослідників, письменників та мандрівників. Це публікації з питань географії, історико-краєзнавчі та народознавчі дослідження, описи мандрівок, які деколи виходять за окреслені назвою покажчика географічні рамки. Найбільше в БП є описів мандрівок, менше історико-географічних праць про окремі місцевості, туристичних провідників (усього два), публікацій з теорії краєзнавства і туристики. Усього в бібліографії подано 157 одиниць видань [8].

До покажчика включені видання російською, польською, німецькою, чеською та українською мовами. Він має досить складну, але чітку структуру. Бібліографічні описи своєрідні, складені за тодішньою традицією. У них іноді пропущено ок-

ремі елементи, однак усе це не знижує інформативної цінності посібника.

Значний внесок у розвиток бібліографії Галичини зробив відомий бібліограф, видавець, громадський діяч І. Т. Калинович (1884–1927). Його зусилля були спрямовані, насамперед, на створення бібліографічних покажчиків місцевих видань. Так, «Бібліографія Прикарпатської України за 1727–1923 р.» (мала понад 600 аркушів) і «Бібліографія ХІХ ст. за період від 1804 по 1900 рік» (подавала відомості про літературу Галицького краю, розміщену на 1157 бібліографічних картках) свідчили про широку ерудицію автора, а також масштаби пошуків науковців із дослідження Галичини та Буковини. Проте ці ґрунтовні бібліографічні покажчики залишились у рукописах (понад 400 тис. карток).

Великий обсяг краєзнавчої інформації про історичні та етнографічні регіони України містять праці, підготовлені галицькими дослідниками. Сюди варто віднести, виданий «Просвітою», етнографічний збірник І. Брика «Просвіта» – «Гуцульщині» (1936), праці І. Крип'якевича «З історії Гуцульщини» (1929), В. Волицького «Холмщина і Підляшшя в часі визвольних воєн Хмельницького» (1923), Ф. Коковського «Східними межами Лемківщини» (1936), Ю. Тарновича «Ілюстрована історія Лемківщини» (1936) та «Історичні пам'ятки в Західних Карпатах» (1937).

Отже, у зв'язку з тим, що територія України протягом 20–30-х років ХХ ст. належала різним державам, розвиток системи краєзнавчих бібліографічних посібників про великі історико-географічні регіони України був неоднорідний.

30-ті роки ХХ ст. на території Радянської України характеризуються згортанням краєзнавчої бібліографії внаслідок сталінських репресій. Тут у цей період були створені лише поодинокі покажчики, присвячені історії, природі, культурі окремих історико-географічних регіонів. Їх підготовкою займалися навчальні заклади, наукові товариства та установи, громадські краєзнавчі формування – товариства, гуртки, комітети, бюро краєзнавства. Водночас на території Західної України, яка належала Польщі, активно розвивалася краєзнавча бібліографія завдяки польським бібліографам, вченим та громадським діячам.

Список використаних джерел

1. Блажкевич А. Л. Краєзнавча бібліографія Галичини : становлення та розвиток (ХІХ ст. – 30-ті рр. ХХ ст.) :

дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / А. Л. Блажкевич ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – К., 2003. – 204 с.

2. *Гопштейн Е. Е.* Библиография библиографических указателей литературы о Крыме / Е. Е. Гопштейн ; О-во по изучению Крыма. – Симферополь, 1930. – 15 с.

3. *Данилевский В. В.* Библиография по истории Крыма и его водоснабжения в древний период / В. В. Данилевский. – К., 1931. – 28 с.

4. *Максименко Ф. П.* Матеріали до краєзнавчої бібліографії України 1847–1929 : список бібліографічних праць, що стосуються окремих місцевостей УСРР, Бессарабії, Дону й Криму / Ф. П. Максименко, Укр. наук. ін-т книгознавства. – К., 1930. – 262 с.

5. *Мілясевич І. В.* Бібліографічна діяльність редакцій періодичних видань Волинської губернії ХІХ – початку ХХ століття (за матеріалами релігійних часописів / І. В. Мілясевич // Збірник праць науково-дослідного центру періодики / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника. – Л., 2007. – Вип. 15. – С. 106–116.

6. *Назарчук Т. Б.* Розвиток історичної бібліографії Криму / Т. Б. Назарчук // Бібл. вісн. – 2007. – № 2. – С. 26–28.

7. *Отамановський В. Д.* Про потребу утворення кабінетів виучування території у культурно-економічних осередках УСРР міжокругового (краєвого) значення / В. Д. Отамановський // Вісті ВУАН. – 1929. – № 7/8. – С. 31.

8. *Пеленський Є.-Ю.* Матеріали до краєзнавчої бібліографії Галичини, Волині та Закарпаття : українські книжки за 1900–1935 рр. : бібліогр. покажч. – Л., 1935.

9. *Rocznik Wołyński.* – Równe : Nakład Wołyńskiego Zarządu okręgowego związku polskiego nauczycielstwa szkół powszechnych, 1931. – Т. 2. – 548 s.

10. *Rocznik Wołyński.* – Równe : Nakład Wołyńskiego Zarządu okręgowego związku polskiego nauczycielstwa szkół powszechnych, 1934. – Т. 3. – 648 s.

11. *Rocznik Wołyński.* – Równe : Nakład Wołyńskiego Zarządu okręgowego związku polskiego nauczycielstwa szkół powszechnych, 1935. – Т. 4. – 348 s.

12. *Rocznik Wołyński.* – Równe : Nakład Wołyńskiego Zarządu okręgowego związku polskiego nauczycielstwa szkół powszechnych, 1937. – Т. 5–6. – 522 s.

13. *Rocznik Wołyński.* – Równe : Nakład Wołyńskiego Zarządu okręgowego związku polskiego nauczycielstwa szkół powszechnych, 1938. – Т. 7. – 438 s.

14. *Rocznik Wołyński.* – Równe : Nakład Wołyńskiego Zarządu okręgowego związku polskiego nauczycielstwa szkół powszechnych, 1939. – Т. 8. – 476 s.

15. *Часописи Поділля : історично-бібліографічний збірник з нагоди 150-ліття першої газети на Україні (1776–1916) / В. Отамановський, М. Білінський, Н. Співачевська, І. Кревецький.* – Вінниця, 1928. – 37 с.

16. *Швецова-Водка Г. М.* Бібліографічні праці Якуба Гоффмана на сторінках «Рочніка Волинського» 1931–1939 рр. / Г. Швецова-Водка, М. Гулюк // Вісн. Кн. палати. – 1997. – № 11. – С. 27–28.

17. *Ясинський М. І.* Бібліотеки й архіви України в їх краєзнавчій роботі по збиранню краєзнавчих друкованих матеріалів / М. І. Ясинський // Бібл. журн. – 1925. – № 6/7. – С. 18–20.

Стаття надійшла до редакції 14.08.2014

UDC 908(477.43/.44)«1918-1939»:014.3

Svitlana Patrykei,

Ph. D., leading methodist, Rivne Regional Library for Youth

CREATION OF LOCAL HISTORY BIBLIOGRAPHIES OF HISTORICAL AND GEOGRAPHICAL REGIONS OF UKRAINE IN THE INTERWAR PERIOD (1918 – 1939)

The article analyzes the bibliography to research historical and geographical regions of Ukraine in the period between the two world wars (1918–1939). A detailed description of each bibliographic edition dedicated to a particular historical and geographical region of Ukraine.

К е у о р д s: historical and geographical region, Volhynia, Podolia, Black Sea, Galicia, bibliographies, regional bibliography.

УДК 908(477.43/.44)«1918-1939»:014.3

Светлана Патрикей,

канд. ист. наук, ведущий методист Ривненской областной библиотеки для молодежи

СОЗДАНИЕ КРАЕВЕДЧЕСКИХ БИБЛИОГРАФИЧЕСКИХ УКАЗАТЕЛЕЙ ОБ ИСТОРИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКИХ РЕГИОНАХ УКРАИНЫ В ПЕРИОД МЕЖДУ ВОЙНАМИ (1918–1939)

В статье анализируется состояние библиографического обеспечения исследований историко-географических регионов Украины в период между двумя мировыми войнами (1918–1939). Подается детальное описание библиографических изданий, посвященных тому или иному историко-географическому региону нашей страны.

К л ю ч е в ы е с л о в а: историко-географический регион, краеведческое движение, Кабинет выучивания Подолья, библиографические издания, краеведческая библиография.

Тетяна Опришко,

аспірант Київського університету ім. Бориса Грінченка

Українська літературно-художня періодика 20-х – першої половини 30-х років ХХ ст.: джерелознавчий та історіографічний аспекти

У статті проаналізовано історіографію української літературно-художньої періодики 20-х – першої половини 30-х років ХХ ст., визначено основні етапи її розвитку. Розглянуто основні авторські концепції літературного процесу в УСРР. Наведено перелік бібліотечних та архівних фондів, де зберігаються джерела (епістолярії, редакційні матеріали, рукописи статей та ін.) з теми, що досліджується.

Ключові слова: літературно-художня періодика, історіографія, стаття, листування, архів, видання, об'єднання українських письменників.

Питання реконструкції складу української літературно-художньої періодики та визначення її місця в системі ідеологічної та соціокультурної комунікації у період 1921–1934 рр. є складним й багатоаспектним дослідницьким завданням, а його актуальність полягає у необхідності об'єктивного вивчення специфіки функціонування цього виду періодики, комплексного аналізу діяльності тодішніх літературних організацій (у т. ч. й за матеріалами їх друкованих органів), дослідження ідеологічної політики уряду УСРР у галузі літератури, розкриття специфіки творчості «пролетарських» і «непролетарських» українських письменників в умовах ідейно-політичного протистояння між літературними організаціями в УСРР.

Метою статті є встановлення кола української літературно-художньої періодики 20-х – початку 30-х років ХХ ст., до якої входили літературно-мистецькі журнали «Плужанин», «Плуг» (та однойменний літературно-мистецький альманах), «Гарт», «Молодняк», «Вапліте», «Пролітфронт», «Нова генерація», збірники «Бюлетень «Авангарду» «Мистецькі матеріали», інші періодичні та неперіодичні видання, що видавалися Спілкою селянських письменників «Плуг», Всеукраїнською спілкою пролетарських письменників (ВУСПП), літературною організацією «Молодняк», Вільною академією пролетарської літератури (ВАПЛІТЕ), Пролетарським літературним фронтом (ПРОЛІТФРОНТ), об'єднанням непролетарських письменників та митців «Нова генерація», асоціацією панфутуристів «Аспанфут», літературною групою «Авангард» (див. додаток до статті «Список української літературно-художньої періодики 1921–1934 рр.). Вони існували в умовах формування системи періодики комуністичної ідеології, зокрема таких видань, як «Червоний шлях», «Молодий більшовик», «Життя і

революція», «Критика», газет «Зоря», «Комуніст», «Літературна газета», «Культура і побут», «Більшовик України», «Пролетарська правда» та ін.

Довготривале перебування багатьох із означених видань в умовах ідеологічної заборони та суворої цензури, вилучення або знищення випусків, окремих статей зі складу журналів спричинилося до того, що реконструкція складу тогочасної української літературно-художньої періодики вимагала проведення значної пошукової роботи, встановлення кола видань, періодичності, видавництва, встановлення комплектності цих видань, кола авторів, а також залучення архівної спадщини літературних об'єднань, організацій, особистих архівних фондів письменників, які зберігаються у різних архівах. Тому у процесі підготовки матеріалу були опрацьовані фонди періодики Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка, Національної парламентської бібліотеки України та інших бібліотек. Вдалося встановити 16 періодичних видань загальною кількістю близько 500 випусків періодики (див. додаток «Список української літературно-художньої періодики»). Крім того, використовувалися матеріали, що зберігаються у фондах Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України, Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Центрального державного історичного архіву України, Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, державних архівів обласних та районних міських адміністрацій, архівних установ Національної академії наук України.

Історіографія дослідження української літературно-художньої періодики УСРР 1921–1934 рр. формувалася впродовж тривалого часу (понад 75 років) й на різних етапах історії нашої країни відбувалося пе-

реосмислення, переоцінка ролі, значення цих видань у розвитку української публіцистики, національних мас-медіа, вітчизняного літературного процесу та культури взагалі. На все це справляли визначальний вплив політичні та ідеологічні чинники.

Тривалий час дослідники національної літературно-художньої періодики були позбавлені можливостей всебічно та об'єктивно вивчати її історію. Значення цих видань для української історії та культури не було оцінено належним чином. У монографічних дослідженнях, виданих за часів незалежності України, увага фахівців зосереджувалася, в першу чергу, на тій групі видань, редакційний та авторський склад яких був критично налаштований стосовно більшовицького режиму. Досить ретельно вивчалася діяльність окремих літературних організацій, творчий доробок тих письменників, які найбільше постраждали від репресій у другій половині 30-х років ХХ ст., водночас журнали «Молодняк», «Гарт», «Плуг» та деякі інші лише згадувалися. Відтак доцільність дослідження української літературно-художньої періодики в системі ідеологічної та соціокультурної комунікації в УСРР (1921–1934 рр.) є сьогодні незаперечною.

Формування історіографії української літературно-художньої періодики 1921–1934 рр. відбувалося впродовж кількох етапів:

- кінець 1920-х – середина 1930-х рр. – поява перших праць літературних критиків з рецензіями на прозові та поетичні твори тогочасних митців, а також критичних матеріалів, стосовно діяльності друкованих органів тогочасних літературних організацій;
- друга половина 1930-х – середина 1950-х рр. – період замовчування творчості цілої когорти письменників, зокрема тих, які входили до складу редакційних колегій та автур журналів, що припинили своє існування через ідеологічний тиск та репресії з боку радянської влади;
- 1960–1980-ті рр. – поява досліджень, автори яких вдавались до перших несміливих спроб реабілітації творчості замовчуваних раніше письменників та незаангажованого висвітлення діяльності друкованих органів літературних організацій 20–30-х років ХХ ст.;
- 1990–2000-ті рр. – перші спроби критичного аналізу місця і ролі української літературно-художньої періодики УСРР 1921–1934 рр. в контексті розвитку української літератури та соціальних комунікацій.

Слід зазначити, що книгознавчо-бібліографічний аспект та встановлення повного бібліографічного

репертуару цих видань, складу авторів, редакційної політики, соціокультурного спрямування тощо, залишалися поза інтересами вчених, як літературознавців, так і книгознавців.

Після «Великого Жовтня», від якого починався відлік радянської української літератури, активно формується нова когорта літературних критиків, щоправда переважно з числа письменників-початківців, тому на початок 1920-х рр. жодних ґрунтовних праць з історії української літератури та історії преси не було опубліковано.

Першою літературознавчою працею цього періоду став бібліографічний покажчик «Десять років української літератури (1917–1927)» О. Лейтеса і М. Яшека. Його перший том побачив світ у 1928 р. за редакцією очільника літорганізації «Плуг» С. Пилипенка [24]. Ця праця була відзначена Управлінням науковими установами УСРР премією ім. І. Франка за 1928 р. [27]. Її появі передувала промова М.Скрипника на Х з'їзді КП(б)У (листопад–грудень 1927 р.) «Про завдання культурного будівництва» [30]. Період після з'їзду виявився сприятливим для діячів культури, коли Народний Комісаріат освіти брав конструктивну участь у літературному житті країни. Через цю державну установу радянська влада виділяла кошти на видання творів, заохочувала літературні проекти й оголошувала конкурси на праці (особливо з нагоди чергових річниць «Великого Жовтня»). Завдяки чому стало можливим видання і другого із трьох запланованих томів «Десять років української літератури».

До другого тому «Організаційні та ідеологічні шляхи української радянської літератури» ввійшли, зокрема, маніфести літературно-мистецької групи «Гроно», літературної організації «Аспанфут», платформи письменницьких спілок «Плуг», «Гарт», матеріали про ВАПЛІТЕ, «Молодняк» та ін. Третій том планувалося видати під назвою «Темарій. Стилї. Жанри. Портрети письменників. Характеристики критиків». Однак йому не судилося вийти друком.

З нашого погляду, цей покажчик становить особливу цінність, оскільки література 20–30-х рр. була представлена в основному творами й окремими літературними працями, які доходили до читача, як правило, зі сторінок літературно-мистецьких журналів.

Серед літературних критиків, які входили до складу літорганізації «Молодняк», одним із найактивніших був Б. Коваленко, котрий у своїх працях «В боротьбі за пролетарську літературу» [16], «Перший призов» [13], «Українська пролетарська література» [15], «Пролетарські письменники» [14], «За магнетобуди літератури» [12], «Українська літерату-

ра» виступав за якнайшвидше впровадження стилю пролетарського реалізму, формування радянської ідеології, вів непримиренну боротьбу з інакодумцями. Він також виступив упорядником однієї з перших збірок комсомольської поезії і прози «Барвінковий цвіт...» [2]. З його передмовою та за його редакцією вийшла книга упорядника Д. Чепурного «Молодняк»: зразки творчості членів Всеукраїнської спілки комсомольських пролетарських письменників «Молодняк» [29]. До речі, ці дві праці є найповнішим зібранням ранніх творів молодняківців.

Вагомий внесок у вивчення творчості молодняківців зробив літературний критик Гр. Гельфанд-Бейн. Йому належать праці «Атака: Всеукраїнська спілка комсомольських письменників «Молодняк» на фронті марксистської критики» [7], «Говорить доба: Поети-молодняківці на фронті соціалістичного будівництва» [8], «Молода поезія» [6]. Попри політичну заангажованість вони й досі становлять науковий інтерес, оскільки відображають «дух епохи» та містять цінний фактологічний матеріал.

З другої половини 30-х і до середини 50-х рр. у зв'язку із розгортанням репресій, воєнним та післявоєнним лихоліттям не вийшло жодної значущої наукової праці з тематики, що досліджується.

Лише на початку «хрущовської відлиги» стала можливою поява публікацій, присвячених питанням «буремних» 20–30 років ХХ ст. Проте і в цей час не було знято всіх заборон на об'єктивне тлумачення творчості письменників, діяльності літературних організацій та їх друкованих органів. Відтак почали з'являтися наукові праці з чітко регламентованими висновками. До таких можна віднести дисертаційне дослідження Н. Рєви про місце в літературному процесі 20–30-х років ХХ ст. журналу «Життя і революція» (1925–1934) [31], О. Кухаря-Онишка про літературну організацію «Молодняк» та її друкований орган [21], Є. Антонюк про літературну організацію «Західна Україна» та її друкований орган [1] та ін.

О. Кухар-Онишко опублікував декілька ґрунтовних статей: «Пісня розбуджених літ» [19], «Творчість харківських молодняківців» [22], «3 вершин — у широкий світ» [18], «Спілка «Молодняк» в літературній боротьбі» [20]. Працюючи над підготовкою своєї дисертації, він здійснив власне дослідження історії розвитку літературної організації «Молодняк» та її однойменного журналу. О. Кухар-Онишко тривалий час листувався з такими молодняківцями, як М. Шеремет, С. Крижанівський, С. Ковганюк, П. Лакиза (їхні листи відклались у його приватному архіві).

Пошукову роботу О. Кухаря-Онишка полегшувала та обставина, що більшість молодняківців, які пережили терор 1930-х рр., ще не пішли з життя і могли суттєво доповнювати наукову працю достовірними фактами та власними спогадами. Поряд із обґрунтованими висновками щодо творчості молодняківців, дисертація насичена калькованими фразами про удавані успіхи соціалізму в царині літератури, провідну роль Леніна, партії, комсомолу. У дослідженні піддаються анафемі ті твори, які вказували на негативи тогочасної дійсності.

За радянських часів діяльність літературних організацій в Україні висвітлювалася в академічній «Історії української радянської літератури» (1964), в якій лише побіжно згадується «Молодняк».

Значна кількість радянських літературознавців досліджувала творчість колишнього молодняківця О. Корнійчука. Критико-біографічні нариси про вихованців літературної організації «Молодняк» увійшли до збірок «Українські радянські письменники», «Літературні портрети» (1960). До них потрапили імена Л. Первомайського, П. Усенка, М. Трубляїні, А. Шияна, Л. Смілянського, О. Донченка, І. Гончаренка, Л. Дмитерка, М. Шеремета, І. Виргана, Т. Масенка та ін. До друку матеріали готували А. Тарасенков, О. Кудін, Є. Прісовський, І. Дузь, М. Сиротюк, Ю. Кобилецький, Ю. Мушкетик, М. Острик, І. Заєць, В. П'янов, Н. Кузякіна, Г. Нудьга та ін.

Значне історіографічне та джерелознавче значення сьогодні має книга «Джерела до історії ВАПЛІТЕ», побудована на матеріалах, захищеної у Колумбійському університеті, докторської дисертації Ю. Луцького. Книга була видана 1956 р. в Канаді, але й донині вона привертає увагу дослідників. Маючи доступ до архіву колишнього ваплітянина А. Любченка, вцілілого у воєнних перипетіях і вивезеного до Канади, автор опублікував добірку матеріалів з історії організації. До неї ввійшли документи (протоколи, постанови тощо) та листування ваплітян [26]. Супровідна за своєю суттю стаття вийшла окремо в науковому збірнику [36]. Пізніше з'явилися доповнені видання «Голубі диліжанси» [9] і «Легкосиня даль» [23]. Нарешті 1977 р., до 50-річчя ВАПЛІТЕ, вийшов «Ваплітянський збірник» [23], де зібрано разом і англomовну статтю-передмову, і всі попередні праці.

У творчому доробку Ю. Луцького є також монографія про літературну політику в Радянській Україні 1917–1934 рр. [35], що великою мірою ґрунтувалася на документах, які зібрав та урятував Любченко. Матеріали, які дослідник використав у своїй праці та опублікував окремим виданням, висвітлю-

ють «конфлікт між комуністичною партією та українською літературою», тобто літературну політику 1920–1930-х рр., стосунки митців і влади. Варто зазначити, що політичну площину, окреслену Луцьким, продовжила і доповнила книга М. Шкандрія про літературну дискусію 1925–1928 рр. [34].

Після здобуття Україною незалежності з'являються об'єктивні дослідження української літературно-художньої періодики в українському «червоному» ренесансі мистецтва. Серед них праці Н. Лощинської про журнал «Червоний шлях» [25], М. Борисенка про літературні організації в суспільно-політичному житті України (1920–1932) [3], В. Гасанової про ідейно-естетичну боротьбу в українській літературі 20-х років ХХ ст. на матеріалах літературних організацій [4], М. Гдакович про літературні періодичні видання 20–30-х років ХХ ст. на західноукраїнських землях [5], О. Коляструк про пресу УСРР у контексті політики українізації 20–30-х років ХХ ст. [17], О. Сінченка про горизонт сподівань та його функціонування в літературному процесі [32], Л. Кавун про літературне об'єднання ВАПЛІТЕ [11], Р. Мовчан про модернізм в українській прозі 1920-х рр. [28], О. Іванової про літературно-мистецьку періодику в соціально-комунікаційному просторі України початку ХХІ ст. [10] та інші дослідження.

Н. Лощинська у своїй праці здійснила спробу з'ясувати історико-культурні та суспільно-політичні передумови виникнення громадсько-політичного та літературно-наукового місячника «Червоний шлях», який з 1923 р. упродовж 13 років виходив у Харкові. Водночас авторка простежила зв'язки «Червоного шляху» з періодичними органами-попередниками, з виданнями-сучасниками, докладно висвітлила процес становлення редакційного ядра та авторського колективу.

Дисертація М. Борисенка присвячена питанням становлення та розвитку літературних організацій в Україні 1920–1932 рр. Вона становить безумовний інтерес для розуміння обставин тодішньої дійсності, проте літературні журнали в цій роботі згадуються лише принагідно.

М. Гдакович об'єктом свого вивчення обрала літературну пресу періоду 20–30-х років ХХ ст. на західноукраїнських землях, які на той час не входили до складу УСРР. Авторка чітко окреслює тенденції розвитку літературної періодики.

У роботі О. Коляструк проаналізовано велику кількість газет: республіканських, губернських, окружних, обласних, районних, міських, а також низку багатотиражок підприємств, навчальних закладів, громадських об'єднань, товариств, ко-

лективів селян, МТС тощо у контексті політики коренізації. В поле зору авторської уваги потрапила і журнальна періодика, у першу чергу, партійна. На загал О. Коляструк зробила вагомий внесок у висвітлення процесу деформації національної свідомості під впливом преси. Проте, на нашу думку, дослідниця не приділила достатньої уваги аналізу літературно-мистецької періодики.

Л. Кавун у своєму дисертаційному дослідженні на здобуття докторського ступеня «Літературне об'єднання ВАПЛІТЕ й художньо-естетичні шукання в українській прозі 20-х років ХХ ст.» [11] всебічно і ґрунтовно аналізує не тільки діяльність цієї літературної організації, а й усі її періодичні та неперіодичні видання: збірники, альманахи, літературно-художній журнал. Особливу увагу авторка приділяє найменш дослідженому виданню колишніх ваплітян – «Пролітфронт».

У контексті теми нашої статті не можна не відзначити докторську дисертацію О. Іванової про літературно-мистецьку періодику в соціально-комунікаційному просторі України початку ХХІ ст. [10], яка хоч і акцентована на матеріали преси сучасного періоду, проте містить глибоку теоретичну базу, що може стати в нагоді всім дослідникам у галузі соціальних комунікацій.

Системному аналізу українського соцреалізму та культурним механізмам, які ілюструють його специфіку, присвячена ґрунтовна праця В. П. Хархун [33]. У монографії відстежено процес формування соцреалістичного канону в українській літературі сталінського періоду, розкривається його роль у становленні та утвердженні радянської ідентичності.

Вагомий внесок у дослідження літературного життя Харкова 20–30-х рр. ХХ ст. зробили представники потужної харківської школи літературознавців та журналістикознавців: І. Михайлин, О. Нагорний, О. Полумисна, М. Сподарець, Т. Фісенко, М. Хаперська та ін. Вивченням радянського дискурсу активно опікуються відомі українські літературознавці, працівники Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України В. Дончик, Р. Мовчан, І. Павлюк, О. Сінченко, О. Філатова, Я. Цимбал, В. Тархун. Вони видали значну кількість наукових статей та монографій з даної проблематики.

Отже, попри тривалий час історіографії про українську літературно-художню періодику в УСРР 1921–1934 рр., значними науковими доробками відзначається лише останній етап 1990–2000 рр., коли історичні факти перестали замовчуватися, а науковці отримали можливість вільно їх тлумачити. В першу чергу, увагу дослідників привертала та група

видань, редакційний і авторський склад яких був опозиційно налаштований до більшовицького режиму. Досить інтенсивно вивчалась діяльність окремих літературних організацій, а також творчий доробок тих письменників, які найбільше постраждали від репресій у другій половині 30-х років ХХ ст., а такі журнали, як «Молодняк», «Гарт», «Плуг» та деякі інші, згадуються лише принагідно. Недостатньо активно вивчалися книгознавчо-бібліографознавчі аспекти тогочасної періодики.

Список використаних джерел

1. *Антонюк Є. М.* «Західна Україна» (до творчої історії літературної організації і журналу) : дис. ... канд. філол. наук / Є. М. Антонюк; Одеський ДУ ім. І. І. Мечникова. — О., 1973. — 191 арк.
2. Барвінковий цвіт. Літературний комсомольський молодняк : збірка комсомольської поезії і прози / упоряд. Б. Коваленко; ред. і передм. В. Коряка. — Харків : Державне видавництво України. Юнсектор, 1927. — 256 с.
3. *Борисенко М. В.* Літературні організації в суспільно-політичному житті України (1920–1932 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / М. В. Борисенко; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 1999. — 195 арк.
4. *Гасанова В. Т.* Ідейно-естетична боротьба в українській літературі 20-х рр. ХХ ст. (на матеріалі літературних організацій) : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / В. Т. Гасанова; Луганський держ. педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. — Луганськ, 2001. — 175 арк.
5. *Гдакович М. С.* Літературні періодичні видання 20–30-х рр. ХХ ст. на західноукраїнських землях у суспільно-політичному і духовному контексті доби : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 / М. С. Гдакович; Львівський національний ун-т ім. І. Франка. — Л., 2003. — 199 арк.
6. *Гельфандбейн Г.* Молода поезія: поезія / Г. Гельфандбейн. — К. : Державне літературне видавництво, 1936. — 144 с.
7. *Гельфандбейн Г.* Атака : Всеукраїнська спілка пролетарських комсомольських письменників «Молодняк» на фронті марксистської критики / упоряд. Г. Гельфандбейн; передм. ЦБ «Молодняк». — Б.м. : Рух, 1932. — 148 с.
8. *Гельфандбейн Г.* Говорить доба : поети молодняка на фронті соціалістичного будівництва / ред. та передм. Г. Гельфандбейна. — Б.м. : Рух, 1932. — 46 с.
9. Голубі диліжанси : Листування ваплітян (матеріали з архіву Аркадія Любченка) / упор., ред. і приміт. Юрія Луцького — Нью-Йорк : Слово, 1955. — 47 с.
10. *Іванова О. А.* Літературно-мистецька періодика в соціально-комунікаційному просторі України початку ХХІ ст. : дис. ... д-ра наук із соціальних комунікацій : 27.00.01 / О. А. Іванова; Одеський нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. — О., 2010. — 462 л.
11. *Кавун Л. І.* Літературне об'єднання ВАПЛІТЕ й художньо-естетичні шукання в українській прозі 20-х рр. ХХ ст. : дис. ... доктора філологічних наук. : 10. 01. 01 — українська література; 10. 01. 06 — теорія літератури / Л. І. Кавун; КНУТШ. Інститут філології. — К., 2007. — 395 л.
12. *Коваленко Б.* За магнетобуди літератури. — Х. : Гарт, 1932. — 56 с.
13. *Коваленко Б.* Перший призов. — К. : Держвид-во України, 1928. — 196 с.
14. *Коваленко Б.* Пролетарські письменники. — Харків; Київ : Література і мистецтво, 1931. — 250 с.
15. *Коваленко Б.* Українська пролетарська література. — Б.м. — 1929. — 48 с. (Б-ка газ. «Пролетарська правда»).
16. *Коваленко Б.* В боротьбі за пролетарську літературу / Б. Коваленко. — Б.м. — 1928. — 128 с.
17. *Коляструк О. А.* Преса УСРР в контексті політики українізації (20–30-ті роки ХХ ст.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / О. А. Коляструк; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. — К., 2003. — 275 арк.
18. *Кухар-Онишко О. С.* З вершин — у широкий світ / О. С. Кухар-Онишко // Народна творчість і етнографія. — 1969. — № 4. — С. 6.
19. *Кухар-Онишко О. С.* Пісня розбуджених літ / О. С. Кухар-Онишко // Вітчизна. — 1963. — № 8. — С. 5.
20. *Кухар-Онишко О. С.* Спілка «Молодняк» в літературній боротьбі // Українське літературознавство : зб. — К., 1971. — Вип. 12. — С. 4.
21. *Кухар-Онишко О. С.* Літературна організація «Молодняк» (з творчої історії спілки та журналу) : дис. ... канд. філол. наук / О. С. Кухар-Онишко; КДП ім. Горького. — К., 1971. — 279 арк.
22. *Кухар-Онишко О. С.* Творчість харківських молодняківців / О. С. Кухар-Онишко // Радянське літературознавство. — 1964. — № 4. — С. 24–40.
23. Легкосиня даль : Ваплітянський збірник / упор., ред. і прим. Юрія Луцького. — Нью-Йорк : Пролог, 1963. — 151 с. Див. також : Ваплітянський збірник / за ред. Юрія Луцького. — 2-е вид., доп. — Канад. ін-т укр. студій, Мозаїка, 1977. — 260 с.
24. *Лейтес А.* Десять років української літератури (1917–1927) / А. Лейтес, М. Яшек; за ред. С. Пилипенка; Ін-т Тараса Шевченка. — Харків : Держ. вид-во України. — 1928. — Т. 1 — 673 с.
25. *Лоцинська Н. В.* Журнал «Червоний шлях» та літературний процес 20–30-х рр. в Україні: дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Н. В. Лоцинська; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. — К., 1998. — 173 л.
26. *Луцький Ю.* Джерела до історії Вапліте / Ю. Луцький // Українська літературна газета : зб. 1956 / ред. Іван Кошелівець і Юрій Лавріненко. — Мюнхен: Українське товариство закордонних студій, 1957. — С. 247–266.
27. *Ляшко С. М.* Десять років української літератури. 1917–1927 : бібліографічний покажчик / С. М. Ляшко // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. — Запоріжжя: Просвіта, 2005. — Вип. XIX. — С. 393–403.
28. *Мовчан Р. В.* Модернізм в українській прозі 1920-х років : генезис, поетика, стратегії : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.01 / Р. В. Мовчан; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. — К., 2009. — 41 с.
29. Молодняк : Зразки творчості членів Всеукраїнсь-

кої спілки комсомольських пролетарських письменників «Молодняк»: зб. / уклад Д. Чепурний. – Х., К. : Молодий більшовик, 1930. – 219 с.

30. Про завдання культурного будівництва на Україні // Десять років української літератури. 1917–1927. – 2-е вид. – Х., 1930. – Т. 2. – С. 580–599.

31. *Рева Н. М.* Журнал «Життя й революція» (1925–1934 рр.) і його місце в літературному процесі 20–30-х рр. : дис. ... канд. філол. наук. / Н. М. Рева; КДУ ім. Т. Г. Шевченка. – К., 1970. – 248 л.

32. *Сінченко О. Д.* Горизонт сподівань та його функціонування в літературному процесі (на матеріалі української літератури 20–30-х років ХХ ст.): дис. ... канд. філол. наук: 10.01.06 / О. Д. Сінченко; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2006. – 189 арк.

33. *Хархун В. П.* «Соцреалістичний канон в українській літературі: генеза, розвиток, модифікації»: монографія. – Ніжин : Гідромакс, 2009. – 508 с.

34. *Шкандрий М.* Модерністи, марксистки і нація. Українська дискусія 1920-х років / пер. з англ. Микола Климчук. – К. : Ніка-Центр, 2006. – 384 с.

35. *Luckyj George S. N.* Literary Politics in the Soviet Ukraine: 1917–34. – New York: Columbia UP, 1956. – 323 p.; Див. : *Луцький Ю.* Літературна політика в Радянській Україні 1917–1934 рр. – К.: Гелікон, 2000. – 248 с.

36. *Luckyj George S. N.* The Battle for Literature in the Soviet Ukraine: A Documentary Study of VAPLITE (1925–28) // *Harvard Slavic Studies*. – 1957. – Vol. 3 – P. 227–246.

Додаток

Список української літературно-художньої періодики 1921–1934 рр.

1. Семафор у майбутнє. Апарат панфутуристів: літературний збірник (альманах). – К., 1922.

2. Жовтневий збірник панфутуристів. Гольфштром. – К.: Київ-Друк, 4-та державна друкарня, 1923.

3. Гольфштром. Збірник 1. Літсектор АСКК. – Х. : Державне видавництво України, 1925.

4. Бюлетень Авангарду. – Х., 1928.

5. Авангард : альманах Пролетарських митців Нової Генерації. – Х. : Державне видавництво України, 1930, січень, квітень.

6. Нова генерація : щомісячний журнал лівої формації мистецтва / за ред. Михайля Семенка. – Х. : Державне видавництво України, жовтень 1927 – грудень 1930 р.

7. Пług : селянський двохижневік Головосвіти УСРР / за ред. С. Пилипенка. – Збірник перший, 15 квітня 1922 року. – Харків.

8. Пług : літературний альманах Спілки селянських письменників «Пług» / за ред. С. Пилипенка. – Х. : Державне видавництво України, 1924, 1926, 1927.

9. Плужанин : щомісячний орган ЦК і Харківської філії Спілки селянських письменників «Пług». – Х. : Державне видавництво України, 1925–1927 рр. (Після 1928 р. перейменованій в «Пług»).

10. Пług: літературно-художній щомісячник, орган Спілки селянських письменників «Пług» – Х. : Державне видавництво України, 1928–1932 рр.

11. Молодняк: щомісячний літературно-мистецький та громадсько-політичний журнал, орган ЦК ЛКСМУ. – Х. : Видавництво «Радянське село», 1927–1932 рр.

12. Гарт : щомісячний літературно-художній та критичний журнал Всеукраїнської спілки пролетарських письменників. – Х. : Державне видавництво України, 1927–1932 рр.

13. Вапліте : літературно-художній журнал Вільної Академії Пролетарської Літератури, раз на два місяці. – Х. : Утодік, 1927. – № 1–5.

14. Вапліте : літературно-художній журнал Вільної Академії Пролетарської Літератури. – Х., 1927. – Зошит 1.

15. Вапліте : літературно-художній журнал Вільної Академії Пролетарської Літератури : альманах. – Х., 1927.

16. Пролітфронт : літературно-критичний місячник. – Х., 1930. – квітень – грудень.

Стаття надійшла до редакції 3.02.2015

UDC 821.161.2:070«1920-1930»

Tetiana Opryshko,

Ph. D. candidate, Borys Grinchenko Kyiv University

UKRAINIAN LITERARY AND ARTISTIC PERIODICALS OF 20th – FIRST HALF 30th OF XX c.: SOURCES-BASED AND HISTORIOGRAPHICAL ASPECTS

The article analyzes the historiography of Ukrainian literary and art periodicals of 20's – early 30-ies of XX c., main stages of its development are defined. Main author's concepts of literary process in Ukraine are reviewed. A list of library and archival holdings holding the sources (epistolaries, editorials, article manuscripts, etc.) on researched subject is provided. The annexes contain a list of literary and art magazines that were published during mentioned period.

К е у в о р д с: literary and art periodicals, magazine, editor, article, correspondence, archive, publication, organization.

УДК 821.161.2:070«1920-1930»

Татьяна Опришко,

аспирант Киевского университета им. Бориса Гринченко

УКРАИНСКАЯ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ПЕРИОДИКА 20-х – ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ 30-х ГОДОВ XX в.: ИСТОЧНИКОВЕДЧЕСКИЙ И ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТЫ

В статье анализируется историография украинской литературно-художественной периодики 20-х – первой половины 30-х годов XX в., определены основные этапы ее развития. Рассмотрены основные авторские концепции литературного процесса в УССР. Приведен перечень библиотечных и архивных фондов, где хранятся источники (эпистолярные, редакционные материалы, рукописи статей и др.) по исследуемой теме.

К л ю ч е в ы е с л о в а: литературно-художественная периодика, историография, статья, переписка, архив, издание, организации украинских писателей.

Ніна Малолстова,

наук. співробітник НБУВ,

Ольга Бодак,

канд. іст. наук, керівник Центру формування бібліотечно-інформаційних ресурсів НБУВ

Міжнародний документообмін Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в системі формування бібліотечно-інформаційних ресурсів

У статті розкриваються роль та значення міжнародного документообміну при комплектуванні фондів НБУВ і бібліотек мережі НАН України зарубіжною літературою впродовж всього періоду існування цього джерела комплектування. Аналізуються основні тенденції розвитку МДО, причини скорочення його обсягів у всьому світі, робляться прогнози на подальшу перспективу.

К л ю ч о в і с л о в а: бібліотеки, джерела комплектування, міжнародний документообмін, наукова інформація, наукові установи, розповсюдження української літератури за кордоном.

Протягом усього періоду свого існування міжнародний документообмін (МДО) для Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) був і продовжує залишатися одним із дієвих чинників культурного і наукового співробітництва України з іншими країнами світу, а також важливим джерелом формування фондів НБУВ і бібліотек науково-дослідних установ Національної академії наук України (НДУ НАН України) зарубіжними виданнями. Питома вага цього джерела комплектування бібліотечних фондів змінювалася залежно від суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації в Україні та світі.

Місце і роль МДО були визначені вже у першому Статуті НБУВ (тоді – Всенародна бібліотека України, ВБУ), затвердженому Спільним зібранням УАН 21 грудня 1918 р. [26, с. 23]. Всю історію становлення та розвитку МДО НБУВ можна умовно поділити на чотири хронологічні періоди: 1918–1940 рр., 1941–1945 рр., 1946–1955 рр., 1956–1989 рр., 1990 р. – по нинішній час.

1918–1940 рр. – довоєнний період. Протягом перших п'яти років існування НБУВ її фундаторами були розроблені теоретичні та організаційні засади МДО як важливого джерела комплектування фондів зарубіжною науковою літературою. Для налагодження документообмінних контактів вони використовували власний авторитет у міжнародному науковому середовищі.

Дієві документообмінні контакти почали налагоджуватися вже наприкінці 1923 р., після розсилання за кордоном книги С. П. Постернака «Все-

народна бібліотека України при ВУАН у Києві» [35], в якій узагальнювався досвід роботи НБУВ за п'ять років. Завдяки поширеній інформації численні зарубіжні академії наук та відомі бібліотеки запропонували НБУВ розпочати з ними документообмін [32, с. 9, 10]. Слід зазначити, що започатковані у той час численні документообмінні зв'язки збереглися й до сьогодні.

Щодо придбання нової зарубіжної літератури, то у першій половині 20-х років ХХ ст. НБУВ через брак коштів передплатила на 1925 р. лише 60 назв журналів. Загалом, через купівлю було отримано 4981 видання, а шляхом МДО у тому ж році надійшло всього 30 книг та 1847 номерів газет [1, арк. 2; 2, арк. 2, 7, 8]. До того ж, у другій половині 20-х – на початку 30-х рр. кількісні показники надходжень за внутрішньосоюзним та міжнародним документообміном не розмежовувалися. Так, у звіті НБУВ за 1932 р. зазначалося, що загальна кількість партнерів НБУВ по документообміну – 198 установ, від яких надійшло 1773 видання, у т. ч. 488 книг, брошур і журналів, а також 204 номери газет [3, арк. 28].

На початку лютого 2014 р. виповнилося 70 років від дня започаткування централізованого комплектування фондів бібліотек НДУ НАН України зарубіжними виданнями, яке здійснювало створене спеціально для цієї мети Бюро міжнародного книгообміну (Бюро МКО). До функцій цього підрозділу НБУВ, крім документообміну, також входила передплата періодичних видань та купівля книг за рахунок валютних асигнувань. До створення Бюро МКО міжнародний документообмін для

НДУ АН УРСР здійснювало Видавництво АН. Бюро МКО розпочало свою діяльність з 250 установами у 37 країнах світу [23, с. 24].

Бюро МКО – перша спроба централізованого комплектування фондів бібліотек мережі академічних установ іноземною літературою. Практика його роботи була узагальнена у брошурі «Організація міжнародного книгообміну» [34]. Наприкінці 1936 р. на його основі створили відділ іноземного комплектування, який запровадив нові методично-організаційні принципи комплектування фондів НБУВ та бібліотек академічних установ зарубіжними виданнями. Це позначилося як на кількісних, так і на якісних показниках надходжень літератури шляхом МДО [30, с. 194].

Про кількісне зростання отримання видань за цим джерелом свідчать наведені нижче статистичні дані (табл. 1).

Таблиця 1

Надходження зарубіжних видань шляхом централізованого комплектування у другій половині 30-х років ХХ ст.

Джерело надходження видань	Рік					
	1935	1936	1937	1938	1939	1940
Міжнародний документообмін	10 391	14 613	12 000	11 680	12 536	13 889
Валютна передплата	13 659	8 133	11 000	7 823	6 705	4 992

Як видно з табл. 1, питома вага надходжень шляхом МДО зростає з 64,2 % у 1936 р. до 73,6 % у 1940-му (до того часу основним джерелом комплектування зарубіжними виданнями була валютна передплата).

Водночас зросли відправлення українських видань за кордон – з 7810 прим. у 1936 р. до 10 447 прим. у 1940-му, у т. ч. надсилалося 25 назв журналів і численні дублети з обмінно-резервного фонду НБУВ [30, с. 194, 195; 32, с. 23].

Щодо кількісного складу партнерів по документообміну, то він збільшився майже втричі (початок 1936 р. – 570 установ у 47 країнах, 1940-й – 1700 установ у 51 країні). Проте, вже на початку 1941 р. документообмін з понад 800 організаціями європейських країн припинився у зв'язку з воєнними діями [36].

Довоєнний період розвитку МДО НБУВ засвідчує її становлення та визнання у міжнародному бібліотечному середовищі, а також перехід від надходжень випадкових і розрізнених зарубіжних видань до централізованого комплектування зарубіжними виданнями власних фондів і 24 бібліотек АН УРСР. Наприкінці цього періоду були чітко визначені основні принципи та методи організації МДО. НБУВ у цій справі допомагали Всесоюзне та Українське товариства культурних зв'язків із закор-

доном (ВТКЗ, УТКЗ), Центральне бюро книгообміну із закордоном при Українській книжній палаті, а також відомі українські вчені – академіки О. О. Богомолець, М. М. Гришко, А. Ю. Кримський, О. В. Палладін, Є. О. Патон та багато інших [30, с. 194, 195; 32, с. 23; 36, с. 23].

1941–1945 рр. – воєнний період. Друга світова війна перервала налагоджені контакти, МДО здійснювався лише за посередництва загальнодержавних установ і бібліотек. Проте, незважаючи на труднощі воєнного часу, перебуваючи в евакуації в Уфі, НБУВ докладала чимало зусиль для забезпечення вчених академічних науково-дослідних установ, які там знаходилися, зарубіжною літературою. Вже у 1942 р. завдяки посередництву ВТКЗ розпочалося листування щодо відновлення довоєнних документообмінних зв'язків, склалися списки зарубіжних установ та конкретних учених, з якими бажано налагодити документообмінні контакти, а також переліки необхідних видань [4, арк. 19, 20, 34, 44, 50].

У 1943 р. Бібліотека відновлює документообмін з найбільшими книгозбірнями США, Великобританії, Франції, Індії та деякими іншими країнами. За кордон надсилалися поточні номери журналів «Вісті Академії наук УРСР» і «Доповіді АН УРСР», «Наукові записки Інституту історії та археології», а також деякі вивезені інститутами видання, репертуар яких був дуже обмежений [30, с. 196].

Варто зазначити, що через поспішну евакуацію вся книжкова продукція Видавництва АН УРСР, його книгарень і складів залишилися в окупованому Києві. Вона була конфіскована. Нею розпоряджалася німецька адміністрація, яка вирішила передати її на зберігання до Центральної бібліотеки рейхскомісара України (таку назву НБУВ мала у 1942 р., а згодом її перейменували на Крайову бібліотеку). На жаль, ці видання активно використовувалися як для потреб окупаційної влади, так і для документообміну з різними німецькими установами, видавництвами та бібліотеками [24, с. 184, 186, 259, 261, 268, 282, 285, 345, 353, 354, 366, 371, 379, 387].

1946–1955 рр. – повоєнне десятиріччя. У цей період НБУВ безпосередніх документообмінних операцій не здійснювала. Упродовж 1944–1949 рр. посередницьку місію з проведення МДО для Бібліотеки виконувала Державна бібліотека СРСР ім. В. І. Леніна (ДБЛ), завдяки якій наша книгозбірня у 1945 р. мала вже 82 партнери по документообміну, від яких одержала 2671 видання [5; 6, арк. 31]. А наприкінці 1946 р. коло партнерів Бібліотеки розширилося до 252 установ, від яких надійшло 1283 книги і 270 номерів журналів. За-

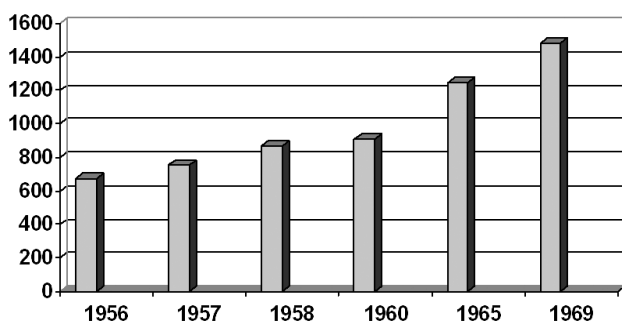
гальна кількість одержаних в цьому році зарубіжних видань перевищила 5550 прим. [7, арк. 360; 8, арк. 2; 9, арк. 5, 7, 10].

З 1950-го і до другої половини 1955 р. МДО для нашої книгозбірні здійснювала Бібліотека Академії наук СРСР у Ленінграді (БАН СРСР). Питома вага надходжень видань за МДО в цей період коливалася з 10 % до 21,7 % від загальної кількості одержаних шляхом централізованого комплектування видань. Найменше видань за МДО ми отримали у 1952–1953 рр. – відповідно, 3406 і 3911 прим., водночас за валютною передплатою – 31 037 і 31 400 прим. [10, арк. 59–61; 11, арк. 12; 12, арк. 2–4; 13, арк. 194, 195; 14, арк. 209–211; 16, арк. 147; 17, арк. 198].

Надмірна централізація МДО у повоєнні роки стримувала його подальший розвиток, породжувала зайвий паралелізм, додаткові витрати коштів тощо. Лише починаючи з середини 1955 р., ситуація з МДО різко змінюється. Уряд СРСР розробляє велику програму розширення міжнародних зв'язків, доступу до науково-технічної інформації з метою використання передового зарубіжного досвіду, а отже створюються сприятливі умови для розвитку МДО. З другої половини 1955-го Бібліотека одержала право безпосереднього документообміну з країнами соціалістичної співдружності, а з 1956 р. – з усіма країнами світу. У структурі Бібліотеки при відділі комплектування у вересні 1955 р. утворюється сектор іноземного комплектування, який через рік реорганізують у відділ комплектування іноземною літературою (ВКІЛ) [15, арк. 35, 36].

1956–1989 рр. – період найвищих показників розвитку МДО. Друга половина 50-х – 60-ті роки ХХ ст. характеризуються стабільним розвитком міжнародних документообмінних зв'язків Бібліотеки, динамічним нарощуванням нею інформаційного потенціалу. Вже у 1956 р. НБУВ комплектувала фонди бібліотек 39 інститутів [25, с. 54].

Водночас кількість зарубіжних партнерів по документообміну зросла на 809 установ (див. діаграму) [30, с. 204].

Динаміка зростання кількісного складу партнерів НБУВ по документообміну у 1956–1969 рр.

Наприкінці 1969 р. наша Бібліотека (нова назва ЦНБ з 1965 р.) вже здійснювала документообмін з 1480 установами в 64 країнах світу, у т. ч. із 535 організаціями у 13 соціалістичних країнах. До кола партнерів по документообміну входили: 61 академія наук, 71 національна та державна бібліотека, 149 університетів, 1199 інших установ.

Нижченаведена таблиця засвідчує динаміку зростання надходжень шляхом МДО за 14 років.

Таблиця 2
Одержання видань за МДО у 1956-му та 1969 р.

Роки	Одержано видань (прим.)	У т. ч. з країн соціалістичної співдружності	Питома вага МДО у загальній кількості одержаних зарубіжних видань	Передано видань до фондів (прим.)	
				ЦНБ	НДУ АН УРСР
1956	11 145	–	20 %	6 895	4 250
1969	47 764	18 540	57,7 %	22 541	25 133

Отже, за вказаний період кількість одержаних видань зросла більше, ніж у чотири рази, у т. ч. переданих до фондів ЦНБ – майже утричі, а до фондів бібліотек НДУ АН УРСР – майже у п'ять разів. Питома вага МДО як джерела комплектування фондів за 14 років збільшилася на 37,7 %.

Протягом 1963–1968 рр. шляхом МДО додатково було одержано 1700 назв журналів, у т. ч. 1100 назв з країн соціалістичної співдружності; переведено з валютної передплати на обмін понад 700 назв журналів. Серед одержаних часописів – велика кількість журналів міжнародного рівня з перспективних напрямів сучасної науки і техніки. За цей період зросли і надходження книг: у 1955 р. – 1379, у 1969-му – 7992, серед яких численні енциклопедичні, довідкові, бібліографічні видання, ґрунтовні монографії з різних галузей науки.

Водночас зросла більш ніж у 4 рази кількість відправлених за кордон видань: у 1956 р. – 12 035 прим., у т. ч. до країн соціалістичної співдружності – 7995 прим.; у 1969-му – 55 202 прим., у т. ч. до країн соціалістичної співдружності – 20 801 прим. Серед надісланих видань у 1956 р. налічувалось 32 назви академічних журналів та 31 назва науково-технічних збірників. У 1969 р. до них додатково було передплатено 52 назви журналів різних українських видавництв. Крім того, великим попитом користувалися вітчизняні енциклопедичні видання, зокрема, 16-томної «Української радянської енциклопедії» було розіслано понад 100 комплектів [33, с. 10–12].

Слід відзначити, що рамки МДО значно розширювалися завдяки регулярному фінансуванню, підвищенню як кількісних, так і якісних показників друкованої продукції видавництва «Наукова думка», а також можливостям виконувати конкретне за-

мовлення партнерів по документообміну на видання різних українських видавництв. Крім того, Президія АН УРСР надала дозвіл на мікрофільмування і фотокопіювання видань, відсутніх в обмінному фонді Бібліотеки, а також стародруків і рукописних документів з фондів бібліотек академічної мережі. В окремих випадках Бібліотека могла використовувати резервний фонд Президії АН УРСР.

Бюро Президії АН УРСР на засіданні 24 грудня 1956 р. (Протокол 72-б, додаток № 2) ухвалює «Положення про міжнародний книгообмін АН УРСР», де наголошувалося на розширенні наукових і культурних зв'язків АН УРСР з різними країнами, передусім з країнами соціалістичної співдружності, при книгообміні з якими еквівалент не враховувався; окреслювалися основні принципи централізованого комплектування зарубіжною літературою та проведення МДО; визначався порядок розсилання видань за кордон; надавався дозвіл здійснювати мікрофільмування та фотокопіювання видань з фондів бібліотек АН УРСР тощо [18, арк. 70–72].

У січні 1962 р. Президія АН УРСР затвердила аналогічне «Положення...» з урахуванням тих обставин, що Бібліотека мала право безпосереднього документообміну із зарубіжними країнами [22, арк. 33].

Протягом 60-х років ХХ ст. ВКІЛ розробив власну модель централізованого комплектування зарубіжними виданнями, зокрема, одночасного приймання щорічних замовлень від підрозділів ЦНБ і бібліотек НДУ АН УРСР шляхом валютної передплати та МДО, що дало змогу більш цілеспрямовано та ефективніше використовувати ці два джерела комплектування [33, с. 15; 19, арк. 116; 20, арк. 25, 26; 21, арк. 50].

У 1970–1979 рр. діяльність Бібліотеки щодо централізованого комплектування зарубіжними виданнями, зокрема МДО, була спрямована на подальше піднесення якості одержуваних видань та їх відповідності цілям і завданням фундаментальних і прикладних досліджень АН УРСР, а також виробленню чітких критеріїв відбору видань для замовлення.

Для більш ефективного використання валютних асигнувань та можливостей МДО, за розпорядженням Президії АН УРСР, у лютому 1970 р. утворюється експертна комісія у складі 42 представників трьох секцій АН УРСР (серед них – 6 академіків, 7 членів-кореспондентів, 17 докторів наук, 12 кандидатів наук). Основними завданнями цієї комісії були: перегляд карток на нові видання для фондів ЦНБ і бібліотек академічної мережі за результатами роботи групи бібліографічного пошуку ВКІЛ; вироблення критеріїв щодо доцільності їх

замовлення, а також пропозицій для усунення зайвої дублетності періодичних видань тощо.

Підвищенню якості одержуваних видань сприяв затверджений Бібліотечною радою Президії АН УРСР у 1972 р. «Зведений профіль комплектування зарубіжною літературою фондів бібліотек наукових установ АН УРСР», а також активна інформаційно-бібліографічна робота. Зокрема, у середині 1970-х рр. вдалося досягнути домовленості з редакцією журналу «Вісник АН УРСР» щодо відкриття на сторінках часопису постійної рубрики «Нові надходження зарубіжної літератури до фондів бібліотек АН УРСР», у якій розміщувалися анотації на найбільш цінні видання.

Протягом 1970–1979 рр. продовжувалося зростання всіх основних показників МДО. Коло партнерів Бібліотеки збільшилося з 1531 установи до 1771. Щорічні надходження видань у 1970-х рр. перебували приблизно на рівні 50–53 тис. прим., що втричі перевищувало одержання видань шляхом валютної передплати, питома вага МДО коливалася від 54 % до 61 % від загальної кількості одержаних зарубіжних видань. Розширився і репертуар одержуваних журналів: у 1979 р. надходило 5052 річних комплектів, у т. ч. до ЦНБ – 2311, до НДУ АН УРСР – 2741.

На жаль, на початку 80-х рр. минулого століття у розвитку МДО Бібліотеки, як і в інших бібліотеках світу, набирає сили тенденція до зниження одного з головних його показників – одержання видань, незважаючи на зростання кількості партнерів, про що свідчить табл. 3.

Таблиця 3
Одержання видань за МДО у 1980-му та 1989 р.

Роки	Одержано видань (прим.)	У т. ч. з країн соціалістичної співдружності	Питома вага МДО у загальній кількості одержаних зарубіжних видань	Передано видань до фондів (прим.)	
				ЦНБ	НДУ АН УРСР
1980	50 739	24 501	64 %	17 853	32 886
1989	42 464	30 359	51 %	17 157	25 307

Наведені статистичні дані дають підстави зробити висновок, що протягом цього десятиріччя надходження видань знизилися на 13 %. Щорічні кількісні показники видань, одержаних шляхом МДО за цей період, коливалися від 50 до 42 тис. прим. Проте МДО продовжував залишатися основним джерелом комплектування як фондів ЦНБ (1980 р. – 49 %, 1989 – 41 %), так і фондів бібліотек НДУ АН УРСР (1980 р. – 71 %, 1989 р. – 59 %), а загальна питома вага МДО становила 51–64 % від загальної кількості надходжень зарубіжних видань.

Негативний вплив на динаміку МДО справили передусім невинне зростання цін на міжнародному

книжковому ринку, зокрема, на передплату журналів та пов'язані з цим фінансові труднощі наших партнерів, які не мали можливості забезпечити надсилання журналів, які Бібліотека одержувала протягом тривалого часу. Велику роль тут зіграли і суспільно-політичні та соціально-економічні процеси в країнах Східної Європи, зокрема, розпад співдружності соціалістичних країн, реорганізація великих наукових установ (ПАН), припинення виходу багатьох друкованих видань тощо. Крім того, далось взнаки і те, що ЦНБ була учасником міжвідомчої координації комплектування зарубіжною літературою шести найбільших бібліотек Києва, через що вона деякий час відмовлялася від комплектування фондів виданнями з сільськогосподарської та медичної тематики, а також патентами та нормативно-технічною документацією.

У цей період за кордон щороку розсилалося від 56 до 64 тис. видань, у т. ч. понад 100 назв журналів, 50 назв науково-тематичних збірників, а також близько 400 назв монографій.

З метою підвищення ефективності комплектування фондів бібліотек академічної мережі зарубіжними періодичними виданнями шляхом МДО протягом 1985–1987 рр. проводилася аналітична робота щодо використання журналів. Для дослідження було відібрано 1609 назв журналів від 947 партнерів з 22 найбільш розвинутих країн. Інформативність цих журналів аналізувалася за допомогою матеріалів Американського інституту наукової інформації у Філадельфії. В результаті вдалося виявити журнали, які викликали підвищений інтерес у читачів та рівень укомплектованості ними фондів бібліотек академічної мережі, а також були встановлені часописи, що не користувалися попитом. Але, головне, були розроблені конкретні рекомендації щодо подальшого удосконалення комплектування фондів бібліотек зарубіжними періодичними виданнями.

1990–2013 рр. – сучасний період розвитку МДО Бібліотеки, який характеризується подальшою тенденцією до скорочення показників МДО в усьому світі. Суспільно-політичні події останнього десятиріччя ХХ ст. (розпад СРСР, проголошення незалежності України, політична нестабільність країн колишнього соціалістичного табору, перехід на нові економічні зв'язки і пов'язана з цим реорганізація всієї системи фінансування та проведення МДО) негативно вплинули на його подальший розвиток. Почало наростати недофінансування потреб міжнародного документообміну, нерегулярно виділялися для НБУВ кошти на поштові витрати. Все це спричинило затримку відправлення українських видань за кордон. Крім того, додалися проблеми з дотриман-

ням нових вимог митного законодавства України, які не відповідали загальноприйнятим міжнародним стандартам ведення МДО. Через неузгодженість дій з українською митницею партнерам НБУВ по міжнародному документообміну було повернуто понад 3 тис. видань, унаслідок чого документообмін з переважною більшістю зарубіжних установ, які надсилали затримані митницею видання, припинився.

За 10 років коло партнерів НБУВ по документообміну скоротилося на 533 організації: у 1990 р. налічувалося 1776 установ, у 1999-му – 1243. Крім вищезазначених чинників, що вплинули на кількісний склад партнерів з обміну, за ініціативою НБУВ було вирішено відмовитися від обміну з бібліотеками, які протягом тривалого часу не виконували своїх партнерських зобов'язань. Протягом цього періоду припинився документообмін з 75 організаціями в країнах Азії, 29 – в країнах Латинської Америки, 2 – в країнах Африки.

Таблиця 4
Одержання видань за МДО у 1990–1999 рр.

Роки	Одержано видань (прим.)	Передаю видань до фондів (прим.)	
		НБУВ	НДУ НАНУ
1990	39 480	22 799	16 681
1991	34 666	13 759	20 937
1992	32 939	13 957	18 982
1993	28 260	12 267	15 993
1994	26 251	10 645	15 606
1995	24 525	8 732	15 793
1996	26 135	11 525	14 610
1997	21 577	9 702	11 875
1998	22 235	8 768	13 367
1999	18 258	7 579	10 679

Наведені статистичні дані свідчать, що надходження видань за десятиліття зменшилися більше, ніж удвічі, у т. ч. направлення до фондів НБУВ – на 21 222 прим., до фондів НДУ НАНУ України на 6002 прим. І все-таки, МДО залишався основним джерелом комплектування фондів зарубіжними виданнями, його питома вага коливалася від 41 % до 62 %.

Як вже зазначалося вище, на зменшення обсягів надходжень зарубіжних видань вплинуло неритмічне відправлення українських видань, наприклад, у 1990 р. – 56 576 прим., у 1998-му – 6614 прим., у 1999 р. – 63 800 прим.

Для покращання стану МДО проводилося активне листування, зокрема, впродовж 10 років було відправлено 2080 пропозицій щодо встановлення нових документообмінних контактів, а також виявлення потенційних можливостей установ, з якими документообмін вже проводився. Водночас, з середини 90-х рр. почала налагоджуватися робота з автоматизації процесів, пов'язаних з проведенням МДО і використанням комп'ютерних техно-

Таблиця 5

Одержання зарубіжних видань у 2000–2009 рр.

Роки	Загальна кількість одержаних зарубіжних видань (прим.)	Надходження видань шляхом МДО (прим.)	Питома вага МДО у загальній кількості одержаних зарубіжних видань (%)	Передано зарубіжних видань до фондів (прим.)	
				НБУВ	НДУ НАНУ
2000	44 018	17 848	40,5	9 149	8 699
2001	41 623	17 543	42,1	8 700	8 843
2002	33 898	16 330	48,1	8 379	7 951
2003	34 872	15 941	45,7	8 626	7 315
2004	36 536	16 655	45,5	9 890	6 765
2005	32 889	15 358	46,6	8 796	6 562
2006	28 389	15 911	56	9 747	6 164
2007	37 554	17 405	46,3	11 354	6 061
2008	44 619	20 053	44,9	12 505	7 548
2009	43 229	19 349	44,7	12 126	7 223

логії, була розроблена низка відповідних баз даних, активно використовується Інтернет.

Підвищенню якості одержуваних видань сприяло використання фахівцями «Зведеного профілю та Положення про централізоване комплектування фондів бібліотек системи Національної академії наук України іноземною літературою», опублікованого у 1994 р. З того часу цей документ неодноразово доповнювався та уточнювався відповідно до вимог часу. Проте вже назріла потреба у його істотному оновленні.

Президія НАН України, усвідомлюючи значення МДО (в умовах майже повної відсутності валютних асигнувань) як основного джерела поповнення фондів бібліотек академічної мережі зарубіжними виданнями, у вересні 1992 р. затвердила нове «Положення про міжнародний книгообмін Центральної наукової бібліотеки імені В. І. Вернадського та Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника АН України», а також «Інструкцію по організації міжнародного книгообміну АН України», якими визначалися основні засади подальшого розвитку МДО.

Крім того, визнаючи МДО (в умовах обмеженого бюджетного фінансування) єдиним джерелом цілеспрямованого комплектування зарубіжними науковими виданнями фондів НБУВ та бібліотек академічної мережі, Президія НАН України для збереження та підтримки МДО, пропаганди досягнень українських учених, розширення безвалютного обміну між академіями наук – членами Міжнародної асоціації академії наук (МААН) та на виконання Постанови Ради МААН від 17 грудня 1993 р. «Про безвалютний обмін періодичними виданнями та монографіями між бібліотеками академії наук – членів МААН» 12 лютого 1999 р. затвердила Постанову № 40 «Про забезпечення Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського науковими виданнями для міжнародного книгообміну», якою зобов'язала НДУ НАН України виділяти НБУВ по 40 прим. усіх видів видань.

Протягом першого десятиліття XXI ст. МДО, як і раніше, залишається основним джерелом централізованого комплектування фондів НБУВ та понад 100 бібліотек НДУ НАН України зарубіжними науковими виданнями. Проте незворотна тенденція до зниження обсягів МДО, яка намітилася ще з початку 80-х років минулого століття у багатьох країнах світу, торкнулася й НБУВ. Про питому вагу МДО за 10 років у загальній кількості надходжень зарубіжних видань до НБУВ дає уявлення табл. 5.

Аналізуючи наведені вище дані, можна зробити висновок, що протягом 10 років надходження літератури шляхом МДО у загальній кількості одержуваних НБУВ зарубіжних видань становили від 40,5 % до 56 %. Водночас окреслилася тенденція до зростання надходжень зарубіжних видань до фондів НБУВ порівняно з бібліотеками НДУ НАН України на відміну від попередніх десятиліть. Кількість видань, направлених до фондів НБУВ, коливалася від 8379 до 12 505 прим., а переданих до фондів бібліотек академічної мережі – від 6061 до 8843 прим. Деяке збільшення надходжень літератури в окремі роки пояснюється більш-менш стабільним виділенням бюджетних коштів на потреби МДО, зокрема, на поштові витрати для відправлення українських видань за кордон.

Провідна роль при централізованому комплектуванні фондів академічних бібліотек належить журналам як основному та найоперативнішому джерелу науково-технічної інформації.

Загальна кількість надходжень зарубіжних журналів за 10 років скоротилася на 47,6 %. У 2000 р. з усіх джерел комплектування зарубіжними виданнями ми одержували 35 715 прим., у т. ч. шляхом МДО – 14 131 прим., валютної передплати – 4835 прим., дарів – 15 540 прим. У 2009 р. загальна кількість одержаних зарубіжних журналів – 20 398 прим., у т. ч. шляхом МДО – 13 030 прим., валютної передплати – 1561 прим., дарів – 2123 прим.

Таке зниження надходжень журналів пояснюється, зокрема, тим, що у 2001 р. завершилася програма Міжнародного наукового фонду «Відродження» (фонду Сороса), від якого безкоштовно надходило 115 назв журналів з природничої тематики.

Стосовно передплати журналів, то сума валютних асигнувань, починаючи з 1995 р., постійно знижувалася, а у 1997, 1998, 2000, 2002 рр. бібліотеки НАН України залишилися взагалі без передплачених видань. Надходження журналів шляхом МДО протягом цього періоду були найстабільнішим джерелом комплектування.

Наочну картину одержання журналів шляхом МДО представлено у табл. 6.

Таблиця 6

Одержання зарубіжних журналів у 2000–2009 рр.

Роки	Загальна кількість надходження зарубіжних видань шляхом МДО (прим.)	У т. ч. журналів (прим.)	Відсоток журналів від загальної кількості надходження зарубіжних видань шляхом МДО (%)	Передано журналів до фондів (прим.)	
				НБУВ	НДУ НАНУ
2000	17 848	14 131	79,1	5 668	8 463
2001	17 543	13 588	77,4	5 234	8 354
2002	16 346	12 454	76,1	4 766	7 688
2003	15 941	12 535	78,6	5 362	7 173
2004	16 655	11 204	67,2	4 755	6 449
2005	15 358	10 845	70,6	5 030	5 815
2006	15 911	10 999	69,1	5 237	5 762
2007	17 405	11 621	66,7	6 159	5 462
2008	20 053	13 631	67,9	8 189	5 442
2009	19 349	13 030	67,3	7 879	5 151

Статистичні дані свідчать про те, що питома вага журналів протягом десятиліття становила 66,7–79,1 % від загальних надходжень видань шляхом МДО. При цьому кількість журналів, переданих до фондів НБУВ, зросла на 3434 прим., а до фондів бібліотек НДУ НАН України – зменшилася на 3312 прим.

У 2009 р. НБУВ отримувала з країн далекого зарубіжжя 2840 назв (3011 комплектів) журналів: 1473 назви / 1474 комплекти для фондів НБУВ та 1367 назв / 1557 комплектів для фондів бібліотек НДУ НАН України. Порівняно з 2001 р. загальна кількість назв одержуваних журналів зменшилася на 930 назв / 1970 комплектів. Водночас кількість направлених до фондів НБУВ журналів зменшилася на 176 назв, до фондів бібліотек академічних інститутів – на 754 назви (803 комплекти).

Змінився також і репертуар одержуваних шляхом МДО журналів за галузями знань (табл. 7).

Таблиця 7

Одержання журналів за галузями знань у 2000-му та 2009 р.

Роки	Природничі науки (комплекти)	Суспільні та гуманітарні науки (комплекти)	Технічні науки (комплекти)	Універсальні (комплекти)
2001	1 629	1 729	475	155
2009	1 195	1 287	238	120

Наведені порівняльні цифрові дані свідчать про одержані з країн далекого зарубіжжя журнали за різними галузями знань. Такі зміни пов'язані як із загальним зниженням обсягів надходжень літератури, так і з ротацією кола партнерів по МДО.

З країн СНД у 2009 р. надходило 387 назв (398 комплектів) журналів, з них до фондів НБУВ направлено 382 назви, до фондів бібліотек НДУ НАН України – п'ять назв. За тематикою вони розподіляються таким чином:

- природничі науки – 232 назви / 238 комплект;
- суспільні та гуманітарні науки – 125 назв / 130 комплектів;

- технічні науки – 16 назв;
- універсальні – 231 назва.

Найбільше назв журналів у 2009 р. надходило з Польщі – 500 назв/507 компл., Німеччини – 294 назви/308 компл., Росії – 248 назв/257 компл., США – 246 назв/258 компл., Болгарії – 231 назва/312 компл.

Протягом 2009–2010 рр. уперше в практиці роботи з іноземними журналами було проведено багатоаспектне дослідження репертуару журналів, одержаних НБУВ і бібліотеками академічної мережі з усіх джерел як централізованого, так і децентралізованого комплектування на основі інформаційного систематичного показника «Зарубіжні періодичні видання у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та бібліотек науково-дослідних установ НАН України (надходження 2007–2008 рр.)».

Інформаційна цінність журналів визначалася за допомогою компетентних міжнародних джерел. Було проаналізовано специфіку журналів як у друкованій, так і в електронній версії, проведено ранжування журналів за галузями знань, географією їх походження та мовами; визначено кількісну забезпеченість журналами по кожній секції, відділенню, інституту НАН України тощо. Всі одержані показники використовувалися у практичній роботі. Більш докладно про це дослідження йдеться у статті Р. Красій, Н. Малолєтової, О. Полякової «Комплектування НАН України зарубіжними періодичними виданнями в сучасних умовах» [31].

Зважаючи на зміни в соціально-економічному житті України, а також враховуючи інші чинники, що ускладнюють проведення МДО (про які вже йшлося вище), у 2005-му та 2009 р. були проведені дослідження щодо цінової вартості одержаної літератури, тобто рентабельності МДО як одного з джерел комплектування іноземною літературою. Зокрема, у 2009 р. для визначення цін одержуваних НБУВ журналів і продовжуваних видань використовувався міжнародний довідник «Ulrich's periodical directory 2008», відповідно до якого вартість періодичних видань у 2008 р. становила 3 484 375 грн. Крім того, загальна вартість одержаних книг сягнула 257 400 грн., дисертацій – 13 560 грн., видань на електронних носіях – 6 000 грн. Вартість же усіх документів, одержаних у 2008 р. шляхом МДО, становила 3 761 335 грн. Водночас враховувалися: вартість відправлених у 2008 р. книг – 219 050 грн, передплата українських журналів – 242 000 грн, поштові витрати – 272 000 грн, вартість журналів, одержаних безкоштовно від НДУ НАН України відповідно до Постанови Президії № 40 від 11.11.1999 р., – 160 385 грн, заробітна плата співробітників. Таким чином, завдяки цьому

дослідженню вдалося показати ефективність МДО порівняно з іншими джерелами комплектування фондів іноземною літературою.

Незважаючи на обмеженість бюджетного фінансування, в цей період значна увага приділялася також придбанню іноземних монографічних робіт. У невеликих обсягах через посередницькі фірми у Києві здійснювалася закупівля потрібних НБУВ довідкових та енциклопедичних видань.

До речі, на той час ще існувала можливість замовляти нові книги за конкретними запитами. Вони відбиралися з різних бібліографічних джерел та мережі Інтернет, стрімкий розвиток якої давав змогу встановлювати контактні дані установ та авторів. Крім того, значна кількість книг надходила в рамках існуючих угод, а також разових звернень до окремих установ та авторів. Систематично здійснювався взаємообмін списками видань з обмінних фондів.

Надходження монографічних видань до фондів НБУВ та бібліотек академічної мережі шляхом МДО відображені у табл. 8.

Таблиця 8

Кількість одержаних монографічних видань протягом 2000–2009 рр.

Роки	Одержано монографій усього (прим.)	Передає до фондів (прим.)	
		НБУВ	НДУ НАНУ
2000	1 309	1 095	214
2001	1 189	998	191
2002	1 332	1 161	171
2003	877	757	120
2004	1 999	1 884	115
2005	1 936	1 276	660
2006	2 296	1 281	1 015
2007	2 980	2 469	511
2008	2 574	1 859	715
2009	2 939	1 865	1034

Ведучи мову про обмін монографіями з партнерами з різних країн, варто особливо відзначити Національну бібліотеку у Варшаві, Німецьке науково-дослідне об'єднання у Бонні, Бібліотеку Конгресу у Вашингтоні, Національну бібліотеку у Пекіні, Німецьку національну бібліотеку у Лейпцигу, Слов'янську бібліотеку у Празі, Бібліотеку Матиці Сербської у Новому Саді та ін.

Найбільш цінні монографічні видання, які надходили протягом десятиліття, у т. ч. й шляхом МДО, включалися до покажчиків «Енциклопедичні, довідкові та бібліографічні книжкові видання у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і бібліотек науково-дослідних установ НАН України (надходження 2000–2002 рр.)» (2003 р.) та надходження 2003–2005 рр. (2007 р.) [28].

Головною проблемою відправлення української літератури за кордон, починаючи з вересня 2009 р., стала обмеженість коштів на поштові витрати. Крім того, з 2010 р. не була оформлена передплата на українські журнали, бракувало коштів на закупівлю книг для виконання замовлень партнерів по документообміну. До цього слід додати постійні проблеми з митницею – існуюча на той час обмеженість (€ 100) на відправлення та одержання видань тощо. Наведена нижче табл. 9 свідчить, що протягом 10 років відправлення літератури здійснювалося нерівномірно (залежно від суми виділених бюджетних асигнувань), лівову частку надіслані літератури становили журнали.

Таблиця 9

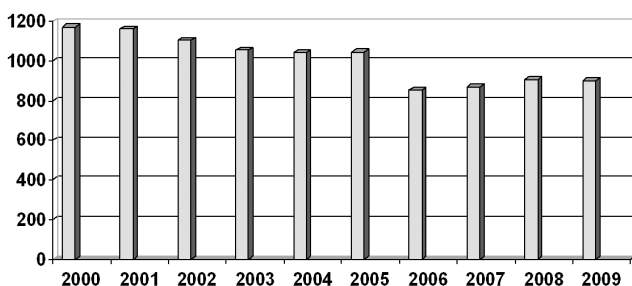
Кількість надісланої шляхом МДО літератури протягом 2000–2009 рр.

Роки	Відправлено літератури за кордон (у т. ч. журналів) (прим.)
2000	18 821 (1 825)
2001	50 707 (40 204)
2002	27 784 (20 626)
2003	27 759 (26 127)
2004	40 392 (38504)
2005	34 001 (27 769)
2006	32 201 (25 956)
2007	26 086 (20 344)
2008	23 758 (17 376)
2009	18 382 (15 387)

Ситуація ускладнювалася ще й тим, що не всі видавничі структури академічних установ виконували Постанову Президії НАН України № 40 від 12.02.1999 р. щодо виділення НБУВ для цілей МДО визначеної кількості видань. Для більш ефективної дії цієї Постанови проводився ретельний аналіз надходження періодичних видань від редакцій НДУ НАН України. Його результати були використані при підготовці нової Постанови Президії НАН України № 306 від 11.12.2009 р. «Про забезпечення Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського науковими виданнями для цілей міжнародного книгообміну». У цьому документі наголошувалося, що «потреба науково-дослідних установ НАН України в отриманні зарубіжної наукової інформації задовольняється шляхом централізованого комплектування зарубіжними виданнями через Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського». Крім того, зазначалося, що в сучасних умовах «єдиним економічно вигідним джерелом отримання зарубіжних видань є міжнародний книгообмін, який стимулює подальший розвиток фундаментальних і прикладних досліджень, сприяє

розповсюдженню українських видань за кордоном, знайомить зарубіжних користувачів зі станом науки та науковцями в Україні».

Протягом 2000–2009 рр. продовжувалося зменшення кількісного складу партнерів по МДО: у 2000 р. НБУВ здійснювала документообмін з 1169 організаціями, у 2009-му – з 901. Динаміку цього процесу відображено на нижченаведеній діаграмі.

Кількість партнерів НБУВ по документообміну у 2000–2009 рр.

Зменшення кількості зарубіжних установ пояснюється тим, що поряд з об'єктивними незворотними процесами, які стримують розвиток МДО в усьому світі, свою роль зіграло й здійснення систематичного контролю за станом документообміну загалом та кожною установою окремо. Тут особливо слід відзначити фронтальну перевірку стану МДО НБУВ у 2006 р., внаслідок якої з різних причин було припинено документообмін з 244 установами, у т. ч. з 60 бібліотеками США, 43 – Польщі, 21 – Франції, 15 – ФРН. Крім того, були припинені документообмінні контакти з багатьма установами країн Азії та Латинської Америки, які ігнорували чинні угоди. Це, зокрема, установи Індонезії, Іраку, Катару, Пакистану, Саудівської Аравії, Гондурасу, Екватору, Нікарагуа, Парагваю, Перу, Уругваю, Чилі. До речі, документообмін з цими країнами НБУВ не проводить й досі, що деякою мірою змінило географічну картину розповсюдження документообмінних контактів Бібліотеки.

Для стабілізації документообмінних контактів та їх активізації велася індивідуальна робота з кожною установою, для розширення кола партнерів по документообміну протягом 2000–2009 рр. було надіслано понад 1500 пропозицій щодо його встановлення.

У наступні роки, незважаючи на подальше ускладнення ситуації з бюджетним фінансуванням, МДО продовжував залишатися основним джерелом комплектування фондів НБУВ і бібліотек НДУ НАН України новою зарубіжною літературою. Порівняно з загальними надходженнями іноземних видань до НБУВ протягом чотирьох років його відсоток коливався від 44,8 до 64 (табл. 10).

Таблиця 10

Кількість зарубіжних видань, одержаних шляхом МДО у 2010–2013 рр.

Роки	Загальна кількість одержаних зарубіжних видань (прим.)	Кількість видань, що надійшли шляхом МДО (прим.)	Співвідношення кількості літератури, одержаної шляхом МДО, до загальної кількості одержаних зарубіжних видань (%)	Передано зарубіжних видань до фондів (прим.)	
				НБУВ	НДУ НАНУ
2010	41 557	19 224	46,2	13 473	5 751
2011	33 419	15 002	44,8	10 254	4 748
2012	26 572	15 266	57,4	10 455	4 811
2013	22 061	14 279	64,7	9 960	4 319

У табл. 11 наведені дані, що характеризують надходження літератури шляхом МДО за видами документів. Вони свідчать, що у кількісному вираженні надходження літератури за цим джерелом протягом останніх чотирьох років перебуває приблизно на одному й тому ж рівні (14–15 тис. прим.), за винятком 2010 р., коли було одержано 3011 мікрофіш. Основне скорочення надходжень відбулося за рахунок журналів. Усього за 2010–2013 рр. до НДУ НАН України було передано 19 629 видань, у т. ч. 1807 книг, 14 074 журнали, 2493 продовжувані видання; до фондів НБУВ – 44 142 видання, у т. ч. 6386 книг, 5963 продовжувані видання, 29 388 журналів. Загалом надходження часописів скоротилося на 2272 прим.

Таблиця 11

Одержання літератури шляхом МДО за видами видань

Роки	Загальна кількість літератури, одержаної шляхом МДО, (прим.)	Книги	Журнали	Прод. видання	Дисертатії	Мікрофіші	Компакс-диски	Газети (фазми)	Анотерафати (прим.)
2010	19 224	2 250	11 360	1 987	381	3 011	207	28	–
2011	15 002	1 626	10 418	1 849	361	615	116	17	–
2012	15 266	2 046	9 635	1 857	414	638	141	20	515
2013	14 279	1 968	9 088	2 250	523	257	156	37	–

Аналіз одержання літератури шляхом МДО за континентами та окремими регіонами засвідчує, що найбільша кількість надходжень припадає на європейські країни (53 % від загальної кількості літератури, що надійшла з усіх континентів та регіонів разом узятих). На другому місці – країни СНД, третьому – азіатські країни. Більш докладні відомості представлені у табл. 12.

Таблиця 12

Одержання літератури за континентами та окремими регіонами у 2010–2013 рр.

	2010	2011	2012	2013
Австралія та Океанія	49	57	56	37
Азія	4 677	2 179	1 880	2 385
Африка	9	11	8	5
Європа	9 866	8 298	7 910	7 460
СНД	2 873	3 006	3 298	2 732
Латинська Америка	71	74	52	48
Північна Америка	1 679	1 377	1 547	1 612

При цьому, найбільша кількість видань шляхом МДО надходила з таких країн (див. табл. 13).

Таблиця 13

Найбільші надходження видань у 2010–2013 рр.

	2010	2011	2012	2013
Німеччина	2 702	2 129	1 799	2 147
Польща	2 195	1 980	1 810	1 931
Росія	2 025	2 362	2 271	1 936
США	1 643	1 346	1 547	1 594
Китай	970	709	723	996
Болгарія	629	366	799	596

Одержання літератури з цих шести країн протягом чотирьох років становило понад половину загальних надходжень літератури шляхом МДО і коливалось від 52,8 % до 64,4 %.

У 2013 р. найбільше назв журналів надійшло з Польщі – 547, Росії – 261, США – 167, Японії – 148, Болгарії – 111, Німеччини – 98. І якщо з Польщі та Росії цей потік наростає, то з усіх інших країн через об'єктивні причини зменшувався.

Сьогодні найбільш складна ситуація з надходженням журналів з Німеччини. Основна причина – припинення у 2010 р. Німецьким науково-дослідним об'єднанням у Бонні виконання функцій центру міжнародного документообміну Німеччини, від якого НБУВ одержувала понад 70 назв наукових журналів. Майже всі ці журнали видавалися приватними видавництвами і мали високу вартість. Нині німецькі партнери НБУВ по МДО не мають фінансових можливостей передплачувати їх для нашої книгозбірні. Крім того, на надходження журналів з цієї країни і до сьогодні продовжує справляти вплив об'єднання Німеччини, адже численні наукові установи НДР були реорганізовані (ліквідовані або об'єднані), а чимало журналів припинили своє існування; через фінансові труднощі наші партнери по МДО не мають змоги видавати власні журнали, а їх друк у приватних видавництвах занадто дорогий.

Починаючи з 2010 р., в умовах відсутності належного фінансування на передплату українських журналів і закупівлю книг, основним джерелом формування обмінного фонду МДО стають періодичні видання Видавничого дому «Академперіодика», видавництва «Наукова думка», редакцій журналів НДУ НАН України; література, що надходить до НБУВ за державними цільовими програмами «Українська книга», «Наукова книга», а також видання НБУВ. До речі, протягом 2010–2013 рр. НБУВ отримала майже 75 тис. видань, зокрема, у 2010 р. – 19 490 прим. (у т. ч. 12 673 журнали), у 2011 р. – 20 842 прим. (у т. ч. 15 775 журналів), у 2012 р. – 20 038 прим. (у т. ч. 15 575 журналів), у 2013 р. – 14 538 прим. журналів.

Щоб Постанова Президії НАН України № 306 від 11.11.2009 р. виконувалася, співробітники Бібліотеки підтримують постійні контакти з редакціями академічних журналів, намагаючись одержати від них

потрібну кількість видань. На жаль, деякі інститути взагалі відмовилися передавати НБУВ свої видання, частина НДУ виділяє НБУВ для потреб МДО недостатню кількість примірників своїх видань, порушуючи тим самим встановлений Постановою порядок і сам принцип централізованого комплектування бібліотек академічної мережі зарубіжною літературою.

Для цілеспрямованого формування обмінного фонду МДО та його ефективного використання ведуться численні картотеки. Всі книжкові видання, які надходять до цього фонду, вводяться до бази даних «Митниця – книги», журнали – до бази даних «Митниця – журнали». З метою залучення широкого кола партнерів для взаємовигідного документообміну в 2013 р. відділ комплексного формування бібліотечних фондів Центру формування бібліотечно-інформаційних ресурсів НБУВ започаткував випуск науково-інформаційного видання «Обмінний фонд Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : бібліографічний покажчик». Того ж року було підготовлено і видано два випуски покажчика, ознайомитися з електронною версією якого та зробити замовлення можна на оновленому сайті НБУВ у розділі «Співробітництво» <http://www.nbu.gov.ua/node/502>.

Загальне уявлення про відправлення літератури за кордон упродовж чотирьох років дає табл. 14.

Таблиця 14

Кількість відправленої за кордон літератури у 2010–2013 рр.

Роки	Загальна кількість відправленої літератури (прим.)	У тому числі			Відправлено МААН			
		книги	журнали	продовжувані видання	Загальна кількість	У тому числі		
						книги	журнали	продовжувані видання
2010	2 499	181	2 158	160	1 619	151	1 468	–
2011	6 649	868	5 406	369	2 699	88	2 510	94
2012	11 337	784	10 098	455	1 967	35	1 932	–
2013	6 707	610	5 204	893	1 550	50	1 372	128

Як бачимо, кількість відправленої впродовж чотирьох років літератури (27 192 видання) у 4,5 раза менше надходжень зарубіжної літератури. Водночас надходження літератури до обмінного фонду МДО відповідно до Постанови № 306, у 2,5 раза перевищують кількість відправлених видань. Тобто має місце накопичення літератури через її нерівномірне розсилання. Значна кількість видань, надісланих за кордон у 2012 р., пояснюється додатковим виділенням НБУВ 70 тис. грн на поштові послуги.

Дані про розсилання літератури за континентами та окремими регіонами впродовж чотирьох років представлені у табл. 15 і свідчать про те, що найбільше українських видань відправлялося до країн Європи (13 436 прим.) та СНД (9318 прим.), що становить 83,6 % від загальної кількості надісланої за кордон літератури.

Таблиця 15

Кількість відправлених видань за континентами та окремими регіонами у 2010–2013 рр.

Континенти та окремі регіони	Роки			
	2010	2011	2012	2013
Австралія та Нова Зеландія	–	19	33	32
Азія	8	321	1 168	768
Африка	–	–	6	11
Європа	216	3 093	6 682	3 445
СНД	2 274	2 991	2 452	1 601
Латинська Америка	–	–	18	131
Північна Америка	1	225	842	719

Щодо окремих країн, то найбільше видань у 2010–2013 рр. було надіслано до Польщі – 3511 прим., Росії – 2822, США – 1702, Великобританії – 1702, Японії – 1009, Китаю – 875 прим.

Через недофінансування поштових міжнародних відправлень проводився пошук альтернативних джерел надсилання видань, які не потребували коштів на пересилку. Передусім, це посольства країн СНД та інших держав в Україні, посольства України в зарубіжних країнах, культурні, наукові та інші товариства, окремі фірми, приватні особи тощо. Особливо активно така посередницька діяльність здійснювалася у 2010-му (передано 1468 видань, що становить 58,7 % від загальної кількості відправленої літератури) та 2011 р. (передано 3540 видань, або 53,2 % від загальної кількості відправлень).

Станом на початок 2014 р. НБУВ здійснювала МДО з 719 установами у 73 країнах світу, які за континентами та окремими регіонами розподіляються таким чином:

Таблиця 16

Склад партнерів НБУВ по МДО за континентами та окремими регіонами у 2010-му та 2013 р.

Континенти та окремі регіони	2010		2013	
	Кількість країн	Кількість установ	Кількість країн	Кількість установ
Австралія та Океанія	3	15	3	8
Азія	13	105	13	87
Африка	4	7	4	8
Європа	34	614	33	486
СНД	11	45	11	42
Латинська Америка	7	33	7	33
Північна Америка	2	70	2	55

Загалом за чотири роки кількісний склад партнерів по МДО зменшився на 170 установ, у т. ч. в Європі – на 128, Азії – на 18, Північній Америці – на 15.

Для розширення контингенту партнерів по МДО у першому кварталі 2010 р. було надіслано за кордон 109 пропозицій щодо встановлення документообміну. У наступні роки у зв'язку з обмеженням фінансування таких спеціальних пропозицій не надсилалося. Проте в процесі здійснення документообмінних операцій упродовж 2010–2013 рр. було відкрито 24 нові установи, серед яких Національна бібліотека Туреччини, Східно-Азійська фундація Південної Кореї, Королівська академія образотворчих мистецтв у Севільї (Іспанія), Університет

Третього тисячоліття у Вроцлаві (Польща), Університет у Тунісі та ін. Істотне скорочення кількості партнерів по МДО відбулося у 2013 р., коли після комплексної перевірки стану документообміну з різних причин були припинені документообмінні зв'язки з 141 зарубіжною установою.

Незважаючи на численні чинники, які з 2010 р. перешкоджають розвитку міжнародного документообміну, НБУВ робить все можливе для збереження налагодженого упродовж багатьох десятиріч механізму функціонування МДО, забезпечення його життєздатності та піднесення ефективності. Насамперед, НБУВ намагається зберегти ядро стратегічних установ-партнерів та репертуар найбільш цінних періодичних видань для планомірного формування бібліотечно-інформаційних ресурсів, спроможних задовольняти запити користувачів.

У нинішній складній ситуації НБУВ при проведенні МДО намагається дотримуватися принципу рівноцінності одержуваної та відправленої літератури (в сучасних умовах часто принцип кількісних показників замінюється грошовим еквівалентом). Систематично проводиться аналітична робота щодо потенційних можливостей кожної установи-партнера по МДО.

Свій практичний досвід роботи референти, які займаються організацією МДО, висвітлюють у публікаціях як з проблем документообміну загалом, так і по окремій країні або установі. Крім того, кожен два роки наші фахівці готують науково-інформаційний систематичний показчик «Зарубіжні періодичні видання у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та бібліотек науково-дослідних установ НАН України (надходження ... рр.)». За період з 2000 р. вийшло друком шість випусків показчика [29].

Аналізуючи роль і значення МДО у різні історичні періоди, можна зробити висновок, що НБУВ своєю багаторічною практичною діяльністю в цій галузі завоювала міжнародне визнання і навіть сьогодні, незважаючи на складні умови, зберігає свій імідж і провідне місце у міжнародному бібліотечному середовищі.

МДО завжди займав суттєве місце у комплектуванні фондів НБУВ і бібліотек НАН України зарубіжною літературою. Особливий розквіт МДО НБУВ припадає на 60–70-ті роки минулого століття, коли було сформовано ядро стратегічних партнерів і репертуар одержуваних періодичних видань. Починаючи з 80-х рр. у НБУВ, як і в багатьох бібліотеках світу, намітилася стійка тен-

денція до скорочення обсягів та показників МДО. У 90-х роках, з поглибленням кризових явищ в економіці, при повній відсутності коштів на придбання іноземних видань за іншими джерелами комплектування, значення МДО значно зростає. Нині міжнародний документообмін є практично єдиним джерелом придбання нової іноземної літератури для НБУВ та бібліотек НДУ НАН України.

Подальше успішне функціонування МДО пов'язане передусім з регулярним бюджетним фінансуванням поштових відправлень. Лише за таких умов НБУВ матиме можливість виконувати свої зобов'язання перед партнерами по МДО.

Потребує перегляду та актуалізації «Положення про міжнародний документообмін». У цей документ необхідно внести зміни, які відбулися після 1992 р. Вкрай важливо досягти більшого сприяння Інформаційно-бібліотечної ради Президії НАН України щодо неухильного виконання академічними інститутами Постанови № 306, якою передбачено виділення НБУВ для потреб МДО необхідної кількості видань.

З метою цілеспрямованого комплектування, зокрема шляхом МДО, фондів НБУВ (відповідно до її статусу національної бібліотеки країни) і бібліотек НДУ НАН України з урахуванням фундаментальних і прикладних наукових досліджень, що здійснюються інститутами, потрібно максимально дотримуватися «Зведеного профілю та положення про централізоване комплектування фондів бібліотек системи Національної академії наук України іноземною літературою», постійно вносити до нього корективи, а також вивчати нові напрями діяльності за щорічними звітами наукових установ НАН України.

Необхідно проводити постійні наукові дослідження МДО з метою розроблення теоретичних, інформаційно-бібліографічних, методичних аспектів даної проблеми, пошуку найважливіших досягнень професійного досвіду у цій галузі та їх практичного впровадження.

У зв'язку з появою електронних документів виникла нагальна потреба у комп'ютеризації процесу обміну такими документами.

Нині головним показником роботи МДО має виступати не збільшення кількості одержуваних видань або кількості партнерів по обміну, а інформаційна цінність одержуваних документів, відповідність їх запитам користувачів. Важливо диференційовано підходити до відбору зарубіжних видань, кількості примірників, зважаючи на їх наукову та інформаційну цінність.

Ефективне проведення МДО великою мірою залежить від нормативно-правового регулювання цього процесу, спрощення митних процедур при отриманні іноземних документів, періодичного перегляду діючих поштових тарифів на відправлення видань за МДО.

Список використаних джерел

1. Архів НБУВ, оп. 1, спр. 65.
2. Архів НБУВ, оп. 1, спр. 110.
3. Архів НБУВ, оп. 1, спр. 270.
4. Архів НБУВ, оп. 1, спр. 632.
5. Архів НБУВ, оп. 1, спр. 658.
6. Архів НБУВ, оп. 1, спр. 661.
7. Архів НБУВ, оп. 1, спр. 670.
8. Архів НБУВ, оп. 1, спр. 671.
9. Архів НБУВ, оп. 1, спр. 676.
10. Архів НБУВ, оп. 1, спр. 720.
11. Архів НБУВ, оп. 1, спр. 726.
12. Архів НБУВ, оп. 1, спр. 743.
13. Архів НБУВ, оп. 1, спр. 770.
14. Архів НБУВ, оп. 1, спр. 797.
15. Архів НБУВ, оп. 1, спр. 813.
16. Архів НБУВ, оп. 1, спр. 819.
17. Архів НБУВ, оп. 1, спр. 864.
18. Архів НБУВ, оп. 1, спр. 898.
19. Архів НБУВ, оп. 1, спр. 935.
20. Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1021.
21. Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1031.
22. Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1146.
23. Бакулин К. Д. Международный книгообмен советских научных библиотек / К. Д. Бакулин. – К. : Изд-во «Наукова думка», 1974. – 150 с.
24. Бібліотеки Києва в період нацистської окупації (1941–1943) : Дослідження. Анотований покажчик. Публікації документів / уклад. : Л. А. Дубровіна, Н. І. Малолетова; Нац. академія наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, І-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Держ. комітет архівів України, Центр. держ. архів вищих органів влади та управл. України. – К., 2004. – 816 с.
25. Державна публічна бібліотека АН УРСР у 1956 р. – К., 1958. – 80 с.
26. Дубровіна Л. А. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941 / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1998. – 337 с.
27. Зарубіжні періодичні видання у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та бібліотек науково-дослідних установ НАН України (надходження 2007–2008 рр.) : сист. покажчик / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; уклад. Р. Л. Красій [та ін.] ; відп. ред. Н. В. Стрішенець. – К., 2009. – 292 с.
28. Енциклопедичні, довідкові та бібліографічні зарубіжні книжкові видання у фондах Національної

бібліотеки України імені В.І. Вернадського і бібліотек науково-дослідних установ НАН України : наук.-інформ. системат. покажч. (надходження 2000–2002 рр.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; уклад. Р. Л. Красій [та ін.] ; ред. Б. П. Якушко. – К., 2003. – 107 с.

29. Зарубіжні періодичні видання у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського та бібліотек науково-дослідних установ НАН України (надходження 2003–2004 рр.) : сист. покажч. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; уклад. Р. Л. Красій [та ін.] ; відп. ред. Б. П. Якушко. – К., 2006. – 425 с.

30. История Центральной научной библиотеки Академии наук Украинской ССР. – К. : Изд-во «Наукова думка», 1979. – 227 с.

31. *Красій Р.* Комплектування НАН України зарубіжними періодичними виданнями в сучасних умовах / Р. Красій, Н. Малолетова, О. Полякова // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – К., 2011. – Вип. 29. – С. 101–107.

32. *Малолетова Н. І.* Міжнародний книгообмін

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–2008. Започаткування. Становлення. Розвиток / Н. І. Малолетова, Р. Л. Красій. – К., 2009. – 144 с.

33. Международный книгообмен Центральной научной библиотеки Академии наук УССР в 1956–1968 гг. – К. : Наукова думка, 1970. – 116 с.

34. Організація міжнародного книгообміну / Б-ка Академії наук УСРР. – К., 1936. – 63 с.

35. *Постернак С.* Всенародня бібліотека України при Всеукраїнській Академії Наук у м. Києві / С. Постернак ; Всеукр. Академія Наук. – К. : Друкарня Всеукраїнської Академії Наук, 1923. – 65 с.

36. *Ряпто А. Й.* Завдання комплектування іноземною літературою науково-дослідних установ АН УРСР / А. Й. Ряпто // Журнал Бібліотеки Академії наук УРСР. – 1946. – № 1. – С. 23–28.

37. Пояснювальні записки до звітів відділу комплектування іноземною літературою за 1961–2005 рр.;

38. Пояснювальні записки до звітів ЦФБІР за 2006–2011;

39. Пояснювальні записки до звітів відділу комплексного формування бібліотечних фондів ЦФБІР за 2013 р.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2014

UDC 027.021(477-25) НБУВ: 021.85 (100)

Nina Maloletova,

researcher, Department of library collections development of the Vernadskyi National Library of Ukraine

Olha Bodak,

Ph. D., head of library and information resources development Center of the Vernadskyi National Library of Ukraine

THE INTERNATIONAL BOOK EXCHANGE OF THE VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE IN THE LIBRARY AND INFORMATION RESOURCES DEVELOPMENT SYSTEM

In the focus of the article is the role and value of the international book exchange for acquisition of collection of the Vernadskyi National Library of Ukraine and the National Academy of Sciences of Ukraine library network by foreign literature. The main tendencies of the international book exchange development, and the irreversible processes of its declining all over the world as well as book exchange perspective are analyzed.

K e y w o r d s: libraries, acquisition sources, international book exchange, scientific information, dissemination of Ukrainian literature abroad.

УДК 027.021(477-25) НБУВ: 021.85 (100)

Нина Малолетова,

науч. сотрудник НБУВ

Ольга Бодак,

канд. ист. наук, руководитель Центра формирования библиотечно-информационных ресурсов НБУВ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ДОКУМЕНТООБМЕН НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ УКРАИНЫ ИМЕНИ В. И. ВЕРНАДСКОГО В СИСТЕМЕ ФОРМИРОВАНИЯ БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННЫХ РЕСУРСОВ

В статье освещаются роль и значение международного документообмена при комплектовании фондов НБУВ и библиотек сети НАН Украины зарубежной литературой на протяжении всего периода существования этого источника комплектования. Анализируются основные тенденции развития МДО, причины сокращения его объемов во всем мире, прогнозы на перспективу.

К л ю ч е в ы е с л о в а: библиотеки, источники комплектования, международный документообмен, научная информация, научные учреждения, распространение украинской литературы за рубежом.

УДК 027.021(477-25)НБУВ:021.6

Тетяна Гранчак,

д-р наук. із соц. комунікацій, зав. відділу НБУВ

Міжкультурна комунікація як напрям діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

У статті висвітлюється діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України у сфері міжкультурної комунікації. Розглядаються основні форми і види роботи щодо налагодження міжнародних культурних зв'язків. Обґрунтовується універсальний характер функціонування НБУВ як «полікультурної» інституції.

К л ю ч о в і с л о в а: НБУВ, міжкультурна комунікація, культурне співробітництво, культурний обмін.

У глобалізованому світі основні відмінності, що визначатимуть обриси нових конфліктів між людьми, наголошував С. Хантінгтон у своїй праці «Зіткнення цивілізацій та перетворення світового порядку» (The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order; 1996), носитимуть не ідеологічний чи політичний, а культурний, цивілізаційний характер. Новітні тенденції світового розвитку – динаміка відносин країн Заходу з ісламським світом, посилення міжнародної ваги Китаю та Індії, географія локальних конфліктів і зон суспільної напруги, включно із ситуацією в Україні – свідчать на користь багатьох висловлених дослідником тез. З огляду на це, підвищеної наукової уваги потребують питання, пов'язані з проблемою налагодження міжкультурної комунікації як інструменту ефективного діалогу різних країн і народів.

Спричинена стрімким розвитком комунікаційних технологій інтенсифікація міжнародних зв'язків заклала необхідне підґрунтя для виникнення у середині ХХ ст. самого поняття «міжкультурна комунікація», початок дослідження феномена якої пов'язують з іменами таких вчених, як Е. Голл, К. Клакхон, А. Кребер, Р. Портер, Д. Трагер, Л. Самовар. Теорії міжкультурної комунікації, що намагалися пояснити дане явище з різних точок зору, розробляли західні дослідники К. Бергер, С. Гантінгтон, Е. Гірш, Е. Голл, Г. Гофстеде, С. Даль [8].

Різні аспекти міжкультурної комунікації висвітлені у працях вітчизняних дослідників О. Гри-

ценка, Л. Губерського, І. Дзюби, Г. Касьянова, І. М'язової, М. Кушнарської, Л. Нагорної, М. Обушного, М. Риженко, П. Осипова, Т. Скубішевської, Б. Слющинського, Г. Козловської та інших, де розглядається предметне поле дослідження з позицій, переважно, філософського, лінгвістичного та етнополітичного підходів.

Водночас необхідно зазначити, що низка теоретичних та практичних питань стосовно впливу міжкультурної комунікації на розвиток сучасного суспільства та індивіда, специфіки здійснення міжкультурної комунікації окремими соціальними інститутами є недостатньо дослідженою. Зокрема, потребують додаткового осмислення особливості та напрями функціонування сучасної бібліотеки у процесах міжкультурної комунікації. Насамперед, у полі зору фахівців повинен перебувати досвід національних бібліотек, які, будучи специфічним інститутом державності, несуть на собі відбиток загальнодержавної стратегії у цій сфері.

Бібліотека – один з найдавніших культурних інститутів суспільства. З позицій соціокультурного підходу її аналізували такі авторитетні вчені, як Н. Бобилева, А. Вансєв, В. Фірсов, А. Чачко, А. Черняк, М. Дворкіна, Б. Володін, К. Генієва, Н. Жадько та ін. [6, с. 21].

Філософсько-соціологічні аспекти участі бібліотеки у міжкультурній комунікації досліджуються К. Генієвою [3], яка у цьому контексті розглядає моделі монологічної та плюралістичної бібліотек. Утім, проблемі функціонування в сис-

темі міжкультурної комунікації національних бібліотек, фонди яких відображають культурні, інтелектуальні надбання нації і презентують міжнародній спільноті її духовне багатство та самобутність, спеціальної наукової уваги не приділялося. Зокрема, це стосується діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ), незважаючи на накопичений установою великий досвід в цій сфері.

Метою статті є висвітлення основних підходів до здійснення міжкультурної комунікації Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського НАН України, аналіз форм і видів роботи установи з налагодження міжнародних культурних зв'язків.

У першу чергу, привертає увагу функціонування НБУВ як «полікультурної» установи, котра орієнтована не лише на кумуляцію апробованої протягом століть інформації, зафіксованої у різних видах документів, але й на формування відповідної мотивації користувачів, які з нею працюють. Отже, Бібліотека спрямовує свої зусилля не лише на формування, збереження фондів, але й на забезпечення умов для успішної соціалізації читачів. З цією метою НБУВ активізує різні засоби комунікації, організовує свою діяльність таким чином, щоб вона допомагала долати бар'єри комунікації і сприяла налагодженню взаємодії користувача з текстами, смислами, людьми.

Серед пріоритетів НБУВ як «плюралістичної» бібліотеки такі види діяльності, котрі не просто передбачають задоволення інформаційних потреб користувачів, а й створюють умови для взаємодії з ними і між ними.

Розвиток сучасної бібліотеки неможливий без професійного спілкування, без обміну досвідом на міжнародному рівні, зокрема без співпраці з такими інтернаціональними спільнотами, асоціаціями, як, наприклад, ІФЛА (International Federation of Library Associations and Institutions – IFLA), діяльність якої вибудовується за вертикальним і горизонтальним принципами, сприяє обміну інформаційними ресурсами між країнами.

Міжнародна співпраця бібліотек передбачає посилення їх ролі як суб'єктів міжнародного культурного обміну і взаємодії. У першу чергу, це стосується відповідного підходу до процесу бібліотечного фондоутворення. У цьому контексті ефективними інструментами є міжнародний книгообмін, поповнення фондів бібліотек іноземною літературою, що надходить з різних джерел. Окремі напря-

ми цієї діяльності НБУВ ґрунтовно проаналізовані у працях Т. Арсеєнко і Н. Малолетової¹.

Ефективна політика Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у сфері комплектування іноземною літературою у підсумку дала змогу забезпечити функціонування в НБУВ Австрійської та Іранської бібліотек, фонду юдаїки.

Австрійська бібліотека, створення якої сприяло оновленню культурно-наукової співпраці між Україною і Австрією, була заснована у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського за ініціативи Федерального міністерства європейських та закордонних справ Австрії у рамках реалізації проекту «Австрійські бібліотеки за кордоном» [1]. У листопаді 1992 р. НБУВ отримала від Австрії універсальну книжкову колекцію німецькою мовою.

Серед основних функцій Австрійської бібліотеки – збирання, зберігання, бібліотечно-бібліографічне опрацювання і введення в науковий і культурний обіг творів австрійських письменників, мовознавців, літературознавців, філософів, економістів, істориків тощо. Першочергове її завдання – забезпечення науково-дослідних установ, громадських організацій, іноземних представництв, широкого читацького загалу інформацією про історію, культуру, науку, сучасне життя Австрії.

При сприянні та фінансовій підтримці Федерального міністерства європейських та закордонних справ Австрії, Посольства Австрії в Україні, Австрійською бібліотекою постійно організовуються

¹ Арсеєнко Т. І. Міжнародний книгообмін як один з видів інформаційної діяльності бібліотеки / Т. І. Арсеєнко, Н. І. Малолетова // Бібліотека. Наука. Культура. Інформація: Наук. праці НБУВ. – К., 1998. – Вип. 1. – С. 281–287; Малолетова Н. І. Міжнародний книгообмін Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, 1918–2008: Започаткування. Становлення. Розвиток / Н. І. Малолетова, Р. Л. Красій; ред. кол. О. С. Онищенко та ін.; наук. ред. Н. В. Стрішенець; НАН України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – К., 2009. – 144 с.; Малолетова Н. Книгообмін НБУВ з бібліотеками ФРН: історичний досвід, сучасний стан та його перспективи / Н. Малолетова // Бібл. вісн. – 1999. – № 2. – С. 11–16; Малолетова Н. Книгообмін Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського з бібліотеками та науковими установами Австрійської Республіки та його особливості / Н. Малолетова // Бібл. вісн. – 2003. – № 5. – С. 15–19; Малолетова Н. Німецьке науково-дослідне об'єднання у Бонні: його діяльність, структура та книгообмінні зв'язки з Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського / Н. Малолетова, Б. Якушко // Бібл. вісн. – 2006. – № 3. – С. 42–48; та ін.

українсько-австрійські наукові конференції, симпозиуми, круглі столи, науково-просвітницькі заходи, пов'язані з загальнодержавною акцією «Австрія читає» (конкурси художнього читання студентів-германістів, презентації та читання перекладів на українську мову творів австрійських авторів). На базі фонду Австрійської бібліотеки проходять практику студенти-германісти вишів Києва.

Прикладом ефективного здійснення НБУВ міжкультурної комунікації є функціонування у її складі Бібліотеки Ісламської Республіки Іран (Іранська бібліотека – Бібліотека ІРІ) [2], створеної у 2003 р. за сприяння Посольства Ісламської Республіки Іран в Україні. Так само, як і Австрійська бібліотека, вона функціонує у рамках відділу міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків НБУВ, є його складником.

Мета створення наукової колекції Бібліотеки ІРІ – забезпечення українських іраністів, істориків, філософів, мистецтвознавців, студентів літературою з іранської проблематики, творами перських класиків та сучасних авторів мовою оригіналу. Користувачами Бібліотеки ІРІ є, насамперед, студенти, які вивчають перську мову у вишах України, викладачі, аспіранти, науковці.

Сьогодні Бібліотека ІРІ тісно співпрацює з відділами культури українських організацій за кордоном, МЗС, дипломатичними установами та культурними представництвами інших країн. Основний акцент у співпраці робиться на фахову інформаційно-бібліотечну діяльність. З січня 2010 р. до послуг користувачів бібліотеки – відкритий доступ до електронного каталогу іранського фонду як у локальній, так і в глобальній Інтернет-мережі.

Бібліотека ІРІ забезпечує необхідною інформацією науково-дослідні установи України, сприяє популяризації історії, культури, науки Ірану, а також всебічно презентує багаті фонди Іранської бібліотеки. Окрім своєї безпосередньої функції, вона виконує роль іранського культурного центру в Україні, на базі якого проводяться різні науково-культурні заходи: семінари, виставки, вечори іранської культури, круглі столи із залученням провідних науковців Ісламської Республіки Іран, олімпіади серед знавців мови фарсі, відзначаються знаменні події в житті іранського народу. Так, щорічно на свято Новрузу (Новий Рік) бібліотека збирає по кілька сот громадян Ірану, що проживають, навчаються, працюють в Україні.

На базі Бібліотеки ІРІ здійснюються дослідження в галузі історії книги, книговидання, історії бібліотечної справи Ісламської Республіки Іран,

результатами яких є відповідні наукові статті, дисертації, монографії, посібники.

Важливим компонентом системи міжкультурної комунікації НБУВ є діяльність відділу фонду юдаїки Інституту рукопису бібліотеки, спрямована на популяризацію духовно-інтелектуальних здобутків єврейського народу та забезпечення джерельної бази досліджень з юдаїки. Зібрання єврейських рукописів, друкованих видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (більше 150 тис. одиниць зберігання) містить авторські рукописи Шолом-Алейхема, унікальний архів єврейської періодики XIX–XX ст. багатьма мовами, велику колекцію видань на ідиш радянського періоду, включаючи дитячі книги, над оформленням яких працювали Марк Шагал, Ель Лисицький, Йосип Чайков та інші видатні майстри.

Зусиллями співробітників відділу фонду юдаїки організовуються тематичні книжково-ілюстративні виставки. Вони представлені, як правило, в електронному вигляді на сайті НБУВ («Іцхок-Лейбуш Перец» – виставка, присвячена єврейському письменнику, класику літератури на мові ідиш, суспільному діячеві, видавцю (<http://www.nbu.gov.ua/node/188>); електронна виставка «Бабин Яр. Біль нашої пам'яті. Документи. Свідчення. Осмислення» до 70-х роковин трагедії, перша з серії виставок, присвячених роковинам трагедії (http://www.irbis-nbu.gov.ua/fond/ir/show/show_005/foto.htm); електронна виставка «100-річчя від дня народження єврейського письменника Гершла (Григорія Ісаковича) Полянкера» (1911 р. м. Умань, Київської губ. – 1997 р. м. Київ) (http://www.irbis-nbu.gov.ua/fond/ir/show/show_004/foto.htm) та ін.).

Активізації діяльності НБУВ у сфері міжкультурної комунікації сприяло відкриття у книгозбірні Китайського залу. А все починалося з організації виставки праць учених-суспільствознавців Китайської Народної Республіки. 18 вересня 2012 р. у її відкритті взяли участь співробітники Академії суспільних наук КНР, Посольства КНР у Україні, Національної академії наук України, НБУВ.

Як зазначив у своєму виступі під час відкриття виставки заступник директора Центру документації та інформації Академії суспільних наук КНР Чжуан Цяньшен, сьогодні у контексті активізації співробітництва між урядами й громадськими організаціями двох країн Академія суспільних наук КНР заінтересована в інтенсифікації наукових зв'язків з Національною академією наук України, налагодженні ефективного обміну науковими здобутками з метою вирішення актуальних проблем, пов'язаних із глобальними суспільними трансформаціями.

Виставка стала своєрідною об'єднаною ланкою, містком, між вченими обох країн, сприяла поглибленню співробітництва між КНР і Україною. Що важливо, усі експонати виставки – наукові праці китайських учених-суспільствознавців з історії, культури, літератури, інших сфер знання були передані в дар НБУВ від Академії суспільних наук Китаю. Виставка заклала підґрунтя для відкриття в НБУВ Китайського залу. Тепер відносини між двома науковими центрами не обмежуватимуться книгообміном. Цілком реальною перспективною є також реалізація спільного видавничого проекту.

Слід наголосити на тому, що Бібліотека сприяє не лише надходженню інформації стосовно інших культур і народів у вітчизняний інформаційний простір, ознайомленню з нею користувачів, а й інтеграції вітчизняного інформаційного ресурсу у світовий інформаційний простір.

Зокрема НБУВ є учасником масштабного проекту з організації Світової цифрової бібліотеки (СЦБ) (англ. World Digital Library) – міжнародної цифрової бібліотеки, яка створена за підтримки ЮНЕСКО та Бібліотеки Конгресу США з метою сприяння міжнародному та міжкультурному взаєморозумінню, вільного та безперешкодного представлення через Інтернет у багатомовному форматі найкращих зразків культурної спадщини різних країн світу, створення ресурсів для науковців, освітян та широких верств населення, розвитку співпраці між інституціями – партнерами проекту.

На сьогодні в СЦБ з фондів НБУВ представлені Євангеліє-апракос (Оршанське Євангеліє) XIII ст., створене 1411 р., Київське Євангеліє, один з п'яти примірників першого видання «Енеїди» І. Котляревського 1798 р., перше видання «Кобзаря» Т. Шевченка 1840 р., яке є найбільш рідкісним серед багатьох його видань і тиражів.

Сприяти розвитку міжкультурної комунікації покликані також міжнародні конференції, наради, «круглі столи» тощо, які постійно проводяться Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського для обміну ідеями стосовно сучасної діяльності бібліотек. Серед пріоритетних тем обговорення на цих форумах – питання створення колекцій, збереження, оцифрування фондів, управління бібліотекою та ін. У цьому контексті помітною подією стало відвідання у червні 2012 р. представницькою делегацією бібліотекарів Білорусі на чолі з директором Фундаментальної бібліотеки Білоруського державного університету П. М. Лапо НБУВ. Під час обміну думками особлива увага приділялася перспективам розвитку проекту НБУВ

«Наукова періодика України» на технологічній платформі з розширеними функціональними можливостями Open Journal Systems. Зокрема констатовалося, що Open Journal Systems може слугувати базою для створення «пан-слов'янської науково-інформаційної магістралі». Учасники делегації виявили інтерес до обговорення перспектив її формування.

На подолання існуючих стереотипів стосовно уявлень про культуру, спосіб життя різних народів спрямовані спільні культурно-просвітницькі заходи, що організовуються і проводяться на базі НБУВ. У першу чергу, йдеться про виставкову діяльність, організацію культурологічних форумів, зустрічей, вечорів, а також участь у спільних міжнародних та загальнокультурних проектах.

Насамперед, тут варто відзначити візит до НБУВ у рамках Днів Відня у Києві 8 листопада 2012 р. австрійської делегації на чолі з мером Відня п. Міхаелем Хойплем, яка взяла участь в урочистому відкритті книжково-інформаційної виставки «Відень – перлина Європи», виставки унікальних карт і нотних видань (із фондів НБУВ); виставки видань австрійської літератури та кінематографа (92 DVD-диски та 196 книг), які мер Відня подарував НБУВ з нагоди 20-річчя Австрійської бібліотеки. Почесні гості відвідали зал Австрійської бібліотеки НБУВ, ознайомилися з виставкою картин Олександра Шеремета, заслуженого діяча мистецтв України, професора НАОМА, члена НСХУ. Австрійська делегація отримала в дар 200 примірників книг від Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, зокрема, твори класиків вітчизняної літератури, історичні та довідкові видання про Україну.

Ефективною формою міжкультурного діалогу є міжнародні наукові конференції, які організовуються на базі національних бібліотек. Для Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського такі форми діяльності стали усталеною традицією². Вони, як правило, супроводжуються презентаціями книжково-інформаційних виставок, що розкривають фонди НБУВ. Відвідувачі мають змогу ознайомитися з монографіями, унікальними рукописами та стародрука-

² Міжнародна наукова конференція «Українсько-сербські історико-культурні взаємозв'язки» (2005 р.), науково-просвітницький захід, присвячений Національному дню Румунії (2006 р.), міжнародна наукова конференція «Україна – Узбекистан : паралелі історичного шляху та магістралі співробітництва в XXI столітті» (2007 р.), наукова конференція «Україна – Туреччина: історія культурних зв'язків і співробітництво на сучасному етапі» (2007 р.), міжнародна наукова конференція «Україна – Греція: зрізи епох» (2008 р.) та ін.

ми, науковими збірниками, художньою та публіцистичною літературою, журналами в яких відбито багатоміжкові історичні зв'язки, спільні та особливі риси культур різних народів. У таких заходах беруть участь народні депутати України; представники посольств в Україні; провідні вчені, відомі письменники, громадські діячі України та зарубіжжя.

Під час конференцій обговорюються комунікаційні процеси між країнами у політичній, дипломатичній, економічній та діловій галузях; питання створення і функціонування культурних центрів; історія і перспективи двосторонніх літературних, наукових та освітніх зв'язків; життя іноземців в Україні та українців за рубежем; як представлена Україна в дослідженнях зарубіжних учених, а зарубіжні країни і народи у розвідках українських учених та ін.

2012 р. помітною подією в НБУВ стала організація за підтримки Посольства Сполучених Штатів Америки в Україні лекції «Карикатура в американській пресі» та виставки американської політичної карикатури.

Завжди очікуваною подією для вітчизняної та зарубіжної наукової спільноти є заходи НБУВ, присвячені Дню слов'янської писемності і культури, які проводяться у Бібліотеці у травні кожного року.

На розвиток міжкультурної комунікації значною мірою орієнтована науково-дослідна та видавнича діяльність Бібліотеки. Так, активізації міжнародного професійного діалогу через подолання термінологічних бар'єрів, залученню вітчизняною наукою актуальних зарубіжних здобутків у галузі бібліотекознавства, розкриттю міжкультурних впливів у сфері розвитку бібліотечної справи сприяють монографічне дослідження провідного наукового співробітника відділу комплектування Центру формування бібліотечно-інформаційних ресурсів НБУВ Н. Стрішенець «Сучасна американська бібліотечно-інформаційна терміносистема», присвячене особливостям трансформації бібліотечно-інформаційної терміносистеми США в контексті розвитку поняттєвого апарату бібліотечно-інформаційної галузі, та «Англо-український словник-довідник інформаційної термінології»³. 2005 р. силами фахівців Національної бібліотеки Ук-

раїни імені В. І. Вернадського було підготовлено і видано посібник «Сербські фольклор і література в українських перекладах та дослідженнях. 1837–2004» [9], присвячений темі міжлітературних зв'язків; у 2007 р. – бібліографічний покажчик «Китай. Корея. Японія» [7]; 2010 р. – покажчик літератури «Українсько-бельгійські літературні зв'язки. 1870–2008» (Київ; Львів, 2010) [10]. Остання праця, що побачила світ завдяки зусиллям Т. Добко, Н. Дацьковій, М. Чиж (НБУВ), Я. Кравця (Львівський національний університет імені Івана Франка), є першою спробою в українській і бельгійській бібліографіях комплексно представити багаторічні українсько-бельгійські літературні зв'язки, які є важливою складовою тісних відносин між нашими країнами і народами в економічній, культурній, гуманітарній сферах.

Покажчик був підготовлений на виконання Плану заходів з реалізації домовленостей, досягнутих під час візиту в Україну Міністра закордонних справ Королівства Бельгія Карела де Гухта у червні 2005 р. Робота тривала понад три роки і, безсумнівно, стане необхідним джерелом для кожного дослідника, науковця, видавця або читача, зацікавленого міжнародним контекстом української літератури, зокрема її контактами з бельгійською літературою.

У виданні наводяться бібліографічні відомості про книги, матеріали наукових конференцій, статті з журналів, збірників, енциклопедій, довідників, газет з 1870-го по 2008 р. Матеріал згруповано у два розділи: «Бельгійська література в Україні» та «Українська література в Бельгії». Кожний розділ складається з підрозділів: «Літературно-критичні праці», «Твори окремих авторів та література про них» і «Народна творчість».

Як відзначив Надзвичайний і Повноважний Посол Королівства Бельгії в Україні Марк Вінк, «цей бібліографічний покажчик із понад 1200 позиціями ... містить не лише роботи українських дослідників, присвячені творам бельгійських авторів, переклади чи згадки про монографії, але й бібліографічні описи дисертацій та різноманітних статей, опубліковані в журналах та інших виданнях французькою або нідерландською мовами» [5, с. 72].

Проблемам розвитку глобальних інформаційних обмінів на базі структуризації міжнародних бібліотечних систем та інших великих центрів концентрації інформаційних ресурсів, включення в цей процес вітчизняних бібліотек, присвячене, підготовлене і видане 2011 року науковцями НБУВ, монографічне дослідження «Інтеграція України у світове співтовариство в контексті роз-

³ *Стрішенець Н. В.* Сучасна американська бібліотечно-інформаційна терміносистема: бібліотекознавчий аспект : монографія / Н. В. Стрішенець ; Національна академія наук України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – К., 2011. – 502 с. ; *Стрішенець Н. В.* Англо-український словник-довідник інформаційної термінології : наукове видання / Н. В. Стрішенець ; Національна академія наук України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – К., 2004. – 330 с.

виту бібліотечних інформаційних технологій» [4].

Крім того, Бібліотека як базова організація міжнародної Ради наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів МААН з 2000 р. опікується виданням збірника наукових праць «Бібліотеки національних академій наук: проблеми функціонування, тенденції розвитку», присвяченого питанням удосконалення інформаційного забезпечення наукових досліджень як головного завдання академічних бібліотек.

Результатом спільної науково-видавничої діяльності НБУВ (як співзасновника) і Українського комітету славистів щодо оприлюднення наукових результатів у галузі славистики, історії і культури слов'янських народів, їхніх взаємозв'язків зі світовою спільнотою, інформаційного забезпечення розвитку цих напрямів досліджень є видання з 2006-го міждисциплінарного збірника наукових праць «Слов'янські обрії».

Реалізація видавничого проекту «Українсько-македонський науковий збірник» стала практичним кроком у розвитку, започаткованого 2004 року на базі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського українсько-македонського науково-культурного співробітництва. Саме тоді в рамках проведення Днів науки Республіки Македонія в Україні в НБУВ відбулися презентація наукових досягнень Македонської академії наук і мистецтв (МАНМ) та книжково-інформаційна виставка «Республіка Македонія: історія, наука, культура, освіта», в експозиції якої було широко представлено літературу з фондів Національної і університетської бібліотеки «Св. Климент Охридски» (Националната и университетска библиотека (НУБ) «Св. Климент Охридски») Республіки Македонія та Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського з історії Македонії, її культури, науки, освіти. Були презентовані комп'ютерна лексикографічна система українсько-македонського і македонсько-українського словника, українсько-македонського і македонсько-українського розмовника; компакт-диск про Національну і університетську бібліотеку «Св. Климент Охридски». Крім того сторони підписали Договір про співробітництво між Національною і університетською бібліотекою «Св. Климент Охридски» і Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського та ухвалили рішення про організацію спільного наукового видання.

Сьогодні в «Українсько-македонському науковому збірнику» висвітлюються теоретичні, практичні питання історико-культурних зв'язків України і Республіки Македонія, результати дослідження у

галузі україністики і македоністики, проблеми філософії, соціології, права, історії, мовознавства, літературознавства, книгознавства тощо [11].

Отже, міжкультурна комунікація НБУВ вирізняється комплексним універсальним характером, різновекторністю, підготовкою різноформатних інформаційних продуктів і послуг. Вона вимагає збалансованого поєднання кумулятивної, комунікаційної, інформаційної та культурно-освітньої функцій; охоплення широкого тематичного кола проблем, з яких готуються інформаційно-аналітичні та наукові матеріали, різні бібліотечно-інформаційні послуги та заходи; використання традиційних та електронних форм інформаційно-комунікаційної взаємодії для формування бібліотечного фонду і забезпечення його доступності для користувачів; підготовки й видання науково-монографічної літератури, періодичних та довідково-бібліографічних видань відповідної проблематики; організації зустрічей, круглих столів, наукових конференцій, виставкової діяльності; сприяння інтеграції вітчизняного інформаційного ресурсу у світовий інформаційний простір.

Список використаних джерел

1. Австрійська бібліотека [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського НАН України. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/node/238>. – Назва з екрана.
2. Бібліотека Ісламської Республіки Іран [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/node/422>. – Назва з екрана.
3. *Гениева Е. Ю.* Библиотека как центр межкультурной коммуникации. – М. : РОССПЭН, 2008. – 208 с.
4. *Горовий В. М.* Інтеграція України у світове співтовариство в контексті розвитку бібліотечних інформаційних технологій / [О. С. Онищенко, В. І. Попик, В. М. Горовий та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – 224 с.
5. *Граб С.* Українсько-бельгійські літературні зв'язки. 1870 – 2008. Бібліографічний покажчик // Вісник НТШ. – 2010. – Вип. 44. – С. 72–73.
6. *Гранчак Т.* Сучасні підходи до вивчення бібліотеки як соціального інституту / Т. Гранчак // Бібл. вісн. – 2012. – № 5. – С. 20–26.
7. Китай. Корея. Японія : бібліогр. покажч / упоряд. : Т. В. Добко, І. П. Бондаренко, Д. В. Близнюк та ін. ; гол. ред. І. П. Бондаренко; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., – 2007. – 380 с.
8. *М'язова І. Ю.* Міжкультурна комунікація : зміст, сутність та особливості прояву (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / І. Ю. М'язова. – К.,

2008. – 18 с. – Режим доступу : http://librar.org.ua/sections_load.php?s=sociology_demography&id=180. – Назва з екрана.

9. Сербські фольклор і література в українських перекладах та дослідженнях. 1837–2004 : матеріали до бібліографії / НАН України, Нац. біб-ка України ім. В. І. Вернадського ; уклад. Д. Айдачич [та ін.] ; голова редкол. О. С. Онищенко. – К., 2005. – 265 с.

10. Українсько-бельгійські літературні зв'язки. 1870–2008 : бібліогр. покажч. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка; уклад. : Т. Добко, Я. Кравець, Н. Дацькова, М. Чиж; редкол.: О. Онищенко, Т. Арсеєнко, В. Горовий [та ін.]. – Київ ; Львів, 2010. – 244 с. Покажч.: с. 221–241.

11. Україно-македонський науковий збірник. – К., 2005–2013. – Вип. 1–6.

Стаття надійшла до редакції 5.08.2014

UDC 027.021(477-25)НБУВ:021.6

Tetiana Hranchak,

Ph. D., head of department of the Vernadskyi National Library of Ukraine

INTERCULTURAL COMMUNICATION AS AN AREA OF ACTIVITY OF THE VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

The article is devoted to coverage the activities of the Vernadskyi National Library of Ukraine of National Academy of Sciences of Ukraine in the field of intercultural communication, reviewing the major forms and types of work carried out by the institution towards establishing international cultural relations. It's grounded the universal character of the Vernadskyi National Library's functioning as a «multicultural» library.

К е у в о р д с: intercultural communication, the Vernadskyi National Library of Ukraine, cultural cooperation, cultural exchange.

УДК 027.021(477-25)НБУВ:021.6

Татьяна Гранчак,

д-р наук по соц. коммуникациям, зав. отделом Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ КАК НАПРАВЛЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ УКРАИНЫ ИМЕНИ В. И. ВЕРНАДСКОГО

В статье освещается деятельность Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского НАН Украины в сфере межкультурной коммуникации, рассматриваются основные формы и виды работы по налаживанию международных культурных связей. Обосновывается универсальный характер функционирования НБУВ как «поликультурной» библиотеки.

К л ю ч е в ы е с л о в а: НБУВ, межкультурная коммуникация, культурное сотрудничество, культурный обмен.

УДК 021.7:004.774.6 Блог

Максим Грет,

мол. наук. співробітник НБУВ

Реклама бібліотек у блогах

У статті розглядаються особливості рекламування бібліотечних послуг у блогосфері. Аналізуються форми і засоби реклами в українських бібліотечних блогах, окреслюються перспективи цієї інноваційної діяльності.

К л ю ч о в і с л о в а: бібліотечний блог, реклама, маркетинг, Веб 2.0.

Реклама послуг – це необхідність, яку диктують сучасні економічні умови. Без здійснення повного комплексу ефективних рекламних заходів сьогодні не може успішно розвиватися і бібліотечна галузь.

Реклама бібліотечних послуг або самої бібліотеки – це один з найважливіших складників комплексу маркетингових дій, в результаті яких інформація доставляється безпосередньо до споживача [1]. При гра-

мотній організації ефект реклами може бути дуже високим. А отже, це сприятиме залученню нових користувачів до бібліотеки, підвищенню запитуваності послуг, що нею надаються. При цьому зростає ефективність роботи книгозбірні, у неї з'являються нові користувачі, зростає її відвідуваність [2].

Рекламуватися можуть не тільки послуги бібліотеки та її діяльність. Реклама – ефективний інструмент створення іміджу самої бібліотеки, по-

ширення інформації про події та заходи, які там відбуваються. Рекламу охоплює всі способи агітації, виставкові та ярмаркові заходи з елементами презентації, друковану продукцію (листівки, проспекти, каталоги, плакати тощо), різні методи стимулювання відвідуваності бібліотеки, зацікавленості в її діяльності: конференції, анонси подій, які в ній відбудуться, новини та оголошення.

Блоги, що стали важливим елементом масової комунікації, привертають увагу значної кількості користувачів Інтернету. Можливість залишати коментарі, висловлювати свою думку з приводу написаного робить їх майданчиками Інтернету, котрі досить часто відвідуються. Кількість людей, які ведуть та читають блоги, продовжує динамічно зростати. Нині блоги почали замінювати собою газети. Все це перетворює їх у інноваційний і разом з тим економічно вигідний засіб різної цільової реклами, у т. ч. і популяризації діяльності бібліотек, послуг, які вони пропонують.

Реклама в блогосфері має величезний потенціал для свого розвитку. Цей вид реклами є досить молодим. Епоха освоєння рекламних просторів у цій інноваційній галузі лише почалася. Його рекламні майданчики на даний момент заповнені матеріалами досить слабо. Тому це дає можливість розміщувати свої рекламні банери і оголошення зі значними конкурентними перевагами.

Рекламних підходів у блогах сьогодні існує досить багато. Зокрема, бібліотеки через блоги популяризують свою діяльність та рекламують послуги, які надають. В деяких блогах викладається інформація про те, що у бібліотеці є безплатний Wi-Fi для відвідувачів. Елементами реклами виступають також посилання на сайти чи блоги інших бібліотек з метою скористатися ще й чужими послугами. Дедалі частіше в блогах викладаються карти на яких вказано, де знаходиться дана бібліотека (чи ряд бібліотек у певному районі) і як до неї дістатися.

Варто зазначити, що бібліотекарі дедалі частіше стають патріотами своєї справи і це проявляється, зокрема, у блогах. У 50 % проаналізованих блогів є відео із YouTube, яке пов'язане із бібліотеками та їхньою діяльністю, і частина цього відео створена самими бібліотеками. Завдяки цьому ресурсу бібліотекарі активно рекламують та просувають як саме читання, так і твори конкретних авторів. Це дає змогу пропагандувати важливість читання серед населення та підносити його середньостатистичний культурний рівень. Читасш – аналізуєш – мислиш.

Не менш важливим є те, що велика кількість блогів активно долучається до різних соціальних мереж, заводячи там свої сторінки та рекламуючи себе, свою

діяльність, а також заходи, пов'язані з бібліотеками.

В останні роки в блогах активно впроваджуються різні гаджети, які не лише полегшують роботу блогерам, які їх ведуть, а й приваблюють читачів блогу. Адаже уможливується: розсилка оновлень електронною поштою, що дає змогу читачам підписатися на нові статті; вікно пошуку – можливість для відвідувача, не виходячи із блогу, робити пошук потрібної для нього інформації; гаджет в блозі дає змогу проводити опитування читачів. Застосування гаджетів не тільки популяризує блог, а й сприяє створенню нових, більш ефективних, елементів, які можна використовувати в інших типах реклами.

Бібліотечний блог – онлайн-щоденник користувача, в якому можна залишати коментарі, висловлюючи свою думку з приводу написаного. Тобто блоги стають місцем, в якому можна обмінюватися корисною інформацією та отримувати її від інших користувачів, шляхом спілкування. По суті, це мережі і віртуальні носії реклами для книжкових товарів і послуг.

Реклама в блогах – відносно новий і досить ефективний метод інтернет-просування компаній, брендів, товарів і послуг. Поряд з рекламою на форумах і в соціальних мережах вона є одним з найважливіших інструментів SMM (Social Media Marketing) маркетингу в Інтернеті. Просування бібліотечного блогу в соціальних мережах дає змогу вибірково впливати на цільову аудиторію, вибирати майданчики, де ця аудиторія більшою мірою представлена, та визначати найбільш відповідні способи комунікації з нею. При цьому є можливість обходити незаінтересованих у конкретній рекламі людей.

Багато блогоплатформ виступають як невеликі соціальні мережі. Вони включають в себе і інтернет-знайомства, і можливості обмінюватися фото, відеоматеріалами. Блоги дають змогу робити як приховану рекламу в соціальних мережах, так і приховану рекламу на форумах. Для бібліотек це має велике значення, адже дає шанс рекламувати себе та свою діяльність і в соціальних мережах, і на різних форумах, що, в свою чергу, сприяє розширенню кола потенційних користувачів, допомагає більш ефективно займатися популяризацією своєї діяльності.

Одним з ключових аспектів реклами в блогах є довіра відвідувачів блогу до того, що публікує його автор. Блог – особисті записи, які оприлюднює людина, тобто це її особистий досвід і пов'язані з ним переживання. Подібна інформація не сприймається як реклама, хоча часом нею і є. Чим популярніший блог, тим значнішою є думка автора запису для читачів. Більшість блогів не тільки відоб-

ражають особисті інтереси автора, а й мають певну тематичну спрямованість – бібліотечну, книгознавчу, соціально-комунікаційну. Також можуть бути блоги бібліотек, блоги бібліотекарів та блоги користувачів бібліотек. У блозі є можливість надавати інформацію від імені бібліотекаря, який коротко, чітко і ясно описує не тільки переваги, роботу бібліотеки, а й сервіси, які можна від неї отримати.

За роки використання блогосфери виокремилися види реклами, які можуть бути розміщені на сторінках блогу. Найчастіше тут використовується прихована реклама і відкрите розміщення різних рекламних матеріалів, які надає рекламодавець.

Реклама в блогах має приголомшливий SEO-ефект (SEO – Search Engine Optimization). Він дослівно перекладається як пошуково-машинна оптимізація. Остання потрібна для того, щоб пошукова система, наприклад Google або Yandex, видавала ресурс при пошуку за певним запитом. Говорячи зрозумілою користувачеві мовою, це просування сайту в топ (перші десять місць видачі або якомога ближче до нього), який дає стійкий і довготривалий результат за рахунок отриманих зовнішніх посилань з блогів, покращуючи основні показники сайту Інтернет-пошуковиків, таких як Google і Яндекс. В епоху Веб 2.0, бурхливого зростання соціальних ресурсів для багатьох користувачів блоги стали більш важливим інформаційним ресурсом, ніж традиційні друковані ЗМІ.

Стосовно SEO-ефекту необхідно відзначити, що отримуючи зворотні посилання з інших сайтів, бібліотеки мають змогу не тільки залучати нових відвідувачів (трафік), але й підвищувати авторитет свого ресурсу в «очах» пошуковиків. Чим більша кількість посилань з інших ресурсів веде на сторінку з ключовим словом – тим вищі позиції сайту за цим ключовиком.

Для підвищення ефективності процесу набору «лінкової» маси доцільним уявляється використання ключових слів у анкерах зовнішніх посилань (анкор (якір) – це текст посилання, клікнувши на який, відвідувач потрапить на сайт власника). Якщо сторінка оптимізована під той чи інший пошуковий запит, то найефективнішим буде використання відповідних ключових слів і в тексті посилання, що веде на цю сторінку.

Важливо використовувати різні анкори. Анкор (від англ. anchor – якір, прив'язка) – це текст посилання, який розташовується між відкриває тегом <a> і закриває тегом . Оптимізуючи сайт, не варто захоплюватися і розміщувати сотні посилань з однаковими якорями, оскільки для пошуковиків це один із найпереконливіших критеріїв спаму. Потрібно вигадувати різні варіанти якорів (си-

ноніми, різні форми слів тощо) і використовувати їх у посиланнях на сайт бібліотеки з інших джерел.

Посилання отримуються різними способами. Найпростіший із них – купівля. Існує безліч сайтів, які можуть розмістити посилання на блог бібліотеки за невелику оплату. Тут доцільно користуватися послугами великих бірж лінків, де зворотні посилання купляються масово. Проте посилання можна отримати і безкоштовно, якщо розміщувати сайт у каталогах; коментувати інші сайти та блоги (в першу чергу ті, які дають змогу залишати зворотний лінк); розміщувати статті в їхніх безкоштовних каталогах; використовувати соціальні закладки; залишати посилання на свій сайт у профілях та передплатах на форумах; просувати свій сайт та окремі статті у соціальних мережах; товаришувати з іншими авторами та блогерами і обмінюватися з ними посиланнями [10].

Робота щодо залучення зовнішніх лінків на блоги бібліотеки повинна здійснюватись постійно.

Користувачі, котрі відвідують сторінки блогу, виявляють інтерес саме до того товару чи послуги, яку пропонує рекламодавець. Якщо рекламна інформація подається у прихованому вигляді, то шанси на успіх рекламної кампанії значно зростають.

Головна відмінність прихованої від традиційної реклами в блогах полягає в тому, що вона добре мімікрує, тобто вдало підлаштовується під зовнішнє середовище, що змінюється, під обставини, новини і обговорення, які часто не можуть зробити такі традиційні маркетингові інструменти, як телереклама, реклама на бігбордах або в друкованих ЗМІ.

Приховану рекламу у блогосфері при грамотному її виконанні практично неможливо виокремити із загальної маси текстів, написаних власником блогу. Вона створюється у вигляді стандартного поста, який може бути як позитивним, так і негативним. Для того, щоб отримати такий пост у блозі, рекламодавець робить замовлення власнику блогу. Найкращий запис, що містить рекламну інформацію, як правило, пропонує сам блогер, якому характерний тільки йому притаманний стиль. Для прихованої реклами можна використовувати і коментарі до посту. За допомогою цих інструментів при достатній відвідуваності блога цілком реально отримати показник конвертації трафіка в клієнтів у межах 7–8 %. Це означає, що за кожні вкладені 100 доларів в рекламну кампанію в блогах можна отримати близько 50 клієнтів з числа відвідувачів (читачів), котрі прийшли з блогу. Це досить високий показник віддачі [4].

Наприклад, рекламне агентство Target Media Group Ukraine, яке спеціалізується на рекламі в

мережі Інтернет, у рамках масштабної кампанії просування продуктової лінійки Gillette Series від Procter & Gamble одним з перших розмістило рекламу клієнта в блогах на Livejournal.com.

Блоги на Livejournal.com – популярна система ведення особистих онлайн-щоденників. За даними системи, на середину жовтня 2013 р. кількість блогерів в Україні на Livejournal.com перевищила 62 тис. людей [10]. Розміщення в блогах банерної реклами продуктів від такої великої компанії, як Procter & Gamble, доводить, що українська блогосфера вже стала жаданою аудиторією для рекламодавців. Українські підприємства, як і зарубіжні, вже готові витратити кошти на іміджеву рекламу та безпосереднє просування продуктів саме в блогах. Таким чином, вони працюють з цільовою аудиторією, орієнтуючи свою маркетингову стратегію не на кількість переглядів банера, а на кількість потенційних клієнтів, які стануть реальними після відвідання ресурсу. Налаштування «живого журналу» Livejournal.com допомагає відвідувачам звертати на себе увагу тих чи інших рекламодавців. Блогери можуть встановлювати на свої сторінки параметри перегляду рекламних оголошень відповідно до свого віку, місця проживання, інтересів і отримувати за це додаткові можливості ресурсу.

Відвідуваність найбільш популярних блогів в українській блогосфері коливається в межах 500–1500 осіб на день, тобто перебуває приблизно на рівні вузькоспеціалізованих онлайн-ЗМІ [9]. У блогах більший інтерактив, ніж на сайтах новин, і якщо банер виявиться настільки цікавим, що його почнуть обговорювати, то рекламу замовника побачать набагато більше потенційних клієнтів.

Отримавши можливість обговорювати подану приховану рекламу в блогах, інтернет-користувач сам стає її носієм і, при можливості, передає її іншим. Таким чином, при правильному «посіві» інформації з блогів включається «сарафанне радіо». Інформація починає «вірусним» чином поширюватися в Інтернеті. Ідея реклами в блогах: рекламне повідомлення під такою оболонкою поширюється по всьому Інтернету. Прихована реклама в блогах не нав'язується, а подається у вигляді рекомендації, що ґрунтується на особистому досвіді.

Прихована реклама здійснюється у кілька етапів:

1. Фахівець «пасивного» відділу розробляє схему поширення реклами в блогах. Завдяки базі «точок спілкування» блогерів, що постійно оновлюється, схеми завжди унікальні.

2. Креативний блогер готує особливу оболонку

для рекламного повідомлення, продумує матеріали, що його супроводжуватимуть.

3. Медіавірус розміщується в блозі авторитетного користувача. Запис розкручується до сотні популярних (за даними служби топ-Яндекса) і поширюється, за підтримки фахівців, подібно до вірусної інфекції всіма блогами планети.

4. Спеціальна особа відстежує і фіксує всі переміщення медіавірусу по Інтернету. Реклама в блогах піддається детальній статистиці, на основі якої готується звіт.

У нашій країні блоги тривалий час вважалися лише пустою тратою часу і не розглядалися як рекламний інструмент, як засіб впливу та роботи з різними інстанціями, потенційними користувачами послуг, що пропонуються. Тому на сьогодні досвідом ефективного використання блогів у бібліотечній діяльності можуть поділитися лише кілька вітчизняних книгозбірень. Зокрема, блог Могилянської бібліотекарки (<http://kmalibrary.blogspot.com/>) можна вважати одним із найкращих, оскільки він великою мірою ґрунтується на закордонному досвіді та професіоналізмі його модератора Т. Ярошенко. Блог, у першу чергу, націлений на роботу із бібліотекарями та студентами, але завжди вміщує в собі щось цікаве і для неспеціалістів. Так, цей блог активно популяризує відкритість бібліотеки для відвідувачів. Він проводить акції, які популяризують бібліотеку серед різних соціальних груп, привертають увагу все нових і нових користувачів (Ніч в Бібліотеці). Не останню роль у популяризації бібліотеки відіграють доступ до різноманітних електронних баз та достатньо демократичні можливості його отримати.

За останні роки відвідувачі блогу здійснили 170 тисяч переглядів. У блозі є мітки – ключові слова, які стосуються різних аспектів діяльності бібліотеки. В блозі подана інформація про послуги, які надає бібліотека: доступ до Інтернету, ксерокопії, видача літератури, доступ до відкритих електронних баз даних каталогів та журналів. Викладається інформація про переваги бібліотеки, зокрема, про відсутність карткового каталогу, наявність 9 бібліотек, 14 читальних залів та 680 робочих місць (з них 46 автоматизованих).

Популяризація бібліотеки здійснюється шляхом проведення різних заходів, конференцій, симпозіумів тощо. Все спрямоване на те, щоб привернути увагу до бібліотеки. До прихованої реклами можна віднести корисні лінки, які присутні в блозі та пов'язані із іншими бібліотеками. Паралельно в блозі періодично подається план заходів бібліотеки на найближчий час.

Цікавим, з погляду просування реклами, є блог Пана Бібліотекаря (<http://panbibliotekar.blogspot.com/>), який рекламує бібліотеку загалом, так і наявні у ній книги, послуги, що надаються. Присутній тут і план проведення конкурсу «Найгірший сайт бібліотеки», який дає змогу, з одного боку, рекламувати бібліотеки, боротися за підвищення якості їх роботи, а з іншого – удосконалювати блоги (сайти). У блозі присутня реклама Національної історичної бібліотеки України як беззаперечного лідера з просування бібліотеки у соціальних мережах. Зокрема, тут показано «Рейтинг українських бібліотекознавчих видань», який укладено за величиною h-індексу, у випадку рівності – за кількістю цитувань. Мета укладання рейтингу – популяризація ініціативи Відкритого доступу серед українських бібліотекарів та видавців бібліотекознавчих видань. Рейтинг українських бібліотекознавчих видань планується оброблювати двічі на рік.

Особливе місце в блозі займає інформація про бібліотечну справу в Figshare, в якому з'явилася категорія Library and Information Studies. Хоча кількість бібліотекознавчих депозитів зростає не так стрімко, як у інших популярних наукових дисциплінах, однак види самоархівованих документів далеко не обмежуються звичними презентаціями та препринтами, а набори первісних експериментальних даних становлять значний відсоток від усіх представлених документів.

Останнім часом Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського активно освоює новітні технології. В найближчому майбутньому вона також планує створити свій блог. Нині НБУВ представлена у фейсбуці (<https://www.facebook.com/cnbinbuv>) Центром науково-бібліографічної інформації, котрий, за своєю структурою ведення, схожий на блог. Він має великий потенціал для розвитку і з часом зможе трансформуватись у повноцінний блог. Діяльність Центру спрямована на комплексне науково-інформаційне та довідково-бібліографічне задоволення запитів користувачів НБУВ шляхом пошуку інформації у фондах бібліотеки, світових інформаційних ресурсах та її електронної, доставки віддаленим користувачам. При цьому паралельно відбувається популяризація бібліотеки, реклама послуг, які вона може надати різним групам читачів.

Враховуючи, що штати більшості бібліотек є невеликими, доцільно створювати персональний блог, яким може займатися конкретний співробітник бібліотеки навіть на громадських засадах. При умові сумлінного і цілеспрямованого наповнення блогу корисним та актуальним контентом є всі

можливості за незначний проміжок часу розрекламувати бібліотеку, привернути увагу до її діяльності, послуг, які вона здатна надавати потенційним користувачам.

Отже, реклама в блогах є чудовим, а головне, не затратним способом просування діяльності бібліотек серед широких кіл користувачів Інтернету. Реклама в блогах на відміну від інших способів ведення рекламних кампаній дає змогу досягати не тільки безпосередніх рекламних цілей, а й істотно поліпшити мережеву репутацію. Позитивом реклами в блогах є те, що тут можна побачити безпосередню реакцію потенційного користувача на послуги, які надає бібліотека (оцінка інформації, видачі інформації, обслуговування користувачів, коментарі, відгуки, рекомендації).

Ефективне використання технології Веб 2.0 та блогів, як їхнього складника, надає низку переваг для успішної реклами роботи бібліотек. А поява технології Веб 3.0, на наше переконання, призведе до революційних технологічних змін та істотно посилить рекламну роль блогів у глобальному інтернет-суспільстві.

Список використаних джерел

1. Поняття реклами, її цілі та функції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://marketing-helping.com/konспекти-lekcz/17-konspekt-lekczj-disciplina-qmarketingq/311-ponyattya-reklamii-czl-ta-funkcz.html>. – Назва з екрана.
2. Некомерційний маркетинг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://marketing-helping.com/konспекти-lekcz/25-kurs-marketinga/525-2011-01-19-20-35-57.html>. – Назва з екрана.
3. Реклама в блогах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.affect.ru/articles/article/show/126.htm>. – Назва з екрана.
4. Павленко А. Ф. Маркетинг : підручник / А. Ф. Павленко, А. В. Войчак – К. : КНЕУ, 2003. – 320 с.
5. Маркетинг : общий курс : учебное пособие / под ред. Н. Я. Калужновой, А. Я. Яковсона. – 2-е изд., испр. – М. : Омега; Л., 2010. – 220 с.
6. Некомерційний маркетинг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bukvar.su/marketing/page,2,135752-Nekommercheskiiy-marketing.html>. – Назва з екрана.
7. Маркетинг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/12121224/marketing/osnovni_vidi_marketingu. – Назва з екрана.
8. Реклама в блогах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://seo.a-sky.ua/%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B0_%D0%B2_%D0%B1%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B0%D1%85. – Назва з екрана.
9. Некомерційний маркетинг: реферат [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ua-referat.com/Некомерційний_маркетинг. – Назва з екрана.

10. Реклама в блогах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mami.org.ua/news/market-news/864> – Назва з екрана.

11. Основи SEO: Зовнішні посилання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://blogosphere.com.ua/2013/10/03/seo-basics-external-links/#more-4231>. – Назва з екрана.

12. Брендинг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uchebnikionline.ru/marketing/marketing_garkavenko_ss/brending.htm – Назва з екрана.

Стаття надійшла до редакції 24.10.2014

UDC 021.7:004.774.6 Блог

Maksym Hret,

junior scientist of the Vernadskyi National Library of Ukraine

ADVERTISING OF LIBRARIES AT BLOGS

The features of non-profit marketing and the possibility of its application in library blogs. Highlights form the promotion of libraries and their services, blogs. Characterized by means of advertising used in Ukrainian library and blogs are the prospects for their use in the future.

К е у в о р д с: Blog, Advertising, Marketing, Web 2.0.

УДК 021.7:004.774.6 Блог

Максим Грет,

мл. науч. сотрудник НБУВ

РЕКЛАМА БИБЛИОТЕК В БЛОГАХ

Рассматриваются особенности продвижения библиотек и их услуг в блогах. Характеризуются средства рекламы, используемые в украинских библиотечных блогах, освещаются перспективы их использования в будущем.

К л ю ч е в ы е с л о в а: блог, реклама, маркетинг, Веб 2.0.

УДК 167.2:001.102

Сергій Кулицький,

канд. екон. наук, доцент, старш. наук. співробітник НБУВ

Подолання прагматичного шуму при підготовці аналітичних продуктів з економічної тематики

У статті прагматичний інформаційний шум розглядається як побічний атрибут інформаційно-аналітичної роботи. На основі емпіричних досліджень проаналізовано закономірності формування прагматичного інформаційного шуму в процесі колективної інформаційно-аналітичної роботи. Запропоновано механізми подолання прагматичного інформаційного шуму при підготовці аналітичних продуктів з економічної тематики.

К л ю ч о в і с л о в а: аналітичний продукт, інформаційно-аналітична діяльність (робота), інформація, прагматичний інформаційний шум, комунікація, метод «ключових слів».

Трансформація функцій українських бібліотек у сучасних умовах дедалі більше пов'язана з їх перетворенням на інформаційно-аналітичні центри, що продукують різні інформаційні продукти, в т. ч. й з економічної тематики. Такі продукти можуть мати описовий (оглядовий) або аналітичний характер. Перші містять фактичні відомості про явища та процеси, а другі

є аналітичними продуктами й, крім фактичних відомостей, передбачають ще й оцінку розвитку явищ та процесів [1, с. 96]. «Зміст аналітичної роботи полягає у приведенні розрізнених відомостей у логічно обґрунтовану систему залежностей (просторово-часових, причинно-наслідкових та інших), що дозволяють дати правильну оцінку як усієї сукупності фактів, так і кожного з них зокре-

ма» [2, с. 60]. При створенні аналітичного продукту відбувається перетворення повідомлень на якісно нову інформацію.

Існує багато визначень поняття «інформація», що вирізняються між собою залежно від сфер їх теоретичного і практичного застосування. При визначенні суті поняття «інформація» для цілей інформаційно-аналітичної роботи варто виходити з критерію корисності (цінності) відповідних повідомлень. Тобто, інформація – це зміст повідомлення про сукупність явищ та подій, що становлять інтерес для певних осіб, організацій, підлягають реєстрації та обробці. Тому та частина змісту повідомлення або інші сигнали, відомості, що не цікавлять користувача є прагматичним інформаційним шумом. При створенні аналітичних продуктів, об'єктивно генерується інформаційний шум.

Проблема інформаційного шуму вивчається нині різними науками. Так, представники кібернетики виділяють три типи інформаційних шумів: фізичний (синтаксичний), семантичний і прагматичний. Фізичний (синтаксичний) шум заважає поширенню сигналу як такого. Семантичний (змістовний) шум представляє собою тип перешкод, що заважає засвоєнню змісту повідомлення адресатом. А прагматичний шум – це зрозуміла, але не потрібна отримувачу частина повідомлення. Хоча генеза та природа перелічених типів інформаційних шумів різні, вони функціонально пов'язані між собою в процесі комунікації [3, с. 358–362].

На причини та механізми появи інформаційних шумів ще у радянський період звертали увагу фахівці-кібернетики (Н. Є. Кобринський, Є. З. Маймінас, О. Д. Смірнов) [3, с. 358–362]. Утім, й нині у дисертаційних роботах з інформаційних технологій, штучного інтелекту більше уваги приділяють семантичному інформаційному шуму, а прагматичний інформаційний шум у кращому випадку є супутнім об'єктом такого аналізу (О. Ю. Краковецький, І. А. Жирякова) [4; 5]. Негативний вплив інформаційних шумів, що заважають сприйняттю аудиторією інформації соціально-політичного характеру зі ЗМІ, досліджується, наприклад, у дисертаційних роботах з журналістики (Л. М. Горденко та ін.) [6]. Однак, у даному випадку йдеться про масову інформацію, тоді як аналітичну інформацію радше треба відносити до категорії спеціальної.

Проблеми саме прагматичного інформаційного шуму (але без вживання цього терміна) розглядаються у роботах фахівців з конкурентної бізнес-

розвідки. Так, О. Доронін наголошує: «ситуація з надлишком інформаційного шуму в інформаційних масивах, що обробляються, набагато небезпечніша, ніж інформаційний голод». Він звертає увагу на так званий «білий шум» як прийом дезінформації аудиторії через подання надмірного обсягу повідомлень [7, с. 227, 234]. Аналогічний підхід до прагматичного інформаційного шуму без відповідної його термінологічної ідентифікації у своїх роботах демонструють І. М. Кузнєцов [2], І. Ю. Нежданов [8] та ін.

Значну увагу проблемі прагматичного інформаційного шуму приділяють співробітники Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (СІАЗ НБУВ). Так, В. М. Горюхов наголошує: «на сьогодні саме некваліфікована частина виробників інформації, заповнюючи систему соціальних комунікацій низькоякісною інформацією, створює проблему інформаційних шумів тепер уже змістовного характеру, що ускладнює пошук потрібних даних учасникам ділового спілкування» [9, с. 19–20]. А на думку Л. А. Чуприни, формування інформаційних шумів, зумовлено, зокрема, комерційними інтересами засобів масової інформації (ЗМІ), котрі наповнюють свої матеріали сенсаційними повідомленнями заради отримання прибутків, застосуванням політехнологічних штампів та свідомим використанням авторами повідомлень ЗМІ маніпулятивних технологій впливу на читацьку аудиторію [10, с. 269–279].

Водночас, проблема прагматичного інформаційного шуму (далі – прагматичного шуму) у сфері обігу інформації саме з економічної тематики на сучасному етапі вивчена недостатньо.

Мета статті – дослідити закономірності формування прагматичного інформаційного шуму в процесі інформаційно-аналітичної роботи та виявити механізми його подолання при підготовці аналітичних продуктів з економічної тематики.

Огляд робіт з питань прагматичного інформаційного шуму показує, що це явище пов'язується авторами, насамперед, з активністю адресантів / характеристиками джерел повідомлень. Але практика підготовки аналітичних матеріалів на економічну тематику свідчить, що генеза прагматичного шуму складніша, вона залежить від низки чинників комунікаційного характеру. Зокрема, тема аналітичної роботи, як правило, остаточно формулюється в результаті комунікації між замовником і відповідальним виконавцем / аналітиком.

Підготовка матеріалу передбачає також функціонування системи внутрішніх комунікацій у колективі виконавців, спрямованих на пошук, збір, оброблення повідомлень й підготовку аналітичного документа. Тому прагматичний шум стає супутнім продуктом певної технології підготовки аналітичного продукту. Його обсяги залежать від характеристик процесу підготовки конкретних документів. Фахівцями зі стратегічної розвідки визначено два основних алгоритми підготовки аналітичних документів (матеріалів) : прямий та зворотний порядки [11, с. 269–279].

Прямий порядок підготовки документів складається з таких послідовних етапів:

перший: полягає в загальному знайомстві виконавців з проблемою, з якої готується документ, та із суміжними питаннями. Складається план роботи із зазначенням термінів її виконання, визначаються необхідні джерела інформації;

другий: визначаються терміни й поняття, що використовуються у документі, який готується, й одночасно виконують функції ключових слів у процесі пошуку і збору повідомлень. Виконання цих вимог забезпечує коректність сприйняття підготовленої інформації всіма її споживачами;

третій: пошук і збір необхідних фактів з різних джерел інформації;

четвертий: обробка й оцінка (тлумачення) зібраних фактів. На цьому етапі в основному відбувається сегрегація зібраного масиву повідомлень на інформацію та прагматичний інформаційний шум;

п'ятий: побудова робочої гіпотези на підставі тлумачення фактів;

шостий: робляться висновки, котрі виступають засобом перевірки (підтвердження або спростування) гіпотези;

сьомий: виклад напрацьованого матеріалу.

Наведений порядок відображає формально-логічну послідовність підготовки інформаційно-аналітичних документів. Його застосування найдоцільніше тоді, коли проблема є відносно новою для виконавців, а їх досвіду недостатньо для оперативного формулювання робочої гіпотези.

Однак, за певних обставин логічна послідовність прямого порядку може замінюватись зворотною послідовністю підготовки інформаційно-аналітичних документів. Її суть полягає в тому, що на перше місце в інформаційно-аналітичному процесі виходить побудова гіпотези. Таке стає можливим, коли аналітик вже має досвід вирішення аналогічних проблем. Він звертається

до свого досвіду та інтуїції, які виконують роль «сховища» ресурсів, необхідних для побудови робочої гіпотези. Далі здійснюється збір фактів, їх тлумачення, робляться попередні висновки. Ці етапи реалізуються у прискореному режимі з метою підтвердження або спростування висунутої робочої гіпотези. Остання може розглядатись у концептуальному плані. Якщо висунута гіпотеза загалом видається правильною, то виконавці переходять до, по суті, прямого порядку підготовки документів за прискореним варіантом його реалізації.

Спочатку ми розглянемо механізми накопичення прагматичного інформаційного шуму за умов прямого порядку підготовки аналітичних документів.

Дослідження закономірностей формування прагматичного інформаційного шуму та механізмів його подолання здійснювалися на основі методичних процедур, напрацьованих автором, які мають поетапний характер і полягають у наступному. Прагматичний інформаційний шум, як зазначалося вище, це – частина змісту повідомлення, що не становить інтересу для користувача. Тому попередньо обсяг прагматичного інформаційного шуму, що формується при підготовці аналітичних продуктів з економічної тематики, можна визначити як різницю між сукупним обсягом повідомлень, які були зібрані для підготовки аналітичного продукту, та кінцевим обсягом цього продукту. При такому методі обрахування обсяг прагматичного шуму, як свідчить практика інформаційно-аналітичної роботи, може становити 93–96 % від сукупного обсягу зібраних повідомлень, а обсяг аналітичного продукту – 4–7 %.

Утім, такий метод обрахунку загалом відображає лише тенденцію щодо співвідношення інформації та прагматичного інформаційного шуму в сукупному обсязі повідомлень, що використовуються для підготовки аналітичних продуктів з економічної проблематики. Водночас такий підхід завищує обсяг прагматичного шуму, оскільки не вся зібрана інформація, що використовувалася для підготовки відповідного аналітичного продукту, безпосередньо увійшла до його кінцевої форми.

Використання зібраних повідомлень для підготовки аналітичного продукту має поетапний характер. Насамперед, із сукупного масиву зібраних повідомлень вилучаються ті з них, що не стосуються теми майбутнього аналітичного продукту, зайві повтори. Невідповідність частини зібраних повідомлень темі аналітичного продукту є наслідком різного тлумачення кодів (ключових

слів) і контексту повідомлень в процесі комунікації між аналітиком, котрий готує відповідний продукт, і працівниками, які здійснюють пошук й збір необхідних для цього повідомлень. Повтори ж повідомлень – побічний результат колективного процесу пошуку й збору необхідних відомостей в інформаційному просторі економіки. Після виключення непотрібних для підготовки аналітичного продукту повідомлень, їх масив, зібраний спочатку, скорочується. Причому, це скорочення буде різним за кількістю та обсягом зайвих повідомлень.

У скороченому масиві раніше зібраних повідомлень виокремлюється та його частина, яка використовуватиметься для підготовки відповідного аналітичного продукту. Це і є, власне, потрібна аналітикові інформація. Таке використання відібраних повідомлень може здійснюватись по-різному:

- аналіз змісту частини дублюючих повідомлень з різних джерел для перевірки достовірності тих зібраних повідомлень, стосовно яких виникають ті чи ті сумніви;
- критичний аналіз змісту повідомлень для формування робочої гіпотези та створення аналітичного продукту відповідно до визначеної теми;
- використання частини повідомлень для цитувань на підтвердження чи спростування певних ідей у аналітичному продукті, що готується.

Тому сукупний обсяг повідомлень, що використовуються для підготовки аналітичного продукту, значно менший від попередньо відібраного для аналізу масиву повідомлень. Хоча сукупний обсяг повідомлень для підготовки аналітичного продукту помітно більший від кінцевої величини цього продукту.

Практика інформаційно-аналітичної роботи свідчить: підвалини формування прагматичного інформаційного шуму закладаються ще на етапі знайомства виконавця з проблемою, з якої готується документ, та визначення понять, котрі використовуються у документі, що готується. Одночасно вони виконують функції ключових слів у процесі пошуку та збору повідомлень. Так, сама по собі змістовно більш широка тема «Розвиток газової сфери України у контексті останніх зрушень на міжнародних ринках газу», яка вимагає для свого висвітлення аналізу ширшого кола пов'язаних з нею питань, потенційно містить більше прагматичного інформаційного шуму, ніж змістовно вужча тема «Проблеми морського видобутку нафти й

газу в Росії». Тому першу тему можна відносити до категорії інформаційно насичених (таку, де існує велика частка повідомлень за темою запиту в сукупному масиві повідомлень, що обробляються), а другу – до інформаційно дефіцитних. Інформаційно насичені теми аналітичних робіт водночас потенційно містять і більше прагматичного інформаційного шуму, порівняно з інформаційно дефіцитними.

Стандартним методом пошуку інформації в електронному середовищі (кіберпросторі) є метод «ключових слів», найпоширеніша версія якого передбачає пошук та відбір текстів, що містять одне обране споживачем інформації ключове слово або словосполучення. Але ні теоретично, ні практично неможливо знайти ключове слово (словосполучення), яке б повною мірою відображало лише проблематику з питань економіки і не стосувалось якихось інших проблем. Тому пошук у комп'ютерній мережі лише за одним ключовим словом (словосполученням) без урахування контексту повідомлень дає багато прагматичного інформаційного шуму. Утім, для семантичного аналізу великих масивів повідомлень компанія «Acetic» спільно з вченими Паризького університету розробила пакет прикладних програм «Tropes», що дає змогу відбирати інформацію відповідно до змістовно пов'язаних ключових слів та понять. Так, назва літака «Міраж» співвідноситься зі словами «літак», «винищувач» [7, с. 171–172]. Тому текст, що містить слово «міраж» як природне явище, не буде залучений для аналізу проблем літакобудування. Це зменшує обсяг потенційного прагматичного шуму на етапі пошуку та збору відомостей. На жаль, НБУВ таких комп'ютерних програм не має.

Відповідно до режиму пошуку та збору повідомлень, фахівці виокремлюють дві методики їх проведення: «метод мжички» та «метод грози» [12, с. 49–50]. За «методом мжички» з усього масиву повідомлень, що постійно опрацьовуються інформаційно-аналітичною організацією, для наповнення баз даних вибирають інформацію, яка регулярно використовується для виконання найбільш поширених за тематикою замовлень. А суть «методу грози» полягає у мобілізації значних технічних, кадрових ресурсів для пошуку та збору інформації з проблематики, що виникає, як правило, у нестандартних для суб'єкта інформаційно-аналітичної діяльності ситуаціях. Через різні часові затрати на пошук та збір інформації за двома зазначеними методиками може бути й різним обсяг інфор-

маційного шуму, що продукується в процесі такої роботи. За звичай, при використанні «методу грози» обсяг прагматичного шуму більший через менший практичний досвід роботи працівників з нестандартними темами.

Отже, подальше накопичення потенційного прагматичного інформаційного шуму, що відбувається на етапі пошуку і збору повідомлень, у подальшому залежить від:

- інформаційної насиченості теми аналітичного документа (зумовлює потенційну кількість повідомлень, що підлягають збору та аналізу);
- порядку пошуку і збору повідомлень (зумовлює кількість розглянутих повідомлень та витрачений на це час).

Наприклад, із 459 повідомлень, зібраних фахівцями відділу технологій електронної обробки інформації СІАЗ НБУВ для аналітичної записки з інформаційно насиченої теми «Розвиток газової сфери України у контексті останніх зрушень на міжнародних ринках газу», автором для подальшої підготовки відповідного матеріалу було використано 295 повідомлень, або 64,3 % від їх початкового числа. А обсяг так чи так використаних повідомлень при написанні цієї аналітичної записки становив 75,5 % від обсягу повідомлень зібраних спочатку. Тобто, прагматичний шум по цій темі, обрхований за кількістю повідомлень, становив 35,7 %, тоді як за обсягами повідомлень – 24,5 %.

Водночас при підготовці аналітичної записки «Проблеми морського видобутку нафти й газу в Росії», тему якої, в умовах України, можна вважати інформаційно дефіцитною, частка прагматичного шуму була значно меншою, ніж у випадку з попередньою аналітичною запискою. Прагматичний шум по темі «Проблеми морського видобутку нафти й газу в Росії», обрхований за кількістю повідомлень, становив 12,1 %, а за обсягами повідомлень – 15,4 % від сукупного масиву повідомлень, зібраних спочатку фахівцями відділу технологій електронної обробки інформації СІАЗ НБУВ. Причому, методика пошуку й збору повідомлень для обох згаданих вище аналітичних матеріалів була однаковою, що також є запорукою коректності проведених порівнянь.

Накопичений на попередніх етапах роботи обсяг потенційного прагматичного шуму виявляється на стадії аналізу зібраних відомостей та тлумачення отриманих фактів. Це пов'язано з тим, що в процесі підготовки аналітичного продукту не використовується доволі багато коротких повідомлень, змістовно дуже близьких між собою, а іноді – й

ідентичних. Тобто, наступні за порядком оброблення повідомлення, на відміну від попередніх, приносять аналітикові не інформацію, а, переважно, прагматичний шум. А у повідомленнях, залишених для подальшої підготовки аналітичного матеріалу, використовується не весь обсяг відомостей, який вони містять, а лише частина.

Проведені нами дослідження свідчать, що сукупний обсяг повідомлень, безпосередньо використаних для підготовки аналітичного продукту, може становити 15–35 % від сукупного обсягу зібраних повідомлень залежно від ступеня інформаційної насиченості/дефіцитності теми такого продукту. Відповідно обсяг прагматичного шуму сягатиме 65–85 %. Так, його обсяг під час роботи над інфомаційно насиченою темою «Розвиток газової сфери України у контексті останніх зрушень на міжнародних ринках газу» становив 80–84 %, а інфомаційно дефіцитною темою «Проблеми морського видобутку нафти й газу в Росії» – 65–70 %.

Саме на етапі аналізу й тлумачення фактів виявляються всі змістовні недоліки організації інформаційного процесу з підготовки аналітичного продукту. Зокрема, це багатозначність тлумачень ключових слів, що є кодами повідомлень, недоліки комунікації у групі виконавців, приховані семантичні бар'єри тощо. Означені проблеми можуть бути об'єктом окремого аналізу. Зауважимо лише, що винятково велике значення для подолання прагматичного шуму має кваліфікація аналітиків, які готують відповідні продукти.

При формуванні гіпотези накопичення прагматичного шуму, як правило, майже не відбувається. Незначне його зростання може статися під час збору невеликого обсягу додаткових відомостей, які іноді потрібні для остаточної побудови гіпотези. А в процесі перевірки гіпотези та формування висновків аналітичної роботи нові обсяги прагматичного шуму майже не формуються, оскільки аналітик на цьому етапі використовує відібрану та проаналізовану інформацію з попередньо зібраного масиву відомостей. Водночас на цих етапах аналітиком продукується якісно нова інформація, якої не було серед зібраних раніше повідомлень.

Теж саме стосується й етапу викладу напрацьованого матеріалу. Адже при підготовці аналітичних матеріалів відбувається стискання та змістовна переробка початкових відомостей. Однак, точно визначити приналежність повідомлення повністю або частково до інформації або ж прагматичного шуму може лише аналітик, котрий го-

тує відповідний матеріал, а не фахівці, які спеціалізуються на пошуку, зборі повідомлень та формуванні відповідних баз даних. Причому обсяг готового аналітичного продукту може становити 4–7 % від сукупного обсягу спочатку зібраних відомостей, але до цього обсягу входить і нова інформація, створена в результаті інформаційно-аналітичної роботи.

Вище ми говорили про механізми накопичення прагматичного інформаційного шуму за умов прямого порядку підготовки аналітичних документів. А тепер зупинимось на специфіці цього процесу за умов зворотного порядку. Наявність відповідного досвіду допомагає аналітикові вже на початку підготовки аналітичного продукту сформулювати робочу гіпотезу, що є запорукою більш точного й економного (з позицій витрачання ресурсів робочої сили та робочого часу) виконання інших етапів інформаційного процесу. Це дає змогу відповідним чином зменшити обсяги прагматичного шуму, які накопичуватимуться у подальшому, особливо на етапі пошуку та збору відомостей за темою аналітичної роботи.

Спираючись на проведені нами дослідження, пропонуємо такі заходи з подолання прагматичного інформаційного шуму під час підготовки аналітичних продуктів на економічну тематику:

1. Чітке визначення кола питань, що підлягають дослідженню в процесі підготовки аналітичного продукту. Це дає змогу скоротити обсяги потенційного прагматичного інформаційного шуму завдяки недопущенню збору зайвих повідомлень до джерельної бази подальшого аналізу.

2. Представлення переліку ключових слів та словосполучень для пошуку повідомлень як системи понять з відповідними змістовними й хронологічними відносинами, спрямованими на скорочення обсягів потенційного прагматичного інформаційного шуму на етапі пошуку й збору відомостей, необхідних для підготовки аналітичного продукту.

3. Регулярні внутрішні групові комунікації між аналітиками та працівниками, котрі здійснюють пошук й збір основної частини відомостей для підготовки аналітичних продуктів дають змогу зменшити на цьому етапі обсяги накопичення потенційного прагматичного інформаційного шуму.

4. Аналіз зібраних повідомлень здійснювати відповідно до ієрархічної схеми, що ґрунтується на методах «швидкого читання» текстів. Спочатку відкидаються зайві повідомлення як такі – непотрібні, повтори, повідомлення, котрі не стосу-

ються суті питання тощо. Це дає змогу скоротити, іноді вельми суттєво, обсяг відомостей, що підлягають подальшому аналізу. Відповідно, скорочуються обсяги потенційного прагматичного інформаційного шуму. Зі скороченого таким чином масиву повідомлень, за методами «швидкого читання», виокремлюються факти, які підлягають критичному тлумаченню. В результаті може суттєво (у 2 – 3 рази і більше) скорочуватися сукупний обсяг відомостей, що підлягають подальшому аналізу.

5. Напрацьований досвід й постійне підвищення кваліфікації аналітика є запорукою правильного формулювання робочої гіпотези, висновків по роботі та коректного викладу змісту аналітичного продукту, очищеного від прагматичного інформаційного шуму.

Висновки. Отже, повідомлення про сукупність явищ та подій, що становлять інтерес для заінтересованих осіб і організацій, підлягають реєстрації та обробці. А та частина змісту повідомлення або інші сигнали, відомості, що не становлять інтересу для користувача, є прагматичним інформаційним шумом. При створенні аналітичних продуктів об'єктивно генерується прагматичний інформаційний шум, оскільки він стає супутнім результатом певної технології підготовки такого продукту, включаючи чинники комунікаційного характеру. Обсяги цього шуму залежать від характеристик процесу підготовки конкретних документів.

Дослідним шляхом встановлено, що потенційний прагматичний шум накопичується на етапах знайомства виконавців з проблемою, з якої готується документ, й визначення відповідних термінів – ключових слів для подальшого пошуку відомостей, а також під час пошуку та збору необхідних повідомлень. Накопичений на попередніх етапах інформаційно-аналітичної роботи обсяг потенційного прагматичного шуму виявляється на стадії аналізу зібраних відомостей та тлумачення отриманих фактів. У подальшому, при побудові робочої гіпотези, її перевірці та викладі змісту аналітичного продукту, емпіричним шляхом прагматичний шум виявляється, але майже не накопичується.

Для подолання прагматичного шуму при підготовці аналітичних продуктів на економічну тематику необхідно чітко окреслювати коло питань, що підлягають дослідженню в процесі підготовки аналітичного продукту, а також перелік ключових слів, словосполучень для пошуку повідомлень як системи понять, що пов'язані між собою змістов-

но й хронологічно. Це дасть змогу скоротити накопичення обсягів потенційного прагматичного шуму на етапі пошуку й збору відомостей. При цьому внутрішні групові комунікації між аналітиками та працівниками, котрі здійснюють пошук й збір основної частини відомостей для підготовки аналітичних продуктів, допоможуть зменшити накопичення потенційного прагматичного шуму й значно полегшити подальшу роботу з підготовки аналітичного продукту.

Список використаних джерел

1. Гитман Л., Джонк М. Основы инвестирования / Л. Гитман, М. Джонк – М. : Дело, 1997. – 1008 с.
2. Кузнецов И. Н. Учебник по информационно-аналитической работе / И. Н. Кузнецов. – М. : ООО Изд-во Яуза, 2001. – 320 с.
3. Кобринский Н. Е., Майминас Е. З., Смирнов А. Д. Экономическая кибернетика / Н. Е. Кобринский, Е. З. Майминас, А. Д. Смирнов. – М. : Экономика, 1982. – 408 с.
4. Краковецький О. Ю. Інформаційна технологія оптимізації пошуку документів у веб-системах: автореф. дис. ... канд. техн. наук: 05.13.06 / О. Ю. Краковецький. – Вінниця, 2011. – 18 с.
5. Жирякова І. А. Об'єктно-орієнтовані моделі і інструментальні засоби дослідження феномена сфокусованої уваги: автореф. дис. ... канд. техн. наук : 05.13.23 / І. А. Жирякова; Одеськ. нац. політех. ун-т. – Одеса, 2009. – 22 с.

6. Городенко Л. М. Засоби масової комунікації у контексті громадської думки : формування, функціонування, жанрові прийоми: автореф. дис. ... канд. філолог. наук: 10.01.08 / Л. М. Городенко; Ін-т журналістики Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – 12 с.

7. Доронин А. И. Бизнес-разведка / А. И. Доронин. – М. : Издательство «Ось-89», 2003. – 384 с.

8. Нежданов И. Ю. Аналитическая разведка для бизнеса / И. Ю. Нежданов. – М. : Издательство «Ось-89», 2008. – 336 с.

9. Горовий В. Соціальні інформаційні комунікації і розвиток бібліотечної діяльності / В. Горовий // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Асоц. б-к України. – К., 2009. – Вип. 23 – С. 7–25.

10. Чуприна Л. Проблема інформаційних шумів при використанні оперативної інтернет-інформації для підготовки інформаційно-аналітичних матеріалів / Л. Чуприна // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / НАН України; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; Асоц. б-к України. – К., 2009. – Вип. 23. – С. 269–279.

11. Плэтт В. Стратегическая разведка. Основные принципы / В. Плэтт. – М. : Издательский Дом «Форум», 1997. – 376 с.

12. Хант Ч., Зартарьян В. Разведка на службе вашего предприятия / Ч. Хант, В. Зартарьян. – К. : Укрзакордонвизасервис, 1992. – 160 с.

Стаття надійшла до редакції 19.08.2014

UDC 167.2:001.102

Serhii Kulytskyi,

Ph. D., Senior researcher, Vernadskyi National Library of Ukraine

OVERCOMING OF PRAGMATIC INFORMATION NOISE IN THE PREPARATION OF ANALYTICAL PRODUCTS ON ECONOMIC SUBJECTS

Pragmatic information noise is discussed in the article as a side effect of informational and analytical work. Patterns of formation of pragmatic information noise in the process of collective informational and analytical work are analyzed based on empirical researches. Mechanisms to overcome pragmatic information noise when preparing analytical products on economic subjects are offered.

К л ю ч е в ы е с л о в а: analytical product, informational and analytical activity (work), information, information noise, communication, keywords method, pragmatic information noise.

УДК 167.2:001.102

Сергей Кулицький,

канд. экон. наук, доцент, старш. науч. сотрудник НБУВ

ПРЕОДОЛЕНИЕ ПРАГМАТИЧЕСКОГО ИНФОРМАЦИОННОГО ШУМА ПРИ ПОДГОТОВКЕ АНАЛИТИЧЕСКИХ ПРОДУКТОВ НА ЭКОНОМИЧЕСКУЮ ТЕМАТИКУ

В статье прагматический информационный шум рассматривается как побочный атрибут информационно-аналитической работы. На основе эмпирических исследований проанализированы закономерности формирования прагматического информационного шума в процессе коллективной информационно-аналитической работы. Предложены механизмы преодоления прагматического информационного шума при подготовке аналитических продуктов на экономическую тематику.

К л ю ч е в ы е с л о в а: аналитический продукт, информационно-аналитическая деятельность (работа), информация, прагматический информационный шум, коммуникация, метод «ключевых слов».

УДК 01:923

Надія Стрішенець,

д-р іст. наук, зав. відділу НБУВ

Діалог бібліографів

Рец. на кн. : Листування Юра Меженка з Ярославом Дашкевичем (1945–1969) / Нац. акад. наук України, Львів. нац. наук. б-ка ім. В. Стефаника, відділ іст. колекцій ; упорядники Р. Дзюбан, Г. Сварник. – Львів, 2009. – 372 с. : іл.

І з темряви, з Великої розлуки
Звучать давно безмовні голоси.

В. Свідзинський

Перша добірка епістолярної спадщини Юрія Олексійовича Меженка – видатного українського бібліографа, книгознавця, директора Бібліотеки Академії наук України у найважчий – повоєнний – період її існування, була видана Львівською національною науковою бібліотекою України ім. В. Стефаника у 2002 р. Тоді з'явилися друком «Листи Юрія Меженка до львів'ян (1923–1969)», упорядковані й прокоментовані відомим українським бібліографом, бібліографознавцем Марією Андріївною Вальо¹.

Видання «Листування Юра Меженка з Ярославом Дашкевичем (1945–1969)», підготовлене науковцями ЛННБУ ім. В. Стефаника Романом Дзюбаном і Галиною Сварник, виокремлює з-поміж львівських адресатів Ю. О. Меженка постать Ярослава Романовича Дашкевича, з яким Ю. Меженка єднали не лише фахові інтереси, вболівання за українську книжкову та бібліотечно-бібліографічну справу, але й глибока людська приязнь. Частково ці листи друкувалися Я. Дашкевичем у 1992 р. до сторіччя від дня народження Ю. Меженка². Пізніше їх разом з передмовою Ярослава Романовича включила до своєї книги М. А. Вальо. Зауважимо, що у новому виданні листи представлені значно повніше. Листування охоплює період від жовтня 1945-го до 1969 р. – останнього року життя Ю. Меженка – і включає не лише його листи, як у попередній добірці, але й листи Ярослава Романовича. Існує у ньому, щоправда, трагічна перерва, пов'язана з арештом та перебуванням Я. Дашкевича у радянських таборих (1949–1956).

Початок листуванню поклала спільна підготовча робота над створенням повної ретроспективної бібліографії українського друку, яку за тодішньою термінологією називали Українським бібліографічним репертуаром на зразок «Універсального бібліографічного репертуару» («Répertoire Bibliographique Universel») Міжнародного бібліографічного

інституту в Брюсселі. Ця фундаментальна тема, власне, і поріднила двох бібліографів – молодого початківця Я. Дашкевича і Ю. Меженка, який вже не вперше у своїй фаховій біографії звертався до неї, вірячи і не вірячи у її здійснення. У 1943 р. Ю. Меженко писав: «На жаль, маю передчуття, що мені не доведеться працювати в цій справі. Щось таке перешкодить і то радикально, а не тимчасово затримає. А як же хотілося б попрацювати. Здійснити мою давню ідею Українського бібліографічного репертуару»³.

Дві визначні особистості відразу відчували близькість душ, незважаючи на значну (майже 35 років) різницю у віці. І саме Український бібліографічний репертуар, який донині залишається актуальним, визначив головну тематику початкового періоду листування.

Як відомо, джерельна база української бібліографії через постійні утиски та переслідування національної культури не надто багата. Відсутні й узагальнювальні монографії радянського періоду на цю тему. Відома добротна робота І. І. Корнейчика «Історія української бібліографії» (Х., 1971) охоплює лише до-революційний період. Тому публікація листів, у яких автори порушують питання методики створення бібліографії українського друку, а саме: відбору бібліографічних джерел, які лягли б в основу роботи; підготовки інструкції з опису видань; ставлення до зарубіжної україніки і т. п. – збагачує джерельну базу, історико-культурне тло сучасних і майбутніх досліджень.

Починаючи з 1940-х рр. значне місце в епістолярії двох бібліографів посідає шевченкіана, колекцію якої Ю. Меженко збирав упродовж десятиліть. До її складу входили не лише книги, журнали, журнальні та газетні статті, а й живопис, графіка, скульптура, фотографії, рукописи тощо. Я. Дашкевич допомагав поповнювати колекцію переважно західноукраїнськими, польськими публікаціями, спеціально відстежуючи їх. Листування дає уявлення про зміст та наповнення шевченкіани. А вже відтоді, як Ю. Меженко на початку 1960-х років передав свою безцінну ко-

¹ Листи Юрія Меженка до львів'ян (1923–1969) / упоряд., передмова, примітки М. А. Вальо. – Львів, 2002. – 324 с. : іл. Рец.: Стрішенець Н. В. Епістолярна спадщина Ю. Меженка // Бібл. вісник. – 2003. – № 5. – С. 56–58.

² Пам'яті Юрія Меженка / Публ. та прим. Я. Дашкевича // Сучасність. – 1992. – № 10. – С. 116–123.

³ Стрішенець Н. В. Бібліографічна спадщина Юрія Меженка / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1997. – С. 51.

лекцію до Інституту літератури ім. Т. Шевченка АН України, ні її опису, ні публікацій про неї фахівців Інституту так і не з'явилося.

У листах заслуговують на особливу увагу відомості стосовно бібліографування творів Т. Шевченка. Укласти повну бібліографію видань творів Кобзаря Ю. Меженко почав ще працюючи в Українському науковому інституті книгознавства. У 1930 р. він опублікував «Матеріали до «Шевченкіани» за роки 1917–1929»⁴. Його робота у цьому напрямі особливо активізувалася на початку 1960-х рр., напередодні пам'ятних шевченківських дат. Окрім іншого, у листуванні знаходимо й дані щодо бібліографічного опису окремих видань Т. Г. Шевченка (с. 220, 226–229, 234–239, 245–250); у переказі С. В. Щурата наводиться історія видання третього тому Т. Г. Шевченка у Львові напередодні війни (с. 256).

Саме з листа Ю. Меженка до Я. Дашкевича довідуємося, чому видання бібліографії творів Кобзаря, підготовлене Ю. Меженком, так і не з'явилося друком: «Остаточно переконався, що надрукувати бібліографію окремих видань Шевченкових творів в такому плані, як я її приготував (тобто повну), неможливо і через це пропала до роботи всяка охота. Залишилося з десятків не описаних *de visu* видань. Сяк так закінчу їх і складу рукописи в архів. Може колись, коли я буду не на землі, а в землі, воно знадобиться» (с. 262, Лист Ю. Меженка. 12 квітня 1963, Київ). З'ясовується і доля колекції екслібрисів, яку збирав Ю. Меженко (с. 277), і частково доля його особистої бібліотеки: «У мене були і «Дзвони», і окремі видання. Тепер вони в бібліотеці Інституту літератури» (с. 293, Лист Ю. Меженка. 24 січня 1966, Київ).

Книга містить матеріали, присвячені роботі Я. Дашкевича над словником псевдонімів, а також про спільну копійку працю над бібліографічним покажчиком до журналу «Житє і слово»⁵ наприкінці 1950-х рр. Примірник покажчика для редакції з рукопису Ю. Меженка вже переписувала його дружина О. О. Готт, адже почерк самого бібліографа через хворобу погіршився. Роботу надрукувати не вдалося, а ретельно виписані нерівним почерком літнього вченого сторінки покажчика так і залишилися архівним матеріалом.

Тим часом у 1968 р. у Львові вийшов систематичний покажчик змісту цього журналу, підготовлений П. Баб'яком⁶.

Листи є не лише автопортретами – за висловом М. Коцюбинської⁷. У них знаходимо і побіжно змальовані портрети людей, з якими адресатів зводила доля (І. Т. Карпова – с. 36–37, К. І. Малицької – с. 37, Ф. К. Сарани – с. 106–107). Частина листів, особливо другого періоду – після ув'язнення Я. Дашкевича, можна віднести до листів-розмов. Їх темою дедалі частіше стає здоров'я (Юрія Олексійовича, його дружини – Ольги Олександрівни, матері Я. Дашкевича – Олени Степанів), поточні події. Вдале хронологічне розміщення у рецензованому виданні листів обох адресатів (лист – після нього лист-відповідь) допомагає простежити спілкування у діахронії.

Епістолярія – це ще й хроніка доби. Вона пропускає у рядках та між ними, хоча багато речей адресати й не довіряли паперу. Атмосфера утисків, переслідувань особливо відчутна у листах Я. Дашкевича практично впродовж всього листування. У передмові Г. Сварник наводить уривки виступів на загальних зборах Львівської бібліотеки Академії наук УРСР у грудні 1949 р., спрямованих проти Я. Дашкевича. Вони дуже рельєфно відбивають тогочасний життєвий контекст (с. ХІХ–ХХ). Навіть сучасників, які мають у розпорядженні значний масив історичних свідчень про переслідування українських діячів, вражає зміст виступів. Тим більше, що це вже були не 1930-ті роки. Гідне подиву, як ще зовсім молодий Я. Дашкевич зміг пережити це свавілля.

Відчуті історичний контекст допомагає і згадана передмова з біографічною канвою обох адресатів, і розлогий коментар. Охоплено значний історичний період, що не могло не викликати деяких неточностей. Хотілося б звернути увагу на деякі з них і лише з тим, щоб запобігти їх повторенню, переходу до інших видань.

Наприклад, твердження про те, що Ю. Меженко займався бібліографуванням української технічної літератури ще з 1930-х років, працюючи «над українською й російською періодикою» (с. VIII). Зауважимо, що робота Ю. Меженка на початку 1930-х років була пов'язана з бібліографуванням не української й російської, а зарубіжної наукової літератури, у т. ч. періодики. І згадані у передмові бібліографічні бюлетені з електротехніки, силікатів та поліграфії⁸ (с. VIII) були підготовлені за редакцією

⁴ *Меженко Ю.* Матеріали до «Шевченкіани» за роки 1917–1929»: [бібліогр. покажч. : 87 назв] // Життя й революція. – 1930. – Кн. 3. – С. 183–192.

⁵ Виходив у Львові (1894–1897) за редакцією І. Франка.

⁶ «Житє і слово», 1894–1897 : систематичний покажчик змісту / склав П. Г. Баб'як ; ред. і передм. М. П. Гуменюка. – Львів, 1968. – 83 с. Часткове порівняння двох робіт див.: *Стрішенець Н. В.* Бібліографічна спадщина Юрія Меженка... – С. 69.

⁷ *Коцюбинська М. Х.* Листи і люди : Роздуми про епістолярну творчість. – К. : Дух і літера, 2009. – С. 28.

⁸ Укладачам біобібліографії Ю. Меженка не вдалося розшукати цих бюлетенів ні в бібліотеках, ні в архівах Києва. Відомості про вихід бюлетенів з електротехніки, силікатів та поліграфії було взято зі списку друкованих праць вченого, що зберігається у персональній справі Ю. Меженка в Архіві Президії НАН України. Див.: Юрій Олексійович Меженко (1892–1969) : матеріали до біографії / НАН

Ю. Меженка під час його перебування на посаді керівника бібліографічного кабінету Пресбюро закордонної наукової літератури у Харкові.

Або, приміром, слід було б обґрунтувати, чому у передмові, де згадується дата звільнення Ю. Меженка з посади директора Бібліотеки Академії наук УРСР та від'їзду до Ленінграда, використано посилання: «за інформацією С. Білокопя» (с. XVIII). Адже у біобібліографії Ю. Меженка, підготовленій у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського на основі достатньо переконливої джерельної бази, подано усі ці дати⁹.

Щодо біографічних відомостей про Ярослава Стешенка (с. 315–316). Тут варто зауважити, що вдруге його заарештували у Харкові, а не в Уральську. Цей арешт закінчився засланням до Уральська, де він був знову ув'язнений і етапований на Колиму. Я. Стешенко відбував ув'язнення у с. Стрелка (340 км від Магадана), про яке він також згадував у листах¹⁰.

Відзначимо деякі інші дрібні недогляди: БАН УРСР – аббревіатура Бібліотеки Академії наук УРСР у Києві, а не Львівської бібліотеки АН УРСР, про яку йдеться (с. XII). У передмові до видання згадується «бібліотечний з'їзд, який відбувся у Києві наприкінці 1948 р.» (с. XIII). Незважаючи на те, що саме так називає у своєму листі від 17 грудня 1948 р. цю подію Я. Дашкевич (зрештою, приватне листування не вимагає документальної точності), очевидно, йдеться все-таки про Республіканську нараду бібліотекарів, що відбулася у листопаді 1948 р.¹¹ Павло Іванович Гнип (1902–1970) не міг бути випускником Київського бібліотечного інституту у 1929 р. (с. 320), оскільки такого вишу у Києві тоді не було. Як відомо, бібліотечний інститут з 1935 р. існував у Харкові, у 1964-му він був реорганізований у Харківський державний інститут культури (нині Харківська держав-

на академія культури). Буквальний переклад з французької «carte blanche» як «біла картка» (с. 169) точніше було б подати як «карт-бланш», оскільки у даному випадку Ю. Меженко мав на увазі переносне значення цього словосполучення: необмежені повноваження, повна свобода дій.

Роки життя співробітниці Книжкової палати, перекладача В. М. Каліхевич подані з посиланням на книгу Є. Соколинського¹². Звичайно, автори коментаря не могли знати, що відомості про Віру Миколаївну були записані Є. Соколинським зі слів авторів біобібліографії Ю. Меженка. Але якщо дата народження В. М. Каліхевич у них задокументована, то точних відомостей про те, коли померла В. Каліхевич, немає. Є лише усні свідчення, у т. ч. її небожа – Олеся Каліхевича, що вона померла молодою, у 34 роки¹³. Однак це не давало підстав російському науковцеві ставити точний рік смерті – 1931-й – без жодних застережень. Тим більше, що просте додавання років у таких випадках не завжди спрацьовує. Так, якщо людині в середині того ж 1931 року виповнилося 34 роки, то і впродовж першого півріччя наступного 1932 року їй буде все ще 34 роки. Не хотілося б, щоб не підтверджена джерелами дата переходила від видання до видання.

Загалом же видання, що рецензується, оприлюднює надзвичайно цінні документи своєї доби. Привертає увагу гарне оформлення книги, з використанням екслібриса бібліотеки Ю. Меженка роботи Л. С. Хижинського. Наявність допоміжних покажчиків імен та географічних назв, ретельно підбраного ілюстративного матеріалу, у т. ч. рідкісних фотографій з приватного архіву Я. Р. Дашкевича, збагачує і розширює видання. Та обставина, що Ярослав Романович ще зміг виступити у ролі наукового редактора, надає книзі особливої ваги і цінності.

Ю. Меженко вирізнявся послідовною діяльністю, спрямованою на «якнайтісніше єднання (незважаючи на політичні кордони) вчених Сходу і Заходу України»¹⁴. Починаючи з 1920-х років, він постійно виявляв підвищений інтерес до наукового життя Західної України, підтримував зв'язки з багатьма діячами цієї частини України. І марно з усього обсягу епістолярної спадщини видатного бібліографа його листування з львів'янами вже вдруге вшанується окремою книгою.

України, ЦНБ ім. В. І. Вернадського, Ін-т укр. археографії; укладачі Т. А. Ігнатова, Н. В. Козакова, Н. В. Стрішенець. – К., 1994. – С. 82; *Стрішенець Н. В.* Бібліографічна спадщина Юрія Меженка... – С. 79.

⁹Юрій Олексійович Меженко (1892–1969): матеріали до біографії... – С. 45.

¹⁰*Стрішенець Н. В.* Ярослав Стешенко: «...Чекати на мене... божевільна і марна вигадка» // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; Асоціація б-к України. – К., 1999. – Вип. 2. – С. 95–106.

¹¹Див.: З доповіді голови Комітету у справах культурно-освітніх установ УРСР на Республіканській нараді бібліотечних працівників у м. Києві «Про стан бібліотечної роботи у 1948 р.» // Культурне будівництво в Українській РСР: черв. 1941–1950: зб. док. і матеріалів. – К.: Наук. думка, 1989. – С. 361–363.

¹²*Соколинский Е. К.* Ю. А. Меженко: Библиограф на ветрах истории. – СПб, 1998. – 246 с. – (Деятели Рос. нац. б-ки (Публ. Б-ки)).

¹³*Стрішенець Н. В.* Бібліографічна спадщина Юрія Меженка... – С. 22.

¹⁴Листи Юрія Меженка до львів'ян (1923–1969)... – С. 6.

Біографія сумління і честі

Успішний розвиток, репутація кожної установи великою мірою залежать від умілого і мудрого керівника-професіонала, який своїм неформальним авторитетом здатний спрямовувати колектив на виконання поставлених завдань.

Таким керівником є директор Публічної бібліотеки імені Лесі Українки міста Києва Людмила Іванівна Ковальчук. Півстоліття свого життя поклала вона на вітар професії, яку вважає найпотрібнішою і найцікавішою. За час її керівництва бібліотека з міської філії переросла в центральну публічну книгозбірню столиці, визнаний центр інформації, культури та освіти. Сьогодні бібліотека є головним книгосховищем міста, провідною науково-методичною інституцією для публічних книгозбірень столиці, базовою установою Департаменту культури виконавчого органу Київської міської Ради (Київської міської державної адміністрації) з питань бібліотечної справи.

Наполегливість, завзяття, цілеспрямованість сформувалися у Людмили Іванівни ще з раннього дитинства. Вона народилася в простій селянській родині. Зростала без батька, який за підпільну антифашистську діяльність на території Київської області у 1942 р. був страчений фашистами в застінках гестапо. З юності усвідомила, що життєвий успіх залежатиме лише від власної праці та наполегливості.

Після успішного закінчення у 1952 р. Борівської семирічної школи вступила до Київського технікуму підготовки культосвітніх працівників. Закінчивши його, працювала завідувачем бібліотеки у рідному селі.

У 1959 р. Людмила Ковальчук вступає до Харківського бібліотечного інституту, а у 1964-му разом з дипломом про вищу освіту отримує призначення у столичну бібліотеку імені Лесі Українки.

З того часу багато що змінилося, але незмінно високим залишається авторитет Людмили Іванівни, найцінніші її людські та професійні якості: мудрість, порядність, доброта, доступність. І неймовірна відданість бібліотечній справі. Їй неодноразово пропонували керівні посади в органах куль-

тури, але вона завжди відмовляла, бо вважала, що саме на посаді керівника бібліотеки найповніше реалізує своє покликання. Книгозбірня, в яку вклала душу, працю, життя, в якій кожна цеглинка, кожна сходинка, кожна книга – свідки її щоденних турбот, переживань, клопотів, стала храмом її душі.

Невелика бібліотека імені Лесі Українки, куди вона прийшла юною дівчиною, і колектив якої налічував всього п'ять працівників, була реорганізована спочатку в Центральну бібліотеку Шевченківського району, а згодом – у Центральну міську бібліотеку Києва (з 1998 р. – Публічну бібліотеку імені Лесі Українки для дорослих м. Києва).

Бібліотека постійно розвивалась, осучаснювалась. Керівники різних установ і підприємств охоче йшли їй назустріч, ставали друзями і користувачами бібліотеки на довгі роки. Непросте в усі часи завдання придбання матеріалів для ремонту, оздоблення приміщень багато в чому вирішувалося завдяки особливій харизмі директора бібліотеки: вмінню переконати, відстояти свою точку зору, презентувати набутки колективу.

До своїх підлеглих Л. І. Ковальчук в усі часи була вимогливою і водночас справедливою. Якщо ж у кого з працівників виникали проблеми, кожен був впевнений, що його зрозуміють, підтримають у скрутну хвилину, захистять. Не перелічити, скільком людям вона допомогла вирішити проблему із житлом, із вступом до вищого навчального закладу. Скількох підтримала порадою, настановою, добрим підбадьорливим словом.

Багато чого пережила, передумала, переробила Людмила Іванівна за п'ять десятиліть творчої праці в бібліотеці. Вона і сьогодні все пропускає

через свою душу і серце, не стоїть на узбіччі, а наполегливо і чесно йде дорогою життя. Її громадянська позиція витримала складну перевірку часом на людяність, принциповість, не показний, а глибокий патріотизм.

Досягнення керівника вимірюються успіхами установи, яку він очолює.

У 1974 р. вперше в Києві на базі Бібліотеки було проведено експеримент з централізації мережі державних масових бібліотек Шевченківського району м. Києва.

У 1981 р. колектив Бібліотеки заносить до Республіканської книги трудової доблесті на Виставці досягнень народного господарства УРСР за досягнення найвищих показників у роботі.

На початку 90-х рр. вперше в Україні на базі Бібліотеки створюється відділ зарубіжної україніки. Фонди бібліотеки поповнилися новими документами на традиційних та електронних носіях інформації. Серед них – безцінна колекція майстра балету зі світовим ім'ям, киянина Сержа Лифаря.

З 1992 р. книгозбірня активно запроваджує комп'ютерні технології. Проводиться велика фандрайзингова діяльність, в результаті якої вдалося отримати фінансову підтримку Посольства США в Україні, МФ «Відродження», Інституту відкритого суспільства в м. Будапешт, інших благодійних фондів. За отримані кошти Бібліотека придбала комп'ютерну програму «ALEPH» (фірма «Екслібрис», Ізраїль), здійснила централізоване комплектування фондів 91-ї публічної бібліотеки для дорослих м. Києва. Це дало змогу створити зведений електронний каталог видань, що надходять до фондів публічних бібліотек міста з 1992 р. Бібліотека другою в країні (після Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського) представила на власному веб-сайті електронний каталог – пошукову систему до фондів публічних бібліотек Києва.

Усі, хто спілкується з Людмилою Іванівною, відчують і розуміють її мудре, проникливе ставлення до людей, непомітну, але дуже тверду, мужню позицію в оцінці та вирішенні проблем: професійних, життєвих, громадських. Двері її кабінету завжди відчинені і для працівників бібліотеки, і для читачів. Після спілкування з нею світлішає на душі, з'являється впевненість, бо завжди знайде потрібні слова, запропонує вихід з будь-якої ситуації.

Мудрість Л. І. Ковальчук не кабінетна, «не про себе», не на показ, а мудрість, що вимагає муж-

ності як способу подолання всіляких труднощів, дрібних і великих життєвих та професійних проблем. Чи багато знайдеться керівників державних установ, які разом з колективом піддали б себе випробуванню пройти через 24 судові засідання, відстоюючи приміщення бібліотеки від рейдерських зазіхань?

Звичайно, це аж ніяк не просто від Бога. Це вибір самої людини, відповідальної за свою долю.

Свої професійні здобутки Л. І. Ковальчук органічно поєднує з громадською роботою. Вона входить до складу Громадської гуманітарної ради Києва, є членом колегії Департаменту культури виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації), віцепрезидентом Української бібліотечної асоціації.

Визнанням заслуг Людмили Іванівни перед Україною є присудження їй звання заслуженого працівника культури України (1982 р.). Вона нагороджена орденом «Знак пошани» (1976 р.), орденом Трудового Червоного Прапора (1986 р.), орденом княгині Ольги III ступеня (2000 р.), орденом Великого князя Володимира (2007 р.), ювілейною медаллю «Двадцять років незалежності України», зіркою «Патріот України», її визнано переможницею конкурсу «Жінка року-99» у номінації «Працівник культури».

У Людмили Іванівни є чому повчитися. Вона – взірць бездоганного служіння Україні не тільки для молоді, а й для досвідчених працівників. Моральність, принциповість і душевність, чесність і всерозуміння, засновані на аналітичному проникненні у складності і суперечності життя, завжди зовні спокійний, стриманий вияв почуттів, вдумливість, коректність у стосунках з оточуючими, вміння пробачати, цінувати людей за їх ділові та людські якості, простота у спілкуванні, висока загальна культура – все це складники цілісного характеру Людмили Іванівни Ковальчук.

Вітаючи з 50-річним ювілеєм трудової діяльності, бібліотечна спільнота Києва сердечно бажає Людмилі Іванівні міцного здоров'я, нових творчих звершень, особистого щастя і благополуччя. Нехай кожен день приносить почуття гордості за благородну й потрібну людям справу. Хай збуваються усі її мрії та задуми.

Раїса Коваленко, Ольга Романюк,

заступники директора
Публічної бібліотеки імені Лесі Українки м. Києва